

2019

Nadejda Kuroglo
Ivan Kior
Anatoliy Milkov
Pötr Draganov

GAGAUZ DILI

GAGAUZ DİLİ

11

Надія Курогло
Іван Кіор
Анатолій Мілков
Петро Драганов

11

ГАГАУЗЬКА МОВА

**Надія Курогло, Іван Кіор,
Анатолій Мілков, Петро Драганов**

Гагаузька мова

(рівень стандарту)

підручник для 11 класу
закладів загальної середньої освіти

**Nadejda Kuroglo, İvan Kior,
Anatoliy Milkov, Pötr Draganov**

Gagauz dili

(standart uuru)

üüretmäk kiyadı 11-ci klaslarına deyni cümnä
üüredici kurumnarı

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Чернівці
"Букрек"
2019

УДК 811.512.165(075.3)
К 93

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 12.04.2019 №472)

Видано за державні кошти. Продаж заборонено

Курогло Н. І., Кіор І. Ф., Мілков А. М., Драганов П. М.
К 93 Гагаузька мова (рівень стандарту) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Н. І. Курогло, І. Ф. Кіор, А. М. Мілков, П. М. Драганов. – Чернівці: Букрек, 2019. – 144 с.

ISBN 978-617-7663-76-7

УДК 811.512.165(075.3)

Kuroglo N. İ., Kior İ. F., Milkov A. N., Draganov P. M.
K 93 Gagauz dili (standart uuru) : üüretmäk kıyadı 11-ci klaslarına deyni cümnä üüredici kurumnarı / N. İ. Kuroglo, İ. F. Kior, A. N. Milkov, P. M. Draganov. – Çernovtı: Bukrek, 2019. – 144 s.

ISBN 978-617-7663-76-7

УДК 811.512.165(075.3)

ISBN 978-617-7663-76-7

© Курогло Н. І., Кіор І. Ф., Мілков А. М.,
Драганов П. М., 2019
© Видавничий дім “Букрек”, 2019

Paalı dostlar!

Bastıı gibi bük klasların ešiniä, siz, bezbelli, koyêrsınız bölä soruş: ne eni bekleer beni bu yılda?

Bu kiyat – bütündän praktik kiyadı. O yardım edecek ilerletmää hem zeedelemää bilgilerinizi kullanmaa deyni sintaksis, dooruyazmak normaların, lafetmäk kulturanın, stil taraflarından.

Kiyadın ikinci payında siz tanışacınız meraklı dil bilimin bölümün-nän-ritorikaylan. Siz üüreneceniz gözäl, dooru sözleşmää, laf tutmaa sesleyännerin önündä, kaaviledeceniz kendi ustalınıızı bu uurda.

Bu yıl siz kalkımaceniz bir basamak yukarı aazdan hem yazılı söz ba-şarmasında.

Lääzım tutmaa aklında: ritorika termineri veriler zorca. Siz işleye-ceniz katlı sintaksis konstruktıyalarlan türlü baalantıylan.

Siz bilersiniz paragrafların strukturasını: ilktän veriler iş tekstlän, sora – material dildän, sora da türlü işlär. Yaparkana onnarı taa derin-dän, kullanacınız kabul edilmä bilgilärlän, kendibaşına üüreneceniz aa-raştırmaa dilin meraklı nışannarını. Bu üürenmäk kiyatta okuyacınız türlü temaya tekstleri, angılarında lääzım olacek bulasınız öz fikirini, annamaa onun içindekilerini.

Tanıştırmaa deyni teoriya materialınnan kullanılêr bölä printiplär: teoriyadan praktikaya, kolaydan zora. İşlär kiyatta var türlü-türlü: iş grupada, yuratmalı, iş eşlän, cuvap etmäk soruşları hem başka.

Kiyatta var bölä rubrikalar: “Bilersiniz mi siz?” “Tutunuz aklınızda!” “Yaraştırın!”.

Sizin bakışınıızı bu dünneyä zeedeleyecek tekstlär, angılarını hazırla-dık bu kiyatta. Onnar tutêrlar meraklı informatiya anılmış gagauzlar için, Ukrainanın görümnü erleri için; kimisi açıklêr sizin gençlik duy-gularınıızı; var tekstlär kultura izleri için. Siiredin fotoları hem repro-dukıtıyaları, açıklayın kendi duygularınıızı, düzün, bakarak onnara, yazı-lı süjet resimi.

Inanêriz, ani gagauz dili olacek sizin dostunuz hem yardımcınız.

Başarmaklar sizä!

Avtorlar

§ 1. GAGAUZ DİLİNİN KÖKLERİ. GAGAUZLAR UKRAİNADA

1. Okuyun teksti. Söläyin onun temasını hem öz fikirini.

Gagauz dili – kendibaşına gençyazılardan bir dil türk dillerin aylesindä. Gramatika hem leksika tarafından o girer türk dillerin oguz bölümünä. Bu bölümä taa deerlär üülen tarafı-batı bölüm bölümü, angısına girerlär azerbaycan, türk, türkmén hem kırimtatarların oguz boyunun dilleri da onnar kurêrlar oguz dalını türk dillerininin aylesindä.

Zamandaş gagauz dilindä var çok evvelki oguz lafları, angıları gösterer bu dilin zenginini türk aylesindä. Gagauz dili girer kalabalık türk aylesinin içinä. Bu dilleri oluşturrêrlar uzbeklär, kırkızlar, başkirlär, çuvaşlar, kazahlar, hakaslar, altaylar hem başka senselä türk dilleri.

Onnar leksika, morfologiya, lafkuruluşu tarafından birbirinä benzerlär.

Gagauz dilindä var iki dialekt: komrat-çadır (ortakı) hem valkaneş (üülentaraflı). Yazılı literaturanın normaları kurulu ortakı, komrat-çadır dialektinä görä. Ayırılêrlar bu dialektlär fonetika hem leksika tarafından hem biraz da morfologiyada.

Ukrainada gagauzlar – millet azlı. Onnarın taa çoyu yaşêêrlar altı küüdä: Aleksandrovkada (Satılık Hacı), Dmitrovkada, Vinogradovkada (Kurçu), Kubeydä, Kotlovinada (Balboka), Stariye Troyanı (Eski Troyan). Gagauzlar yaşêêrlar taa Tabakta, Zalizniçnoeda (Bulgariyka), Karakurtta hem başka rayonnarda hem kasabalrda.

2001 yılda yapılan devlet statistika sayısına görä Ukrainada yaşardı yakın 32 bin gagauz.

Gagauz halkı bulunêr taa çoyu Moldova Respublikasında, neredä onnarın var kendi millet kultura avtonomiyası.

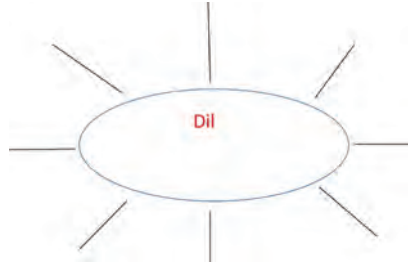
Ukrainada yaşayan gagauzlar severlär ana tarafını, sayêrlar kendini patriot, beenerlär büük Vatanı – Ukrainayı, savaşêrlar getirmää ona fayda, üürenerlär ukrain dilini, neçinki o – devlet dili.

Okullarda üüreniler gagauz dili bilgi uurunda, neçinki läüzim diil sadä lafetmää, ama okumaa hem yazmaa da ana dilindä.

İvan Kior

2. Bulun tekstdä baş lafları, angıları açıklêêrlar tekstin temasını. Nesoy urok çıkarêrsınız kendinizä, okuyup bu teksti? Kısadan yazın kendi bakışınızı. Nesoy eni haberlär siz kabul ettiniz gagauz dili için?
3. Getiriniz aklınıza başka avtorların şiirlerini, yaratmalarını ana dili için.
4. Ne türlü asoñiañiya var nicä uydurmaa lafa „gagauz dili“? Yazın lafları.

? İlerledin düşünmeklerinizi.

5. Okuyun teksti. Söläyin onun temasını hem öz fikirini.

Bizim sokakların adları

Hepsimizdä var ayozlu erlär, neredä duuduk, büüdük, kuvet kabul ettik, insan olduk. Bu erlär – bizim zenginimiz. Kasabalar, küülär, angılarında geçti ya da geçer küçüklük, sora da yaşamanın yılları. Sevmää duuma erleri – insanın canında.

Ama sevärkän kendi duuma erini, biz en sıcak duygularımızı brakêrız te o sokaklarda, neredä küçüktän beenärdik oynamaa komuşu dostlarlan, neçin ki o zammannarı kimsey yok nicä unutsun.

Yıl yıldan biz bu sevgiyi üreemizdä taşıyêrız, vereriz uşaklarımıza. Sora peydalanêr soruşlar, angılarına isteeriz bulmaa cuvap: „Neçin bu sokaan adı bölä? Kimmiş o insan, kimin adını taşıyer bu sokak?”

Elbet, bizim istoriyamız pek zengin. İki asir içindä pek çok türlü sayfalar, angılar için biz var nicä hodul olalım. Şannı insannarın adlarını koyêrlar küülerä, kasabalara, elbetki, sokaklara da.

Kubey küüyündä dä bölä sokaklar var.

Bir uzun sokak taşıyêr Russev Födör Rodionoviçin adını. Bu adamı Kubeydä bilärdi hepsi.

O duumuş 1912 yılda büyük çiftçi aylesindä. Yaşamak o zamannar zormuş, ama küçüktän Fedi sevärmiş üürenmää, savaşarmış bulmaa kiyat, okumaa, taa çok bilmää. Elbetki, anası-bobası yokmuş nicä çocucaa yardım et sin bu yolda, ama onnarın oolunda varmış büyük neet – olmaa üürenik adam.

Açan Besarabiyayı kaplamış cenk, o aylesinnän yollanmış evakuatıyaya, neredän kendisi istemiş gitmää fronta koymaa kendi kuvedini, ki duşman faşistlerdän topraamızı paklamaa. O pay almış Kavkaz frontunda cenk operatıyalarında.

Açan Büyük Vatan cengi bitmiş Üüsek Enseyişlän, Födör Rodionoviç gitmiş üürenmää da olmuş agronom.

Kubey kolhozunda o işlemiş yakın otuz yıla. Predsedatelin yardımcısıymış, ama en çok onu bilerlär nicä baacı brigadanın öndericisini.

İşlärkän baacı, onun işçileri büüdärmişlär ölä şıralı hem tatlı üzümlär, ani anılmışlar bereketlerinnän diil salt dolay bölgelerindä, ama dübüdüz Ukrainada.

Bölä islää işlär için Födör Rodionoviçä vermişlär çok orden hem medali, en üüsek olanı – Altın Yıldız hem iş Kahramanı.

Açan 1968 yılda Russev Födör Rodionoviç gitti yaşamaktan aar hastalıktan sora, bir en gözäl sokaa Kubeydä, neredä bulunêr uzun yol baarlara, angılarında çok yıl o işledi, verdilär onun adını – Russev sokaa.

Adlar – istoriyanın sayfaları. Biz läözüm derindän onnarı bilelim.

İvan Kior

➤ *Yapınız plan tekstä görä, annadınız kısından onun içinde kiini.*

6. Anılmış ukrain yazıcısı, şiircisi, filosofu T. G. Şevçenko yazardı: “Nekadar yaşêêr dil halkın sözündä– yaşêêr halk ta. Ölürsaydı dil – öler halk ta”. Kayılınsız mı siz bu demeklän. Yazın bir yaratma– fikirlemä bu temaya “Neçin läüzim insana onun ana dili”.

§ 2. SİNTAKSİS BÖLÜMNERİNDÄN EN ÖNEMNİ HABERLÄR: LAFBİRLEŞMESİ HEM CÜMLÄ, SİNTAKSİS BAALANTILARI ONNARIN ARASINDA. GRAMATİKA

7. Okuyun teksti. Söläyin onun temasını hem öz fikirini. Gösterin kendi bakışınızı problemayä, angısını açıklêêr avtor.

“Kimär keret bän çok görerim aalemi, te onnarı, angısinnarda, diil nicä bendä, yaşamalarında var açık neet. Deyecez, Koli, o çalqıcı, o topladı bir bölük insan, o biler, ne isteer, o kaybelmeyecek. Onda käämil boba, verer nasaat, yardım eder. Tä sän da – seversin resimcilii, olacan, olmalı, talantlı, şannı resimci. Siz hepsiniz bendän taa kismetliysiniz...”

Bunu bana sölediydi benim kafadarım, açan biz hazırlanardık başarmaa okulu, onbirinci klasın bitkisindä.

Geçti ozamandan iki yıl. O üürendi biraz terzi zanaatlına, şindi sa işleer tükendä kasada.

Laf burada gider te o iş için. Benim dostum istämeer annamaa kendisini, terbietmeer kendi neetlerini. Yok onda isteyiş diiştirmää yaşamanın sıralını, kuruluşunu.

En büük problema – bölä insan pek çok.

Ölä, yaşamak şindi zor. Ama angı zamannarda kolaydı? Angı asirdä yoktu türlü zorluklar, açan insan savaşardı kalmaa saa, korumaa kendi aylesini aaçlıktan, cenktän?

Elbektı, büün, XXI asirin başlantısında başka problemalar, ama hepsi hep aarêêrlar yolu kismetä. Ne o kismet – yok bir cuvap. Hepsinin kendi bakışı, annaması, duygusu.

Meraklı, cana yakın iş, käämil dostlar, şen, kismetli aylä – te bunnar, bana geler, en önemni işlär yaşamakta, onun özü. Bu zenginnii läüzim korumaa, sevmää, savaşmaa kaaviletmää, ilerletmää.

Yaşamak faydalı olsun deyni, lăazım koymaa çok kuvet, çemreklilik, isteysi. Yok neçin vakıdı harcamaa boşuna. Yaşa, işlä, düşün. Te bunnar yapêrlar bizi insan.

İvan Kior

Nokta koyulêr aşaadaki durumnarda:

Annatma hem izin (diil şaşma) cümlelerin bitkisindê. *Örnek.*

- 1) *Bu aylä çoktan kullanêr demokrat tradişiyalarını.* (D. Tanasoglu)
- 2) *Etâr artık didinmäâ, mari.* (D. Kara Çoban)
- 3) *...Bân giderim, siz kalın, istârseniz.* (D. Tanasoglu)
- 4) *Sorma, geldi mi, – sor, idi mi.* (Söleyiş)
- 5) *Üzümü i – baayını sorma* (Söleyiş)

8. Okuyun kuraldan örnek erinä cümleleri, annadın onnarın durguçluk nişannarı için.

9. Düzün iki annatma, iki da izin cümlä, açıklayarak bu temayı: „Güz – gözäl zaman vakıdı“. Koyun cümlelerin bitkilerindê durguçluk nişannarını.

10. Okuyun lafbirleşmelerini. Çevirin onnarı gagauz dilinê, yazın. Lăazım olarsaydı, kullanın sözlüü.

Скучити за мамою, піклуватися про дітей, прислухатися до співу птахів, плакати з радості, підійти до греблі, готуватися до турпоїздки, сидіти біля ставка, читати про квіти, навчатися мови, плакати за тобою.

➤ *Düzün sadê cümlä, ayırıp iki lafbirleşmesini.*

11. Getirdiniz aklınıza, ne o frazeologizma. Kayıl olêrsınız mı te onunnan, ani frazeologizmalarda var millet kulturanın „izleri“? Yazın beş frazeologizma ukrain dilindê, beş da – gagauz dilindê, angılarında gösteriler millet özelli. Düzün frazeologizmaların birisinnê sadê cümlä, yapıp ona sintaksis analizi; yazın tefterlerinizê.

Sıralamak rubrikaların bitkisindä, eer onnar kendibaşına cümlelärsä, da onnarın içindä varsa durguçluk nişannarı. **Örnek.**

Bu soruşta şu kararlar alındı:

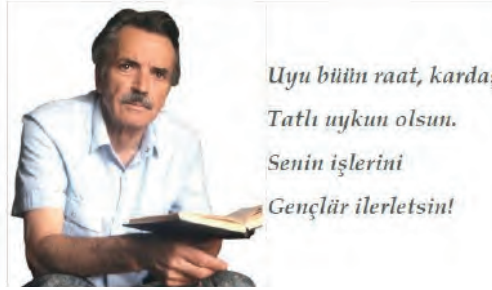
- Toprak insannara payedilsin ödeksiz.*
- Herbir ayleyä en az birär lot toprak verilsin.*
- Ertesi yıl için toomnuklar birdän ayırı koyulsun.*
- Ç) Artık maasullar devletä satılsın. En ilkin – terekä, em, üzüm, zarzavat.*

Bilersiniz mi siz, ani...

Gavril Arkadyeviç Gaydarcı – yazıcı, folklorcu, lingvist, filologiya doktoru. Yaşamak yılları (1937-1998)

Kiyatları: “Ana tarafım” (1972); XX-ci asirin etmişinci yıllarında G. Gaydarcı yazêr bu statyaları: “Gagauz dili: orfografiya normaları”, “Gagauz dili: istoriya çöşmelerinä”; hazırladı çok üürenmâk kiyadı.

- 12.** Okuyun teoriya materialını. Annadın örnek erinä cümlelerin durguçluk nişannarı için.
- 13.** Düzün bir prezentaşıya bu temaya görä: „Ceviz ayı – zengin bereketli zaman“. Kullanın aazdan sözüñüzdä sadä cümleleri.
- 14.** Okuyun demekli şiiri. Açıklayın onun ideyasını. Ne bilersiniz onun avtoru için? Ayırın içindän bir sadä bir başpaylı belli-üzül cümlä. Yapın ona sintaksis analizi.

Bucak, sän ecelim!

Düüler ürääm bollu-bollu,
Darsık canın sevda dolu
Senin için cet – ecelim!
Benim topraam, benim evim!
Senin bän dä başçacında,
Bir filizçikim, yapracık,
Günä dooru gözüm açık
Benim Bucaam hem ecelim!
Bir mum o sofrada olsan

Imäk, içki sana dolsan,
Sana bir şafk bän edeyim,
Da „varım dünnedä” – deyim,
Benim Bucaam, benim evim,
Ana topraam hem ecelim!

Nikolay Baboglu

➤ *Bulun şiirdä çizgicik aşırı lafı. Annadın onun dooru yazılması için. Açıklayın lafın maanasını. Nicä annêersınız şiirin adını?*

Nokta koyulêr:

İnişialları laabın yanında yazarkan: M. Çakir, D. Kara Çoban, S. Kuroglu, K. Vasilioglu, T. Şevçenko, O. Kobilänska, L. Kostenko, B. Ahmadulina... .

15. Düzün yukarkı kuralda yazılı laablarlan lafbirleşmesi, yapın onnara analiz. Yazın tefterlerinizä. Lafbirleşmesin birisinnän düzün sadä cümlä T. G. Şevçenko ya da O. Kobilänska için.

16. Ayırın bu tekstin içindän adlıklı, İşlikli, İşhallıklı lafbirleşmelerini da yazın tefterlerinizä. Annadın, nesoy orfogramalarlan karşı geldiniz yazarkana.

Marinka

Avşam ekmeeni idiktän sora internatın büyük zalında maasuz bizä deyni yaptıldılar bir dinnenmäk-tanışmak avşamı, neredä olduydu türlü oyunlar, türlü yarışmalar, annadıldıydı ana dilindä türlü şiirlär, türlü cüm-büşlär... Ozaman seftä işittiydim ölä çok söyleyiş hem bilmeycä.

O avşam seftä yaşamamda gördüydüm, nicä oynanılêr oyun „Poçta”. İsteyennerä daattıydılar kiyatçıklarında yazılı nomercikleri. Herkezi boldurcuklan ya da iinäylän läázımdı tuttursun o nomerleri kendi güüsünä. Gösterdiydilər hepsinä poçtacıyı, angısının sırtında asılıydı çanta kiyatları taşımaa deyni. Biraz vakıttan sora oyunların arasında başladıydı işidilmä poçtacının sesi.

– Kim otuz sekizinci? Neredä beşinci nomer? İrmi üçüncü, kablet kiyadını. Bu onnarın nomerleri, angılarına artık yazmışıldılar kiyatları tanışmak için. Herbir kiyatçıkta kısacıktan vardı nicä okumaa:

- Bän 12-ci. Adım Sofi. İsteerim seninnän tanışmaa.
- Bän 25-ci. Adım Petri. Bekleerim seni hayatta.
- Bän 33-cü. Adım Todur. Beendim seni taa ilk bakıştan.
- Bän 47-ci. Adım Doni. Nomercik asılı yakamda. Pek beendim senin kıvrıcık saçlarını hem çakır gözlerini. Bekleerim senin cevabını.

Konstantin Vasiliogluya görä

➤ *Nesoy duygular „kapladılar” sizi, okuyup yukarkı annatmaların parçasını. Düzün tekstä plan. Annadın plana görä teksti.*

Lafların kısaltma yazılmasında:

h.b. (hem başka), h.t.b. (hem taa başka), s. (sayfa), b.d. (bölä demäk), örn. (örnek)
h.b.

Arab tıfralarınnan datanın yazılmasında:

28.02.1938-ci yılda duudu K. K. Vasilioglu.

- 17. Yazınız üç cümlä kısaltma yazılarının.
- 18. Yazın kendi aytığınız kişilerin duuma yıllarını, bakarak yukarkı kurala.
- 19. Yazın tefterlerinizä söyleyişleri, koyarak noktaların erinä kaçırılmış bukvaları.

Sevda – genç...n dastanı. Sımarla kedi... , kedi(dä) kuyr...na. Sinek tutm... . Tatlı konuşma... do...n olmaz. İht...rılarının sözü – bilgi, sö...şleri – nas...t. Kim ist...r kazansın, l.zım çalışsın. Komuşuluk d...l do... nca – ...luncä.

➤ *Açıklayın söyleyişlerin maanalarını. Düzün birisinnän mini-yaratma. Ne o dastan? Kullanın bu lafı yazılı sözünüzde.*

§ 3. CÜMLENİN BAŞ PAYLARI, SADÄ CÜMLENİN ÇEŞİTLERİ

- 20. Okuyun teksti. Söläyin onun temasını hem öz fikirini.

Biz dayma tekrarlêêrız lafları, ani insanı daavalêrlar onun yaptıklarına görä, ama unudêrız kimär kerä, ani çok işlär da laftan biter.

İnsanın lafetmesi – onun aynası. Hepsi yalannar, mındarlıklar, diil gözal işlär, nicä dä savaş onnarı saklamaa aalemdän, duyulêrlar lafetmektä hep ölä kuvetlän, nasıl açık ürek, hoşluk, maanaların derinnii.

Nekadar da olmasa önemni türlü bilgilär, angılarını insan kullanêr yaşamasında, genä dä ilk erdä her zaman kalêr onun lafı, dili. Dilin yardımınnan insan zeedeler kendi fikirini, bilimnerini, dilin kuvedinnän o alêr kendi ömürünä dä kaavilik.

Zengin dildä yazılı çok meraklı yaratmalar, anguları terbiyeler adama küçüklüktän. Dilin zenginnii bitkisiz. Onu läâzım gün-gündän korumaa, bilmää taa derindän, üürenmää dili, zerä bizdän kaarä kimsey bunu yapmayacak.

Insanın yaşaması birinci gündän taa bitkiyadan baalı laflan, dillän.

Ivan Kior

Soruşlu nişanı koyulêr aşıadaki razgelişlerdä:

1. Soruş sadä cümlelin sonunda:

- 1) Neresi burası?
- 2) Kim bu sabaa süpürdü kapu önünü?

2. Katlı cümlelin sonunda, eer soruş varsa onun herbir ya da sade bir payında:

- 1) *Senin okadar mı aklın ermeer, ani bän var nicä annadayım, nesoy adamsın sän?*
- 2) *Nicä sän sanêrsın e, brakacam, blezik kaybelsin mi?*
- 3) *Neçin acaba bu aalem korumaz işi ölä, nicä koruyêr saabisı?*

21. Düzün soruş cümleleri okunmuş artistik yaratmanın içindekisinä görä. Yazın onnarı tefterlerinizä.
22. Okuyun teksti demekli. Nesoy janrada o yazılı? Ayırın bu iştan soruş cümlelerini da yazın tefterlerinizä. Aazdan cuvap edin soruşlara tekstin içindekisinä görä. Nesoy nişannara görä belli ettiniz yaratmanın janrasını.

Zaman kanatları

Siirek var nicä razgelmää lüzgerli Bucak kırlarında evelki dermenneri. Üsüz gibi durêrlar onnar kimi küülerin kenarlarında. Güçlü bakêrlar eni yaşamaya. Cannarında, bekim, küserlär, ani insan nar unuttular onnarın yardımını. İki-dä-birdä sallêrlar sakat kanatlarını, bezbollahi, ömürä izmetlerini aklılarına getirerlär. Kanatlar sa salt gıcırdêrlar, sora oflayıp, düşünmeklerä karêrlar.

Ne aklısından geçirerlär o kanatlar?

Bekim, zengin berekettä kayaların uultusunu? Bekim, cuval dolusu pak ununu? Bekim, kendi gençliini? Bekim, o uzak zamannarı, açan Allahın yardımınnan ilk sıra kanatlar yollandı dönmää da, hızlanıp-hızlanıp, başladı duymaa kendi kuvedini? Ne sevindiymi ozaman kanatlar! Kanatlar ozaman kaaviydi. Herbir ekçeezinnän duyardılar, nicä onnarlan bilä başlaardı ilktän büyük dingil dönmää, sora çıkırıklar başlaardı küçük dingilleri çevirmää, küçük dingillär da – kaya taşlarını. Da te taşların arasından başlaardı pak un akmaa. Ne benzämeer bu un altın tenelerä! Insannar büyük sevinmeliklän topladılar bu unu çuvalalara.

Ama kanatlar bunnarı görmääzdidär. Onnar salt duyardılar. O duygu-
lardan onnar taa hızlı dönärdilär, sevinmeliklän bakıp o kısmetli insan-
nara, ani dermenin dolay yanında Allaha dua edärdilär.

Kanatlar genä ofladılar. Sanki, ne genä aklısına getirdilär?

Bekim, genä insannarın Allaha dualarını. Ama neçin bu insannar
aalêêrlar? Neçin getirmediälär altın tenä, da şindi kayalar boşuna döner-
lär? Neçin, süpürüp dermenin dolay yanını, eleerlär tozu.

Açan kanatlar gördülär, ani insannar ev kapamayca açlıktan ölerlär,
annadılar, nesä oldu.

Kanatlar sayıkladılar: „Bu yaz kuraktı. Kendim bilerim. Ama nası-
cä bereket vardı. Kendim gördüm, nicä insannar Harman vakıdı tereke-
yi saurardılar. Neçin getirmeerlär üüdelim onnarı?..”

Todur Zanetä görä

23. Açıklayın lafların *dingil, ek, dua, kaya, kurak, terekä, güçlü maanalarını*.
Düzün onnarlan cümlä.
24. Nesoy maanalar var lafta saurardılar? Düzün lafın herbir maanasınan
cümlä. Düzün proekt „Gagauzların dermenneri için”.
25. Ayırın teksttän „Zaman kanatları” bir cümlä, yapıp ona sintaksis analizi.

Şaşma nişanı koyulêr aşaadaki razgelişlerdä:

1. *Annatma, duygulu hem soruş cümlelerinin sonunda, eer o sölenärsä duygulu intonaşiyaylan (sayılêr şaşma cümlä):*

- 1) *Sizdän yok nicä raat yaşamaa, solumaa, yaratmaa!*
- 2) *Hey, yavrular, ya yok olun buradan!*
- 3) *Leleklär, leleklär! Ya çıkın hepsiniz dışarı! Bakın yukarı!*
- 4) *Nasıl siz erä göçmeersiniz utanmaktan?!*

2. *Cümlelerin başlantısında bulunan hem şaşma intonaşiyasının sölenän da-
nışmakları belli etmää deyni:*

- 1) *Kardaşlar! Aramızda saat ta var bu oluşlara.*

3. *Cümlelerin başlantısında bulunan duygucudan sora, eer o sölenärsä şaşma
intonaşiyasının hem gösterärsä kaavi duyguları:*

- 1) *Ehe-he! Şindi benim patretlerimi markalara da koyacaklar!*

4. *Şitata olan tekstin içindä ya da sonunda yazan kişinin tekstin içindeliinä
davranışını göstermää deyni:*

„Erleştirip” *islää hepsi işleri, bulup „cuvap” insanın istemelerinä(!), çorbacılar,
razı olarak, daalıştılar. (D. Tanasoglu)*

26. Okuyun örnek erinä cümleleri yukarkı kuraldan, annadın onnarın
durguçluk nişannarı için.
27. Düzün duygulu cümlä. Koyun bitkidä onnarın durguçluk nişannarını.
Okuyun onnarı demekli. Birinä yapın sitaksis analizi.

28. Diiştirin bu cümleleri ölä, ani onnarda olsun danışmak. Koyun durguçluk nişannarını cümlelerdä. Çizin cümlelerin gramatika temellerini.

Sora Oguz Kagan bir ayı tuttu. Genä sabaa oldu. Canavar hayvan ayı-yı da almış. Boba silkinsin lääzım onnardan. O biler oolun kıyıklını. Eymur hem Ayna sesleerlär, hiç soluunu çekmeyeräk.

Dionis Tanasogluya görä

29. Gösterin kahır, sevinmelik, şaşmak duygularınızı, düzeräk sadä cümlä. Koyun onnara duygucu nisanını. Unutmayın durguçluk nişannarını için. Çizin gramatika temellerini.

Virgül koyulär danışmaklarda:

1. Eer danışmak bulunarsa cümlelin başlantısında:

- 1) Paalı musaafirlär, hoş geldiniz Dimitrovkaya!
- 2) Tudorki, mari Tudorki, gitmä şu haydutun pınarına.

2. Açan danışmak bulunär cümlelin ortasında:

Dur, mari, nereyi gidersin?

3. Açan danışmak bulunär cümlelin sonunda:

Ya gel burayı, Afina!

30. Okuyun örnek erinä cümleleri yukarkı teoriya materialından, annadın onnarın durguçluk nişannarı için.
31. Danışarak üüredicinizä, ananıza-bobanıza, dostlarınıza, malinizä, dädunuza, düzün birär cümlä. Koyun onnarın durguçluk nişannarını. Çizin gramatika temellerini.
32. Yazın cümleleri. Koyun onnarın durguçluk nişannarını.

Sandi topla hepsini sofraya. Dünnää gözäl ko yaşasınnar Al buynuzunu öküüz susaa devirecän Ya bak orayı Ya payet Uşakların ligaları akmış bayılmışlar açlıktan Helal Marin Şen adam brey ölsän da unudulmazsın.

Stepan Kurogluya görä

Virgül koyulär duygucuları belli etmää deyni, eer onnar sölenärsä duygusuz intonaşıyaylan:

- 1) Of, saalık mı etişecek bu belalardan sora?
- 2) Ah, olsam bir kuş da konayım onun pençeresinä...

33. Okuyun yukarkı kuraldan cümleleri, annadın onnarın durguçluk nişannarı için.

34. Düzün birär cümlä, ani olsun hep ölä durguçluk nişannarı, nicä yukarkı kuraldan cümlelerdä. Yapın birisinä sintaksis analizi.

Virgöl kullanılêr koyulma lafları hem koyulma cümleleri belli etmää deyni:

- 1) *Bu adam, en ilkin, kendi lafına çorbacı.*
- 2) *Bir parça vakıttan sora, bakmışın, aalemin uşakları büümüşlär da tırtıl gibi işleerlär.*
- 3) *Geçtii yıl, nicä bilersin, kuraktı...*

35. Yazın cümleleri. Koyun kaçırılmış durguçluk nişannarını. Nesoy kuralları kullandınız, ani onnarı dooru koymaa?

Da te nasıl dedim sayıklêêrım benimcä birtürlü yapmaa da tutulmaa. Bu bezbelli olacek avşam üstü. Elbetki onnarın arasında yakınlık iş tarafından peydalanmıştı. Akına çocuum çalışkan herbir iştä bizä o var yardımcı, e nasıl başka türlü? Üürenmäk bana kalsa çok paalı işlän onu başa çıkaramayacam evdä işlerini da ikisini bireri getirämeerim fiikaaralık var başımızda. İki kat taa çok işleyecez beki borçlara da girecez ama uşamızı üüredelim.

Nikolay Babogluya görü

36. Düzün koyulma laflarlan cümlä, ani onnarın maanaları göstereyin bölä duyguları: *utanmak, sevinç, fikirlerin sırası, şüpelemäk, kahırlanmak.*

Çizin onnarın gramatika temellerini. Annadın, nesoy durguçluk nişannarı läüzüm koyulsun.

Virgöl koyulêr ayırılı cümlä paylarını belli etmää deyni:

1. **Ayırılı bellilikleri belli etmää deyni, açan onnar:**

1) *Belliedilän laflan sora duran nişannıklardır:*

- a) *Açan o girdi kapu önünä, çıktı anası, kefsiz hem kahırlı.*
- b) *Açıldı dışar kapusunun ilk katı, sora ikincisi, da girdi Meşgeldäen karısı, islää üzlü, taazä, yalpak.*

2) *Belli edilän laflan sora duran bellilikçi çevirtmädir:*

a) *Var bir dädü, kat-kat giyimni.*

3) *Belli edici koyulma cümlädir:*

Sokakta taman bir bölük kız, çocuk, kazmalar sırtlarında, brigadaya gidärdilär.

2. **Adlaa ya üz aderliinä baalı olan ayırılı eklembellilikleri belli etmää deyni:**

Vasi, edi yaşında bir çocucak, pek sever oynamaa şaşkı.

37. Okuyun yukarkı teoriya materialından örnek erinä cümleleri. Annadın, neçin onnarın içindä koyulêr bu durguçluk nişannarı.

38. Koyun bu cümlelerä kaçırılmış durguçluk nişannarı, nesoy kuralları kullandınız.

Saadıç gözäl kıvrak genç bir adam başladı oynamaa. Bir geniş su boyunda küüceezdä yaşaarmış yırak dolaylara bir kemeñeci anılmış talantlı iilikçi. Lina Kostenko çalışkan hem becerikli ukrain yazıcısı pek çok yapmış ilerletmää deyni ukrain dilini hem literaturasını. Onnar edi kişi kaldılar toprak atmaa. Marinka irmi yaşında kız läüzim targa dolusu taşısın kaba taş kapunun önünä. Üređici dergi elindä dik girdi kabinetaya. O çalışkan işä bir gün kaçırmadı üzüm toplamasında.

39. Düzün bir yaratma-miniatüra „Benim gelecek zanaatım“, kullanarak yazılı sözünüzdä sadä cümleleri, angılarında var ayırılma belliliklär.

Ayrırlı hallı belli etmää deyni, eer o hal iştennik laf çevirtmesiysä:

- 1) Kırboba durardı köprünün başında, bayılmayadak kısmetli hem düşünceli.
- 2) Güneşä karşı çok vakit durup, ekinlerin başakları çabuk tuyan tenelärlän oldu.

Cümledä ayırı yaraştırmaq çevirtmesini belli etmäk için:

- 1) Türkü ona hep ölä läüzimdi, nicä soluk.
- 2) Yamaç üstündän küü görünürdü, nicä aucunda.

40. Okuyun yukarkı teoriya materialını. Annadın örnek erinä cümlelerin durguçluk nişannarı için.

41. Okuyun demekli teksti. Ne avtor isteer göstermää burada? Koyun tekstä kaçırılmış durguçluk nişannarını.

Ilkyaz açıldıydı vakıtları taa martta başladıydı olmaa islää havaları kış kaarları da göz görä-görä kaybelärdilär, kır yollarında çamur artık azalardı ama küü içindä başladıydı toz da bulunmaa. Güneşti sıcaktı kuraktı. Erken saçaklar hızlandırmıştılar tolokada çimeni zerdeli açları hem kirezlär ölä vakıtları hem birdän açmıştılar meyvalık başaların yanında geçärkän açlara bakarsan gözlerim kamaşardı nicä ilk kaardan.

Kır işleri sıkıştırırdılar çiftçileri baalarları kesmää hem kazmaa arpa booday semicka hem başka işleri ekmää. Hepsi insan kırılmış gibi sa-vaşardı vakıtları toomu erä koysun. Şen ilkyaz çıkarmıştı olan-bitän insanı bordeylerdän, içerlerdän kırlara toprak işinä. Birkaç gündä ço-yunun kendi işleri bitärdi da insannar bu çok iş arasında artık düşünä-rdilär taa neredäsä çalışıp bişey kazanmaa.

Nikolay Babogluya görä

➤ *Yapın sintaksis analizi tekstin bitkinci cümlesinä.*

Virgül koyulär cümlelerin birsoy paylarında:

1. İki ya da taa zeedä birsoy payların arasında, eer onnar baalıysa biri-bi-rinä baalayıcısız:

- 1) *Settä durêr çölmek, filcan, çarpak, fener.*
- 2) *Onnar toplardılar eski patret, adet, folklor hem annatmak evelki yaşamak için.*

2. Birsoy payların arasında, eer onnar baalıysa biri-birinä tekrarlanan birleştirici ya da ayırdıcı baalayıcılarla ya da enklitik *da\dä, ta\tä* baala-yıcılarla:

- 1) *Dädunun dokuz oolu varmış, dokuz da kızı.*
- 2) *Alêr o kiyadı da yırtêr, da yazêr başka kiyat.*
- 3) *Koli, ya Vani, ya Ristu üsteleyecek güreştä: onnardan kuvetli yok.*

3. Birsoy payların arasında, eer onnar baalıysa biri-birinä karşılayıcı ba-alayıcıyla ama:

- 1) *Ne salêr, ne uluyêr, ama evi bekleer.*
- 2) *İndim bän çak o pınarın suyuna, doldurdum şişeyi da gücülä çıktım, ama su-ladım onu.*

42. Okuyun tekstin parçasını. Koyun kaçırılmış durguçluk nişannarını. Annadın, neçin koyulär onnar?

Inandırılmak

Bir gün bän kabul ettim bir yabancidan kiyat. O yazardı erif için angısı pek talantlıymış da varmış nicä olsun kompo-zitor ama pek sakınarmış. Yabancı yalvarardı bän uurayım bu erifä da kızıştırayım onu yazsın muzıka.

Buldum bän bir ara da gittim o muzıkanda. O yaşardı ka-sabanın bir da sokaanda bir derin aul içindä nereyi geçmää läüzimdi bir dar buvaz erdän kira evceezlerin aralarından.

Buldum bän evin nomerini da durdum kapunun uurunda. İçerdän işidilärdi kemençä sesi halk temalarına suit improvişiyası. Çalardı talantlı adam. Çalmak manerası genişti boldu.

Birkaç minuttan sora çalmak kesildi. Bän urdum kapuya. Çıktı bir incä orta boylu erif. Bän kapu aşırı tanıttım kendimi.

Dmitriy Kara Çobana görä

43. Açıklayın lafların inandırılmak, erif, suit improviyasyonu maanalarını. Düzün onnarlan eni cümlä.

İki nokta koyulêr birsoy payların sıralaması önündä bütünneştirici laftan sora:

- 1) Ustanın odasında vardı türlü tertiplär: nacak, testerä, burgu, rendä.
- 2) Kurcalının elindä her zaman bulunardı bişey: ya kazma, ya tırpan, ya keser. (D. Kara Çoban)

44. Koyun gurguçluk nişannarını.

Üçüncü çocucaan İlüşanın suratu çirkinçäymiş uzunmuş burnusu kamburcaymiş gözleri kıpışıkmiş. O pek düzülyümüş yalabık donnar kırmızı gölmek kadifä eşil halat. Adam kaybetmiş soruş nişanı da vazgeçmiş koymaa soruş hiç bir da oluşlan meraklanmaazmış ne kosmoslan ne politikaylan ne da kendi evinnän. Gezicilerin önündä açılmış gözäl bir resim şişä gibi yalabık derä kıvrak dizili aaçlar maavi bayırlar.

Çizgi koyulêr birsoy paylardan sora bütünneştirici lafın önündä hem dä birsoy paylardan sora cümlelerin ilerleyän payının önünä:

- 1) Örtülär, ard duvarların boyu, hendeklär, çalı aullar, kapu önneri -- herersi kaplı kaba kaarlan. (S. Kuroglu)
- 2) Bay Görgi, läüzüm düşünelim hepsimiz serbestlik için, toprak için, dooruluklar için -- insanın her zamanki düşleri için. (D. Kara Çoban)
- 3) Takımnar: çinilär, çanaklar, sua çiniciklär, garafa – bir çüz gibi urardılar gözä. (G. Gaydarci)

45. Koyun kaçırılmış durguçluk nişannarını.

Kısmet hem kahır, sevinmelik hem aacı hepsi bu işlär vardı onda. Sakınmak da darsımak ta üfkä da hepsi bu işlär yazılımış onun suratında. Arpa çavdar papşoy ülaf bir gözellik gibi sevindirärdilär gözünü.

46. Koyun kaçırılmış durguçluk nişannarını.

İlkyaz. Sabaa. Şofron gün ayrıldı erdän yavaş-yavaş kuşlara yaklaşıp. Aaçların sık yaprakları dalların arasından erä günün direkleri urêr, aaçların gölgeleri onun için dikili gergefä benzeerlär. Kaaz otları gecä serinniin ardına sora körpä-körpä bakêrlar yukarı uzanêrlar nasıl insannar da angıları sora tatlı-tatlı gerilerlär sansın söyleyip ne islää yaşamaa gözäl ömürdä.

Dolayda ilkyaz. Kuşlar kızışmış cıvırdamaa. Hepsicii uyanmış. İnsannar sıra-sıraylan kıra geçer kazmalarını hem boşçacıklarını ellerindä

tutup ŧen-ŧen lafederlär. Insannarın da canına ilkyaz girmiŧ. Herbir iŧ ilkyaz için söleer.

Yakınnarda neredäsa lüläkaya kokêr. Ömürün bu kokusu kefleder.

Çayırdä bir türkü iŧidiler, ama laflarını onun yok nicä annamaa. Se-sinä görä türkünün belli ki çalınêr o ŧennik için. Çayırdä dar yalabık yolcaazça bir kız gider, türkü çalarak. Kara saçları onun kıvraşık üzü uŧak üzünä benzeer, okadarki dudakların köŧeleri onun büyük insana benzettirer. Gözlerindä onun naŧıseydi akıllı saklanêr.

Stepan Kuroglu

Çizgi koyulêr aŧaadaki durumnarda:

1. Subyektin hem predikatın arasında, açan onnar temel halda adlıktır ya da infinitiv formasında İŧliktir:

Ana dilim tatlı bal. (D. Tanasoglu)

Bucak – bizim ana tarafımız.

Gezinmää – vakıt kaybetmää. (Söleyiŧ)

2. Bir payının kaçırılmasını göstermää deyni:

Yarısı – saa tarafa, yarısı da – sol tarafa. Oynayacez bir saat futbol.

47. Okuyun demekli ŧiiri. Açıklayın temasını hem ideyasını. Argumentläyin, neçin koyulêr bu durguçluk niŧannarı ŧiirdä. Annadin onu ezberi.

Çizilär

Çoyu yazdı
Hem söledi,
Ani dünnä pek alaca...
Neyä gelir bu, acaba?
Sanardım – boz,
Eŧil, maavi.
Sanardım, o
Türlü renkli
Osa dünnä–
İki çizi...
İki çizi. E diil mi aaz?
Biri – kara. Biri – biyaz.

Ömür uçardı
Tez, ilin.
Bän bilmäärdim,
Ne o acı?
Bän bilmäärdim,
Ne o sancı...
Bana deyardılar: “Sevin!
Bu yaşaman senin resim!
Açık benizlän yazılı.
Kara renkin hiç yok adı.
Çok yıl bu söz aslı
Bana kismet verdi

Ama kıpım yaşlı
Ecelimi kesti...
Te ozaman bän annadım,
Ani dünnä – iki çizî:

Biri kara – ecel adı,
Biri biyaz – ömür izi...
Ne o pelin?
Bän bilmäärdim.

Todur Zanet

Bilersiniz mi siz, ani...

Bir kerä amerikalı yazıcısı Mark Tven kabul etmiş kiyadı. Onda yazılıymış sade bir laf: „Domuz”. Ertesi günü Mark Tven erleştirmiş kendi gazetasında bölä kısa bir statya: „Bän sıkça kablederim kiyat yazılmı-sız. Dün ilk sefer kablettim yazılmak kiyatsız”.

§ 4. CÜMLENİN PAYLARI, KATLI CÜMLELERİN ÇEŞİTLERİ

48. Okuyun teksti. Söläyin onun temasını hem öz fikirini.

Tabiat – gözellik

Tabiat terbieder insanda duygu käämillik için.
Buna var binnän örnek.

Eni yılın beşinci günündä benim pençeremä,
râbina aacın dalına uzaktan uçup, erleştîlär iki
sıklık çalan kuşcaaz.

O – gozäl bir çiftti, o belliydi, neçinki onnar
ölä büyük sevgiylän bakınardılar.

Hepsini braktım da başladım gözletmää bu
kuşcaazları. Bakêrım birkaç minut – gözümü atamêırım – bölä gözäl
tüülü kuş siirek vardır gördüüm. Moor, koyu-sarı, incä çizgiciklär boz
benizdä hem küçücük kara noktacıklar. Angı resimci bunu var nicä gös-
tersin?! Nicä boya o bulacêk, neredän alacêk bölä çokrenkli kuşaklı pa-
litrayi?! Ama bu gözçääzlär – iki kara-kömür boncucak, kivracık gaga-
cık, tepeciktä – tüülü, nicä sedef, ibik! Kimin için bu gözellik? Diil te
onnar için, angıları siirederlär tabiatı maşınadan, ya da te onnar için,
angılarda yok duygu gözäl tabiatı gördüynän.

Olunuz açık göz! Açan geçersin daada gümelerin yanından da işider-
sin keskin, kivracık sesçääz. Kimin o acaba? Ya sesirgän taa kuşkulu.

Olä da var – bülbül çemrekliini, ustalını gösterer. Durgun birkaç kı-
pıma da islää annayacan – bülbülcük savasêr kendi sevdası için. O bizä
görünmeer, o gümenin içindä, ama bölä konçert var nicä baaşlamaa
sadä, açan kimsa derindän sever, beener ikinci yarımını. Onun da üre-
cii, bezbollahi, kısmettän çalêr.

Yazık – biz siirek var nicä görelim bu boz tüülü küçük, hiç gözä düşmeyän kuşcaazı. Ama nicä türküleri o kıvradêr!

Tabiat-bizim zenginimiz. O kanon kurêr bu yaşamakta hepsimizä, da git-gidä biz taa derindän annêêrız, ani biz – tabiatın paycıyız.

Jurnaldan çevirdi, Ivan Kior

Virgül koyulêr katlı cümlelerdä:

1. Baalayıcı hem baalayıcısız dalsız hem dallı katlı cümlelerdä sadë payların arasında:

- 1) Taftaların birisi kayardı, birisi kimi erdä boyalydı.
- 2) Kofalarda yoktu su, da o yollandı pınara.
- 3) Çan urdu, insannar dışarı çıktı, tren geldi.
- 4) Bu toprakta zaamet ettiydi onun dädusu, bobası, toprak ta doyurardı onnarı.
- 5) Beygir, o da sansın sevinärdi, ani oldu şaşılacak iş.

Virgül koyulmêr bir baş cümleyä baalı olan dal cümlelerin arasında, eer dal cümlelerini birleştirsä tek baalayıcı hem:

- 1) Çorbacı hepsimizä annattı, neredä biz işleyecez hem nesoy ödek olacek herkemizimä.
- 2) Çok sıra oturêrim da düşünerim, nicä biz zor yaşamaya etiştik hem nelär taa görecez bizim uşaklarımız.

49. Koyunuz kaçırılmış durguçluk nişannarı bu cümlelerdä. Bu tekst mi? Argumentläyin.

Pek derin evellerdän açan yokmuş yazmak-okumak insan düzärmiş türlü şiirlär türkülär masallar söleyişlär cümbüşlär taa büyük tä yaratmalar, angularını sölärmışlär çalarmışlar hep aazdan-aaza onnar geçmişlär ihtärlardan gençlerä etişip taa şindiyädän. Biz kullanêrız onnarı hazırda zerä düzölmüşlär eski o zamannarda diil şindi. Masallarda türkülerdä insan annadarmış türlü olmuş işleri kendi zaametini düşünmeklerini sevinmeklerini hem kahırlarını savaşlarını hem umutlarını cümbüşlärän da kahır daadarmışlar kötü cenabetleri suya çıkararmışlar...

İnsanın fikir keskinii ariffii esap almaları gösterili söleyişlerdä hem bilmeycelerdä.

Gagauzların var çok birtakım yaratmalar kalan türk-oguz senselele-rinnän zerä bir dedelerdän çekileriz – oguz-türklerinden!

Gagauz folklor da pek zengindir ani bizä etiştii oguz dedelerdän hem ani çok zengin folklor gagauzlar yarattılar Balkanda yaşarken (XIV–XVIII asirlerdä).

Bizim folklor yaratmalarımızı insandan toplamaa başladı üürenmiş folkloristlər kıyatlarda çıkardılar onnarı („Bucaktan seslər”, „Gagauz folklor”).

50. Düzün prezentaşıya yukarkı İşin içindekisinä görä, zeedeyeleräk hem zenginnderäk materiallarınızı.

Noktaylan virgul koyulêr aşaadakı razgrlışlerdä:

Katlı cümlelerin arasında, eer onun payları gerää gibi genişçä , hem onnarın içindä varsa durguçluk nişannarı:

- 1) Otlar eşerdi, güneş şilêr, yısıdarak dolayları; kelebklêr taa uçmêêlar.
- 2) Yııındı havalar; erik, alma, zerdeli aaçları uyanmaa başladılar; sabaalen sıırcıkların hem başka kuşların sesleri işidiler.
- 3) Kimi erlerdä körpä almalar kalkınardılar meydana; onnarın dalları arasında gücülä görünärdi maavimsi gecä gökü, yayılardı ayın şüşeki şılaa; herbir almanın önündä biyazımsı otlar üstündä yataradı onun senek-benek gölgesi.

51. Yazın tefterlerinizä şiirin parçasını, koyun durguçluk nişannarını.

Of gül-kız of gözäl kız
Kelepcendä ellerim
Bundan utanmaa olmaz
Önündä diz çökerim
Bola bülbül dafin gümesindä
Bir büyük daa türkücülerin şari
Hodul gözäl gülün yanında
Yaşêêr tatlı bir esirliktä
Ona türkü çalêr sıra-sıra
Bülbül durmadaan zevk alêr gecä.

Aleksandr Puşkinä görä

Kelepcendä ellerim – у кайданах руки (укр.), в оковах руки (рос.)
Diz çökmää – стаю на коліна (укр.), становлюсь на колени (рос.)
Dafin gümesi – лаврові куці (укр.), лавровые кусты (рос.)
Esirliktä bulunmaa – перебувати в неволі (укр.), находиться в неволе (рос.)
Zevk alêr gecä – у мороці ночі (укр.), во мраке ночи (рос.)

52. Koyunuz kaçırılmış durguçluk nişannarını. Yazın cümleleri tefterlerinizä. Yapın sintaksis analizi bitkinci cümleyä.

1. Dermenä etiştinyän bakêr dermenci yok onun çocuu onun erinä izmet eder başkası.

2. Kimseycii bişeycii acımaazmış zavalının da aazından bitki bukacını alarmış hastanın da yılacını içärmış... babuya ayıp bakışını yukarı kaldıramêr pişman olêr kabaatlanêr .

3. Garganın önündä dâdu biraz gamsızmış da babuyu sesläärmiş hiç bir lafsız yaparmış hepsini ne deyärmış.

4. Da gider hep ileri nâanı gözü görer. Gider-gider nekadar gider da etişer bir pınara içi batacak suyu sızamêr...

5. Tavana pinip kız görer orada bunca sandık angısı eski hem çirkin angısı eni hem gözâl. (*Masallardan*)

İki nokta koyulêr aşıadaki razgelişlerdä:

Baalayıcısız katlı cümlelerdä açıklayıcı ya da temelleyici payın önündä:

1) *Kapunun baalamaları gıcırdardılar, da İşidildi acelä adımnar: kimsä girp-çıkar-dı.*

2) *Ard kapudan gel: tokattan var nicä kopek dalasın.*

53. Koyunuz cümlelerä kaçırılmış durguçluk nişannarını.

İlkyazın biz sevineriz çiçeklerä bu uzun kış zamanında darsıdı gözlerimiz bu gözelliklär için. Bana deyni hepsi paalı bu dünnedä daalık, kaar, yolcaaz daaya, lüzgâr, toprak. Aaçların güüdeleri biyazlanarmışlar karannıkta yaklaşarmış çii ama sıcak aydınnık. Beni birdän-birä korku aldı yatardım bir üüsek bayırcın boyunda. Getirerim evä yazın zenginini sap-sarı kamçıtalari, şen karagözkalari, gözâl gülleri. Bakêrım bu çayırın genç çimenciinä da annêrım severim ana topraamı.

54. Çevirin ukrain dilindän gagauz dilinä bu lafbirleşmelerini. Nesoy stildä kullanılêr bu lafbirleşmeleri? Düzün bu lafbirleşmelerinnän cümlä. Yapın onnara aazdan analiz, argumentleyeräk, nesoy durguçluk nişannarı var onnarda.

Безготівковий розрахунок, подальше використання, рекомендацій лист, канцелярське приладдя, особовий листок, на належному рівні, звернутися на адресу, відпустка через хворобу, суспільна думка, зволікати з виконанням завдання, з'ясувати потреби, споживати газ.

Bilersiniz mi siz, ani...

Gençlik slengı girmeer literatura dilinä. Statistika gösterer, ani sleng kullanılêr 12 yaşından çekederäk taa 22 yaşadan. Bu lafları var nicä işitmää gençlerin sözlerindä. Aaçan onnar etişerlär büük yaşlara, siirek kullanêrlar sleng söyleyişlerini. Sleng yapêr gençlerin sözünü demekli, emoşional. Bu sansın „metafora hem ekspresiyä konuşması”.

Çizgi koyulêr aşaadaki durumnarda:

Katlı cümlelerin payları arasında karşı maanayı, ansızdan birleştirmeyi ya da söylenmişin çıkışını göstermää deyni:

- 1) Sän gelmedin bana – gittin Natiyä.
- 2) Aldıydım ona bir dudak garmoşkası – doldurdu onu trofaylan.

- 55.** Okuyun demekli şiiri. Ne o oda? Nesoy tema hem öz fikiri açıklêr avtor lirika yaratmasında. Ne o lirika? Nesoy lirika janraları bilersiniz? Oda – nesoy janra? Koyunuz durguçluk nişannarını.

Oda ekmää

Ekmeklän biz baalı topraa
Nicä uşaklan hem ana
Evladını ana bakar
Toprak sa hepsini beslär.
Uçsuz hem kenarsız sofra
Ani toprak bıkmaz kurar
Ekmek paasızdır imeelii
O hepsinä datlı gelir

Ekmek – umut, büük raatsızlık,
Ekmek – şennik, kaavi saalık,
Ekmek – kuvet gündän, iştä
Hem dä comert şu topraktan.

Ekmek, ekmek, hem tuz hem laf
Onnar bizi insan eder
Da biz yaşêrız toprakta,
Nicä evlat anasında.

Açık güneş gibi ekmek
Hem ayoğlu bizim ekmek
Çok saa olsun onnar, kimnär
Büütmää, bakmaa ii becerär

Haliz dooruluk gibi sade
Bilmöz ölçü ilikliindä
Paasız, paasız ne o eder
Ekmek, halklar, ekmek kalêr!

Mina Kösä

- 56.** Düzün katlı cümlä, ani sadä cümlelerin arasında koyulsun çizgi.

Doorudan söz, başka kişinin sözü, angısı katılı avtorun tekstinä hem verili ölä, nicä var, gösteriler iki türlü:

1. Eer doorudan söz yazılırsa bir sırada, ozaman o alınêr kaviçlara:

„Ee, ii maldan ii iş tä olêr. O herkerä ölä“;– dedi dädu Tipani.

2. Eer doorudan söz çekedärsä abzaştan hem düzülärsä dialog formasında, ozaman kaviçlar kullanılmêrlar da bir replikayı öbüründän ayırmaa deyni yazıda koyulêr çizgi:

- Bay Miyal, senin süründä kaç koyun var?
- Artık toplandı 150 baş.
- Taa kabledecän mi?
- Bilmäm. Yalnız zapetmää bu saamal sürüsünü zor olacek.

57. Koyunuz bu cümlelerä kaçırılmış durguçluk nişannarını. Yazın onnarı tefterlerinizä.

Mamu sade sorardı Angısı mari Te o moor mu osaydı çizgili eşil olan gibi mi. Gagauzların arasında var ölä bir söleyiş Söleerim kızım anna gelinim. O çekedärdi bölecä Bizim bu Kosti kâr kızçaaz evdä ufak İşleri hepsini hiç sımarlamadaan yapêr Biz başçadan evä dönüncä kapunun önü da süpürülmüş patlacannar-biberläär da yıslanmış avşam imeesi da yapılmış Yokkan ekmek görseniz ne mamaligalar kıvradêr.

Konstantin Vasiliogluya görä

58. Okuyun teksti. Koyunuz onun adını. Ne taa var nicä annadaysınız bu adam için? Bulun cümlä doorudan sözlän, annadın onun durguçluk nişannarı için.

Savastin – ilk insan, angısı için bän işittim desinnär „resimci-gagauz”. Bän çok insan gördüm, üzü hem ürää – açık, güneşli, sevindirär, ama onnarın herkezindä biräräzıcık vardı naşesä „kendinä deyni” da...

Savastini herkezi sever ilk görmektän. O taşıyêr adı „Surikov”, surattan da sansın azbuçuk benzeer şannı resimciyâ. Onun yok nicä bakmaa ne üzünä, ne sesinä. Duumuş Valkaneştä 1942 yılda. 18 yaşında o bitirdi 7 klas. 1960–1965 yıllarda-student Repinin adında resimci uçilişçesindä. O çok kerä selämnän bilä yollardı bana ya bir pränik, ya da bir patlacan... o sarardı o işleri nesoy olarsa kiyat parçalarına, angılarında bän bulardım gülünç resimnär hem te bölä bişey yazılı: „Bän yaptım çok büyük işlər. Sän görecän onnarı, sersem olacan. Tez gel bana, buluşalım”.

Dmitriy Kara Çoban

59. Düzün cümlä doorudan sözlän, ani en ilkin dursun doorudan söz, sora da – avtorun lafları.

60. Okuyun bu teksti. Belliedin onun janrasını. Tekstin adı açıklêr onun temasını mı, osa öz fikirini mi? Koyunuz kaçırılmış durguçluk nişannarını. Nesoy kural kullandınız, koyarkana onnarı?

Adamın birisi işlemiş savaşmış para toplamış bir eni ev satın almış. Sora tutunêr aulun içindä bir pınar kazmaa. Kazırkana, bir bakır altın paraylan bulmuş.

Lääzım demiş bu bakırı altın paraylan götüreyim o adama ani evi sattı bana zerä bän ödedim sade onu ne vardı erin üstündä ama ne bulunêr erin içindä onnar ona düşer.

Nasıl düşünmüş ölä da yapmış. Almış bakırı paraylan da gitmiş o adama ani evi satmış ona.

Aulda pınar kazdım demiş te bu bakırı altın paraylan buldum. O sana düşer zerä bän ödedim sade ne vardı er üstündä. Buyur!

Yok nasıl alayım. Paralar şansora senin zerä bän sattım sana evi erin-
nän birerdä demiş öbürü.

Ba al ba almayacam başlêrlar çekişmää kavga yapmaa.

Bir fikirli adamı yalvarêrlar dooruluk yapsın onnarı uzlaştırsın. İhtâr
savaşêr onnarı uzlaştırsın parayı kardaş payı yapsınnar ama başa sudu
çıkaramêêr biri verer öbürü almêêr. Açan görer ani uzlaşmak bişeyä çık-
mêêr fikirli adam sorêr

– Var mı sizin uşaklarınız?

Biri demiş ani var delikannı çocuu öbürü demiş ani var büyük kızı.

– Everin onnarı, – adam demiş. – Bakırı altın paraylan onnara verin!

Adamnar o saat uzlaşêrlar uşaklarını evererlâr suvatu olêrlar bakırı
altın paraylan gençlerä vererlâr.

**Eer doorudan sözun ardına gidärsä şaşma, soruş nişanı ya da çok nokta,
ozaman bu nişannar korunêrlar, virgül dä koyulmêêr; avtorun lafları çeke-
diler küçük bukvadan:**

„Kayılmıyınız, sofrayı çekettirelim birêr kaavi kafäylän? – sordum bän.

**Avtorun lafları var nasıl koparsınnar doorudan sözü. Bu durumda kaviçlar
koyulêrlar sade doorudan sözun çeketmesindä ya da sonunda, sayılêr, ka-
viçlar koyulmêêr doorudan sözun hem avtorun lafları arasında:**

1. „Te ikonanın önündä söleerim, – yaptı stavrozunu karı, – ani bän parayı alma-
dım”.

2. „Korkma, onnar bizi ensämeyeceklâr, – cuvap etmiş Trakalı Öküz. – Açan koo-
layaceklar tutmaa, sän geliver yanıma”.

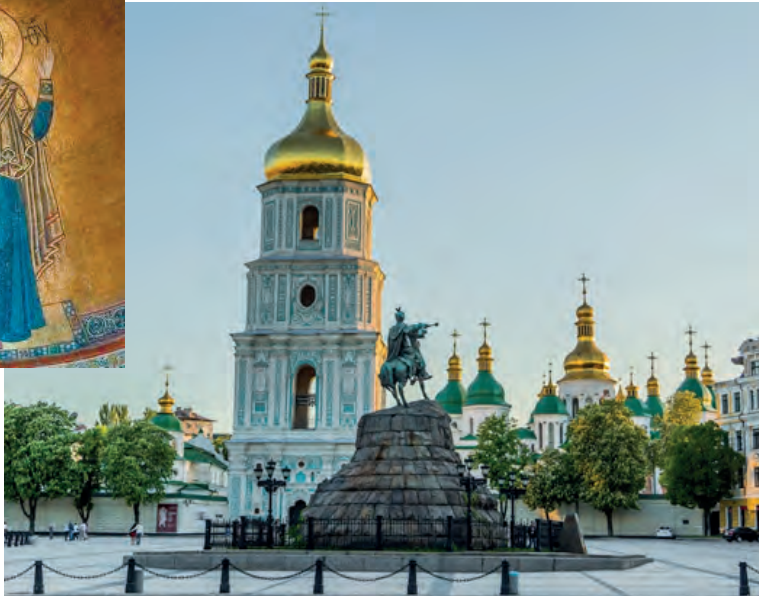
3. „O diil benim beygirim! – dedi Temiz Vani. – Bana aalemin malı diil lâzım”.

**61. Düzün mini-yaratma, kullanarak yazılı sözüñüzde türlü cümlelâr
doorudan sözlân bu temalara:**

1. „Naturada biz musaafirliktä”.
2. „Ukraina hem kosmos”.
3. „Diil gamsız insan”.
4. „Kanon var kanon”.

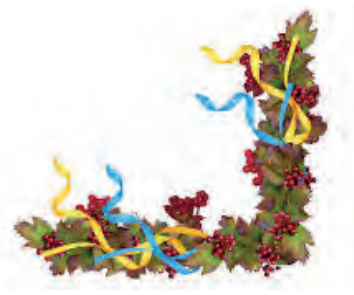

62. Düzün bir prezentațiya „Namnı Sofiyä Kievskaya”.

63. Nicä annêrsınız V. Gügonun bu laflarını: „Büük yapılar, sansın üüsek bayırlar, – asirlerin yaratmaları”.

64. Yazın yaratma-fikirlemä publiştistik stilindä bu temaya „Ukrain ornamentleri”.

Țitata yazılmasında durguçluk nişannarı kullanılêr hep ölä, nicä doorudan sözdä:

Anılmış aydinnadıcımız M. Çakir ta 1934-ncü yılda yazardı: „Gagauzların kulturası ilerleyecek kıyatların yardımınnan“.

Kavıçlar içinä alınêrlar seftä sözä geçirilän fasıl laflar, ya da diil kendi adet-çä maanasında kullanılan laflar; intonaşiyalı kullanılan laflar:

Nasıl ölä „kim ister“? Fasıl adamsın sän! E bizi neçin koymuşlar e, açan „kim ister“?

Neçin demeersin „kolay gelä“, mari?

Doorudan söz alınmêr kavıçlar içinä:

1. Eer yoksa dooru göstermäk, kimin o laflar:

Caba denmemiş: açan birlik yok dostlarda, İşlär gitmüz hiç orada.

2. Eer doorudan sözdä varsa koyulma laf deer, angısı gösterer haberin kaynaanı:

Bän, deer, isterim ilkin bitirmä institutu, kabletmä bir zanaat.

65. Çevirin ukrain dilindän gagauz dilinä, düzeräk cümleleri nicä țitata. Koyun kurala görä durguçluk nişannarı. Argumentläyin.

1. Говорячи про покликання людини на землі, Максим Рильський проголошує: „Яке глибоке щастя – жить, быть гідним імені людини, народу й людськості служить!“

2. „Борітеся – поборете, вам Бог помагає!“ – закликав Тарас Шевченко.

3. „Лиш праця, – підкреслював Іван Франко, – світ таким, як є, зробила“.

4. Шевченко оспівував безсмертя Прометееве, його розшматоване серце, що „знову оживає і сміється знову“. (О. Гончар.)

5. Слово для Лесі Українки – це „гострий, безжалісний меч, той, що здійма вражі голови з плеч...“ (П. Тичина.)

6. У своїх сонетах Рильський часто висловлював „пейзажем те, для чого слів нема людських“. (Д. Павличко.)

7. „Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – це його мова, ота жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в

яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, розум, досвід, почування” (Панас Мирний).

8. „Мову чудову, глибинне і пружне слово, немов гостру зброю, дав нам народ. Дав цю мову і наказав пильно, свято оберігати її чистоту, збагачувати і відшліфовувати до блиску, до гостроти разючої” (П. Тичина).

9. „Запашна, співуча, гнучка, милозвучна, сповнена музики і квіткових пахощів – скількома епітетами супроводиться визначення української мови!” (О. Гончар).

10. „Іван Франко підкорив свою титанічну працю ідеалові свободи і рівності... Він сам написав стільки, скільки, мабуть, написали всі українські літератори дожовтневих часів...” (Д. Павличко).

11. Благословенна та ясна годинка, коли буквар до рук бере дитина (Д. Павличко).

12. Україна починається там, де доля моя усміхається (П. Осадчук).

13. Певно, в кожного є заповітні пороги, звідки нас проводжали в життя матері. (М. Сингаївський).

14. ...Возвеличу
Малих отих рабів німих!

Я на сторожі коло їх
Поставлю слово, –
сказав у тяжких, нестерпних умовах царської кріпосницької
Росії Шевченко. (М. Рильський.)

66. Düzün yaratma-fikirlemä, açıqlayarak yazılı sözünüzdä bu lafların maanasını: „Ana dili ilerleder insani, ikinci dili kullanmak izmet eder komunikaçıya neetlerä” (N. Alefirenko). Koyun sözünüzdä cümleleri doorudan sözlän, çitataylan.

Bilersiniz mi siz, ani...

Laf „stil” urum dilindän çevirdiynän – sopacık yazmaa deyni. O var nicä olsun kemiktän, taftadan ya da demirdän. Kullanarmışlar yazmaa deyni maasuz taftacıklarda. Bu sopacıkların bir başı sivriymiş, öbür tarafı – hırlet formasındaymış, angısınnan silärmişlär yazılı işleri. Nicä demiş Goraçıy: „Sıkça çevir stili”. Bunu var nicä annamaa bölä: „Sil hem doorut yazılı sözünü”.

TUTUNUZ AKLINIZDA!

Demekli okumak – bu intonaçıyaya görä dooru okumak, angısı gösterer, nicä okuyucu duygulu „girer” artistik yaratmanın içindekisinä.

Ne o demekli okumak?

- Becermäk bulmaa läözümni informaçıyayı;
- Çıkışlı kullanmaa pazaları;
- Yapmaa logika urgularını;
- Okumaa sesli hem annayıslı;
- Mimika hem jestlär läözüm olsun erli erindä.

§ 5-6. RİTORİKA NİCÄ BİLGİ HEM LAFKURULUŞUN İNCÄZANAATI. DİL YARATMALARIN KURALLARI HEM KANONNARI. RİTORİKANIN DİL KOLAYLIKLARI

67. Yapın tekstä stilistika analizi.

Başçalar durardılar sessiz hem raat, aarlaşıp biyaz, diildokunulu kimseylän kaarlan. Kasabada vardı ölä çok başça, nekadar yoktu bir başka kasabada dünnedä. Onnar heredäydilər, nicä kenarsız alaylar, geniş yollarlan ortalarında, yazlarlan, kestenelärlän, ak aaçlarlan hem tipalarlan, flam-burlarlan.

Başçalar gözellenärdilər käämil bayırlar üstlerindä, angılar sansın asılı durardılar Dnepr derenin kenarlarında, kendi köşelerinnän, genişlerän, kimär keret milion güneşli lekäylän alacalan, kimär keret karannıkta, nicä Padişah, durardı Başça.

Kışın, nicä bir dä kasabada dünnedä, düşärdi raatlık sokaklarda hem köşelerdä yukarkı kasabada, bayırlarda, aşaağı kasabada, angısı bulunardı dönmüş Dnepr derenin kenarında, da bütün maşınaların gürültüsü gidärdi taşlı yapıların içinä, yımışardı hem homurlanardı taa tutnuk kasabanın bütün enerjisi, angısı toplanmıştı uzun güneşli hem yaamurlu yazın, dökülärdi şafklan.

Şafk peydalanardı, dört saattan, gündüz evlerin pençelerindä, lampalarda direklerde, stançıyanın sırça pençelerindä. Şafklan oynardı, açıklanardı, kasaba gecedä taa sabaayadan, sabaalen sa süünärdi, giinärdi duman-nan hem tütünnän.

Ama en islää yalabaardı biyaz kruça üüsek duran Vladimirin ellerindä Vladimir bayırcıkta, da görünärdi o uzaktan, dayma yazın kayıklar görärdilər onu, bulardılar onun şafkın yardımınnan sulu yolu kasabaya dooru.

*Mihail Bulgakova görä
Çevirdi İvan Kior*

Cuwap edin cuvaplara:

- *Ne o ritorika, orator incäzanaatlı?*
- *Neçin läüzüm üürenmää ritorikayı?*
- *Nicä annêersınız bu söleişi: „Söz läüzüm dikilsin sesleyänin ölçüsün-nän, nicä fistanı sımarmayan ölçüsün-nän”.*

68. Yapınız tekstä stilistika analizi. Koyunuz ad.

Zamandan insannar savaşardılar annamaa diri lafin kaaviliini hem kuvedini. Bu duumaktan baaşış ya da üürenmenin yardımı? Cuvap verer bu soruşlara bilgi, angısının adı ritorika. Evellerdän ritorika pek hatırlı bilgi, ona taa deerlär „bilgi, ani adamın fikirini kullanan incäzanaati. Tışeron, en anılmış orator dünnedä, sölärmiř, ani askercilerin başı – adam annayan, hem gözä lafedän, durêrlar bir basamakta. Hep ölä ritorika için Plutarh demiş: „Sözün incäzanaati – ikinci ten insanda, pek läözüm herbir adama, eer istärsaydı olmaa faydalı yaşamakta”.

Terminnär „ritorika” (grek dil $\rho\eta\tau\omega\rho\iota\kappa\acute{\eta}$), „orator incäzanaati” (lat. dil. *Orator, orare* – „lafetmää, krasnoreçiyä” (slav. *Dil gözäl sözleşmää*) – sinonimnär.

Ritorika – ölä bilim, angısı üüreder sözleşmäk kolaylıkları kullannaa. Sonuç kabul etmää deyni sözün kullanişmakta, läözüm pek kuvetli üürenmää inandırmaa sesleyännerä kendi öz fikirlerini.

Ritorikanın kanonnarı

1. Lafedicinin danışması sesleyännerä. Bu kanonun öz kuralı: taa başlamadan lafetmää islää düşün, kim seni läözüm seslesin, ne türlü komunikativ situaçiya şindi var.

2. Sözleşmeyä katılannılar läözüm duysunnar biri-birini, açan annadan hem sesleyän barabar “yolda” bulunêrlar.

3. Emoçiya kanonu gösterer, ani nasaat erdän, haberleyän läözüm düşünsün, fikirlesin, ama en öz – läözüm duygularını saklamasın, emoçiyalarını göstersiz haberli kabledän kişiya (kiřilerä).

4. Kef kabletmäk kanonu sayılêr, ani söyleyän läözüm kendisi zevk, islää kef kabletsin ozaman, açan söz tutêr da sesleyän dä hep ölä sever söyleyiciyi, oratoru.

Kurunuz dialog sözleşmäk situaçiyaya görä

1) Savaş inandırmaa kafadarını, ani derindän läözüm üürenmää oratorluk incäzanaatını.

2) Inandır dostunu, ani gözäl sözleşmäk pek läözümni iş yaşamakta, ya da inkär ediniz bunu.

3) Aristotelin laflarına görä, yası taa ilin tombarlaktan. Kayıl mı sän bu fikirlän? Savaş inandırmaa bunu.

Praktik işi publişistik stildä tekstlän

Tekstin ritorika analizi yapılêr te bu plana görä

- * Öz fikirin kolay annaması;
- * tekstin keskin çeketmesi hem keskin bitkisi;
- * tekstin kısıalı;
- * lafetmäk stilin nişannarı teksttä;
- * yavaş emoçiyalı;
- * öz fikirin läözümnlüğünü sesleyänä getirmää;
- * kontakt sesleyännlän.

69. Okuyun teksti. Söläyin onun temasını hem öz fikirini. Ayırın dil kolaylıklarını, düzün cümlä.

Sızıntılar

Yaz ortasıydı. Kızgın pişmiş üülen sıcaa kaynadardı ortalı, temirä oynadardı dünneyi, sansın onu cingil etmää istärdi.

Bir dik yoldan bayıra dooru taliga tırmaşardı. Beygırlär artık köpük içində kaldıydılar, zerä taliga taşlan üklüydü. İhtär adam, tutup aazlıkları, beygırleri aardına çekmää savaşardı, baarım biraz hayvannara yardım etmää.

Geeridän, dibindän taligayı dayayıp, topuklardan toz içində sürüklenärdi İvançu. Nekadar kuvetçii kaldıydı, onnarı da uşak savaşardı iilää zanetmää. Ona gelärdi: sanki o taligayı dayamasa, beygırlär onsuz ükü çekämeyeceklär, İvançuyu kıpım kadar girgin edärdilär, kendi uşak aklında läözımnını duyardı. Ama darsımak ensemää baaşlardı. Bırdä-ıkidä sıkça İvançu sölenmää başladıydı.

– Tätü, taa çok mu var, va? Beygırlär susadılar artık, – silip kara-batak terini melek annısından, sorardı İvançu.

– Adam, atıp bakışını geeri, gülümsärdi, ama bışey başka demärdi. O artık kendi unukasının tabeetlerini: çeket nereysa, naşeyse annamaa – soruşlardan sora kurtulmayacan, kafan şışecek – çemberlemää vakıt kalmayacak. O iş için, bu kızgınnıkta, bayır eteeni taliga tırmaşardı ses-siz. Dolayda sadä dingil gıcırdaması işidilärdi.

– Ama kısmet tezlää yolculara karşı gülümsediyydi, sevindirip yorgun cannarı: Zayku kulaanı geçtiynän, Stratana doorulduynan, bir pınara uuradılar.

– Vançunun tumbasında, artık, yarım kofa su linklanardı, dolayadaki tırlalar o boz renklerden silkinmää savaşardı. Vançunun bakışı yardımınan, hepsi erinä gelärdi, uslanardı. Nekadar uşaa läözım temiz canı sevindirmää deyni?! İstediyni tamanna, da geeri bakma, – sevinecek oolan.

– Dädu süüt altında gerildiyydi, dinnenmää adam hazırlandıydı. Ama... „uşacık – sevinçlän bela birerdä yapışık” – bızdä deerlär. Adamın başına takıldı gibi, İvançu soruşları patlatmaa çekettiyydi.

– Tütü! Benim adım Ivançu. Tä beygirin dä adı var, ama tä bu pınarın adı var mı?

Ihtär adam şaştı aklınca unukasının akıl çevirtmelerinä, sora cuvabı verdi:

– Var, oolum! Bu pınara Pamucak pınarı deerlär:

– Ama neyä bu ad gelir? – uslanamadı genç olan.

Adamın uykusu daldıydı hembettän: bilärdi, ani, cuvap etmää läözüm, zerä kurtulmayacan sora taa beter soruşlardan.

– Bilersin, – çeketti annatmaa adam, – birkaç ihtär olannar deerlär, ani bu pıardan altmışıncı yıllarda pamuk tarlalarını yıslarmışlar. Bu üzerä ad kalmış – pamuk, pamucak pınarı. Kalanı annadêrlar, ani bu pınarı kazan adamın Pamucak dâdu adıymış. Sanki, insannar ilii unutmassınnar deyni, usta adını diveçlederlär. Pamucak dâdunun pınarı deerlär.

– Tütü, ama angıları dooru e? Sän nicä deersin, sän dä ihtärsın? – şaştı Ivançu.

– Onnar, olmalı, hepsi dooru çıkacak, oolum, – düşünüp, başarardı cuvabını adam.

– Biläsin: büyük yaştan adamnar yalan söyleyemeerlär.

Ivançu sesirgenärdi, sansın bir masal sesläärdi. Onun fişkan gibi fikircii şindiki zamanda adım-adım bütün dünneyi kavramaa savaşardı, canda-kafada türlü düünüklär baalanırdı. Bezbelli, sora, büüdüynän, iş olsun onnarı çözmää.

– Bu çukur taşları, ani topladık, sizin pınara deyni mi? – kesip dâdunun düşünmeklerini, sordu Ivançu.

– Şüpeli olansın,– gülümseyäräk, raat cuvapladı adam.

– Sän dä mi, dâdum, isteersin, ani Kopkuyda senin adında bir pınar peydalansın? – dikip dizçä adamın önündä fırladı Ivançu.

Adam seslän başladı gülmää, siirederäk Vançunun göl gibi tombarlak gözlerini, neredä, gök taşı benizdä, görünärdi bitkisiz gençlik zamannarı bu teklif er üzündä.

– Isteersin mi pınarı başardıynan, ona „Ivançu pınarı” ad kuracez? Denedi adam oolunu.

– İstämeerim, – utancak iildip kafasını, dedi uşak. – Bän pek aaz taş topladım.

– Adam kucakladı çocu, şamarladı auç kadar arkasını. Sora, düşündüü gibi, ilerletti konuşmayı:

– Bilersin, Ivançu, bizim gagauzlar arasında eveldän taa şindiyädän bir adet kalmış. Her sän kendini gagauz-türk sayarsaydın, yaşamanda üç iş başarısın lääzım. Ilkin bir ev kurasın oollarına. Sora bir fidan dikäsin, onun da altında pınar kazasın, serin suylan insanı sevindiräsin.

Bu işleri tamamnersaydın sa, kendini saygılı, fazlı adam say. İnsan da seni unudamayacak.

Ivançu çok vakıda sustu. Acaba, nesoy oyun fikirlär çekedärdilär genç kafada?

Adam sa savaşardı toplamaa kendi düşünmeklerinnän. O da şaşardı bu Ivançunun düşünmeklerinä. Bekim, haliz dä çıkacak, ani yımırta gittikçä taa akıllı tauktan olêr. Adam savaşardı aklına getirmää kendi küçüklüünü, o soruşları, angıları darmadaan edärdi bobasının kafasını, angıları gençliktä sıkça gecä vakıda uyumaa brakmardılar.

– Ozaman ne oturërsın, e tütü? Kalk, gidelim. Sana islää: bir pınarı kaldı bitirmää, ama bana taa hepsini adetlerini tamamnamaa lääzım,– kurşun gibi erindän fırladı Ivançu.

– Etiştirecäm, oolum. Alatlama ihtärlamaa, – sessiz dedi adam. Bu takım genç olannar adetleri unutmêrlar. Eşerer taa gagauz-türk aaçların kökleri! Ne dallar! Ya bakın!

...Yaz ortasıydı. Kızgın, pişmiş üülen sıcaa kaynardı ortalı, temerä oynadardı dünneyi, sansın ürektän onu çingil etmää istärdi. Ama...

Nikolay Gotışan

 70. Evdeki iş. Yaratmaya görä daava.

Düzünüz seslän danışmak (8–10 cümlä), angısının neeti – inandırmaa sesleyänneri, ani te onnar, kim etiket kurallarını kolaya alêr, ona var nicä demää inteligent insan. Argumentlär için alınız te bu aforizmayı: “Maneralar diil boş iş. Onnar canın zenginini hem fikirin dooruluu”.

 71. *Yaratmalı iş (paylaşınız çiftlerä).

Okuyunuz söyleyişleri. Ne türlü düşünmeklär peydalanêr sizdä, açan derindän savaşêrsınız annamaa onnarın öz fikirlerini, angıları gösterelär halkın sözleşmäk tabeetini.

- Dil sulêr, doyurêr, ama sırtınada ceza yapêr;
- Gözäl söz seslemäklän, lafetmäk usluluklan;
- Türkü çalmaa taa islää barabar, sözleşmää-ayırık;
- Pek çok söledildi (sölendi), ama az kaydıldı;
- Neçin lafetmää te onun için, angısına yok nicä çevirmää geeri;
- Islää zamanda laf tutmaa, zor vakıtlarda – susmaa;
- Söleyeceydim bir lafçaaz, ama canavar yakın;
- Inanma duşmanın amazlınmasına, ama türlü dooruluu da sölämä;
- Kimär keret taa islää susmaa, ne kadar ne sa söylemää;
- Yalpak laflardan dilin kurumayacak.

72. Yaratmalı iş. „Başlayan oratorun treningi”.

Düzünüz kendibaşına fikirli shema hem yapınız sözünüz için resimli eski öz terminerlän: *zenginnik; açıküreklik; fenalık; çokgörmäk; baarışmak; dostluk; neet; umut;*

Herbir sözleşmäk için bulunuz öz fikirli hem temayı.

73. Alınız pay yarışmakta-konkursta: „Bilersiniz mi siz bu aforizmaları?.” Lääzım dooru başararsınız aforizmayı, savaşıp originala olmaa ta yakın.

- Kendi kullanmak – o ayna, angısında... (*I. V. Göte*);
- Kısmetli te o, kim ... (*L. Bethoven*);
- Herbir insanda var üç tabeet: te o (...), te o (...), hem bitkidä, te o ... (*V. Gügo*);
- Bilmää çok yabancı dil – sayılêr ... (*F. Volyter*);
- Olmaa akıllı – sayılêr ... (*V. O. Klüçevskiy*);
- Kim açık düşüner, o ... (*N. Bualo*);
- En üüsek oratorun ustalı – diil sadä sölemää te onu, ne lääzım, ama ... (*Ŧițeron*).

Yardıın için: (angısını ona kim sa yazdırêr); (sölämemää, ne diil lääzım sölemää); (sormaa olä iş için, angısına yok nicä bulmaa cuvap); (yaptı kısmetli en çok insan); (angısını o kendi söleer kendisinä); (hepsi gösterer kendi üzünü); (angısını aslı var onda); (bulmaa çok anatar bir kildä); (açık ta söleer fikirlerini).

• Kısmet herkerä gelir... (*Marlen Ditrih*).

• Pek kolay olmaa hoşlu. Lääzım sada savaşımaa koymaa kendini tä o adamın erinä, ... (*Sofi Loren*).

• En büük yanıışlık, angısını biz yapêrız yaşamakta – inanmak tä ona, ... (*Madonna*).

• Insannar payedilerlär klaslalara, tenin benizlerinä, devlet kuruluşlara. Insannar payedilerlär isläälerinä hem proslara... (*Maya Plisețkaya*).

• Lääzım islää bilmää senin duşmanını, ... (*Margaret Têtçer*).

• Nekadar taa çok sevgi, gözellik, hoşluk, fikirlik, bulacênız kendiniz-dä, ... (*Ana Tereza*).

•Ver insana senin bir payını,... (*Lina Kostenko*).

Yardım için: (ozaman taa da çok göreceniz bunnarı dolay dünnedä); (Salt bölä. Ama islälär – Allahın baaşışığı); (da canın dolacak şafklan); (angısına yapacan daava); (çalışkannarına); (ne bizim için söleerlär başka insannar); (neçinki bir kerä onu var nicä yapmaa dost).

§ 7-8. BAASIN İNCÄZANAATI. KURALLAR BAASTA. DİSKUSIYA – BAASIN TİVİLİZAŞION SOYU. TEMANIN TERMİNERİ. SÖZ TUTMAK AUDİTORİYÄYÄ GÖRÄ

Baas (*тут: суперечка у значенні словесне змагання*) – laf yarışması, aazdan ya da yazılı karşıgelmäk, angısında iki taraf, inkär eder aalemin düşünmeklerini, savaşêr arkalamaa kendi fikirlerini, görünmenin noktasını

Baasta var birkaç bölüm

Diskusiya – ölä baas, açan söleyännerdä var neet kantarlamaa hertürlü bakışları, üzä çıkarmaa haliz dooru düşünmekleri, bulmaa en dooru esap, karar, barabar dooruluun aaraması.

Disput – sözleşmäk, ani yakın baasa, ama salt bilim ya da cümnä temalara. Disput taa kaavileder baasin paasını, özlüünü.

Debatlar, ya da preniya – dokladların, haberlerin daavalarması, angılar taa sık olêrlar konferenşiyalarda, bilim topluşlarda.

Polemika – açık karşıgelmäk, sert karşıgüleşmäk, açan hepsi, baasta pay alannar savaşêrlar arkalamaa salt kendi bakışlarını, fikirlerini, düşünmeklerini. Polemika, kitayların laflarına görä, „dudaklar, nicä bıcaklar, dillär sansın mazdraklar“.

TUTUNUZ AKLINIZDA!

Yapın stilistika analizi tekstä:

- 1) Sözleşmäk situaşyanın analizi (sözün neetleri).
- 2) Stilin önemli çizileri.
- 3) Dil kolaylıkları (leksika, morfologiyä, sintaksis).
- 4) Stil hem janra bellietmesi.

74. Okuyun genç şairin Alöna Ergoglonun danışmak lafını kendi şiir toplumuna. Yapın ona stilistika analizi.

Var mı nicä derindän yazmaa, derin duygulu olmaa, istämediynän yaşamayı görmää her taraftan? Yok nicä. İnsanın içindä ölçüdä läüzüm

olsun ölä dooruluk, inanmak, angılarını o var nasıl geçirsin kendi yazılarına, peetlerineä.

Bu laflarlan isteerim açmaa sizä kapuyu benim kiyadıma „Okuyacam seni gözlerindän”. Saklamayacam, ani bän da baalandım, – Tukan Vasilisanın yaratmak yoluna, o yola, angısı götürer bir kenarsız dünneyä, angısının var gözäl bir adı – poeziya.

Baktıkça, nesoy iplän biz baalıyız, diil zor annamaa, kim oldu bana örnek hem ölçü. En ilk kritik peetlerimä oldu benim anam, ama, yazık, ani vakıdı yakışmêêr döndürmää geeri, da ileri dooru açmaa dooruluu. Kesmää daavayı yazılarıma vererim sizin elinizä, benim dostlarım hem kardaşlarım, bu kısa hem uzun yaşamak yolunda!

Benim poeziyam halizdän geler küçüklüümdän, o vakıtlardan, açan içindä kurulêr karakter, açan savaşêrsın bulmaa bu dünnedä kendi erini. Bu tema kaldırılêr şiidä: „Bobalara nasaat». Ileri dooru dalgalanêr lirika poeziyası, neredä bän çok erdä alêrım pay benim personajlarımnan. Olmadıyan halizdän onnarlan bilä, yok nicä açmaa hem çözmää kalkan temaları. Hem saklayamayacam, ani kendi poeziyamda istämeerim benzemää kimseyä, açıp bunu peettä „Fariseylerä” – „yazılarda, ani duuêr eni, sizin gibi korkêrım bän olmaa”. Benzämeyeräk başkalarına, benim var kendi bakışım dostlaa bölä şiidä: „Ona, kimi sayardım dost”, „Duşman”, „Isteerim bän, olsun dostum...”.

Bu kiyadın barışmasınnan şiidä: „Yolcu”, „Yıldız”, „Yanardı aac”, „Maavi iplik”. Poeziyamda açıkladım yaşamanın o tarafını da, angısının var adı – Inan. Bu uura yazılı diil bir tema, çok, zerä onsuz bän diilim poet, açan sayıklamayacam, ne o günah, var mı diveçlik, Allahın eri insanın içindä. Kiyadın ikinci payında var şiidä: „Altı basamak – altı günahım”, „Bobaya”, „Kurban”, „İzlär”. Onnar biri dä alınmadı boş erdän. Onnarın özleri benim içimdä, benim köklerimdä, açan malilerim üüredärdilär ilk serem yapmaa stavrozumu. Ayaklarında da beni sallayarak, onnar küçüklüümdä annadardılar gözäl, şıralı, uzun halk masallarını. Donka hem Varvara malinim masalları, türküleri yaşêêrlar benimnän büün dä, zerä onnarlan bana geçti can sıcaklı, bizim dilin derinnii, ilin seslemesi.

Benim kiyadım da var masal da, angıları baalı evel dän gelän annatmalarlan – „Üsüz” hem „Sarı yılan”. Ama var masal formasında başka annatmalar da, nicä „Aalamak türküsü”, angısında açılêr bizim insanın ruh dünnesi, onun davranması bu yaşamaya, rituallar, ani var bizim halkta.

Poet olarak, yok nicä açmayım o problemları, angıları var yaşamak yolunda, sorarkana kendimä hem hepsinä dä şiirimdä „Nerdä kaldı uşaklar?”. Büünkü gündä bu soruş kırmızı çiziyân geçêr içimizdän, zerä o vakıdın nışanı, kara nışanı – onnarsız yok geleceemiz, onnarlan baalı benim yaşamam.

Yazılarımda savaşıım derin bakmaa insanın iç dünnesinä. Hem „Benim dünne mi” açıpta, „salt yalvarcam, battırmayınız bıçak o dünneyä, ani yaşêêr taa içimdä”, zerä orda renklêr solmaz, hem dä yaşêêrlar sev dâ iliklän.

Ayrı bir bakışlan lâazım bakmaa kiyadın ikinci payına, rus dilindä, neredä sorêrim? Hepsi mi geçennär bana benzeer? Diil hepsi, zerä burada çok erdä belli ederim, ani geldim bu dünneyä nesä brakmaa aardıma, hiç aaramazkana kendimä ikram hem şannık. Benim en bitki peetimdä yazêrim, ani benim var bir biyaz, adsız kanadım. Ama onun adı yazılı sade benim içimdä. O bir kanat, angısı götürer beni ileri, o-poeziya.

Yaratmalı iş „Başlayan oratorun praktikumu” (grupalarda).

LOGİKA KANONNARI

Tojdestvo kanonu (yarı-yarıya gelmâk) – herbir fikir, açan gider düşünmâk, lâazım bir içindekisi. Diil lâazım daraltmaa osa genişletmää temayı. Açan diiştirmâk olêr, ozaman peydalanêr başka ilerlemâk bakınan temada.

Karşısözün kanonu – iki karşigelän fikirlêr bir predmet için, bir zaman alınma, ama git-gidä ayırlêrlar dooruluktan.

Üçüncüyü yok etmâk kanonu – dooru salt bütün sölemnä fikir ya da onun heptän inkârlemisi, açan bulunêr geniş antitezis (inkârsöz).

Temel etmâk kanonu – herbir fikir lâazım temellensin fikirlerlän, angılarının dooruluunu baas tutan insan logikaylan temellessin.

Nicä haydamaa şivilizaşion uurda baası

• İlkın lâazım annaşmaa, kurmaa baasın özelliini, temasını, çıkarmaa üzä tezisleri, sora onnarı diiştirmää;

- Kurmaa hem bulmaa tezislerdä olä nişannarı, angılar ya birleştirerlär, ya ayır-dilêrlar öz temayı, da sora baasin temasını daraltmaa;
- Annaşmaa terminerlärlän hem birtürlü notalarlan temayı açıklanarkan;
- Bulmaa bakışın noktasını baasin needi için: dooruluun aaraması, çevirmäk kendi inannına, annaşmak bulunması;
- Açık savaşımaa görmää, nicä var nasıl baasta bulmaa beklenän esabı.

Bilersiniz mi siz, ani...

Ritorika idealın kuralları:

1. Sözläş sade te onunnan, kim becerer lafetmäa kultura tarafından üüsek uurda hem becerer seslemää. Nicä söleniler: “Taa islää akıllıylan taşımaa taş, nekadar ahmaklan içmäa şarap”.

2. Utanmak sözleşmektä. Bir büük günäh, kim inkär eder bu kuralı: boşuna laf, çok lafetmäk.

3. İi laf herkerä işteyişli, dooruluklu, cana yakın.

75. Testlär (aazdan).

1. Söläyin devleti, angısında ritorika peydalanmış nicä biliş?

a) Greçiyä;	b) Eski Rim;
v) Eski Greçiyä;	g) Ukraina.

2. Kim ritorika bilişinin temelcisi?

a) Aristotel;	b) Tışeron;
v) sofistlär;	g) M. V. Lomonosov.

3. Yazın bu cümlelerin sonunu:

Orator – bu...

a) adam, angısı publikanın önündä becerer sölemää lafını;
b) politikacı;
v) adam, angısı üürener ritorikayı;
g) adam, angısı herkerä yapêr konflikt.

76. Okuyun teksti. Düzün soruş bu tekstä.

* * *

Herbir halk yaşêr başka halklar arasında. O, elbektı, baalanêr on-narlan ekonomik, alış-verişli, kultur baalantıylan.

Tä neçin halklar biri-birindän taa sıkı baalanêrlar. Nekadar kaavi hem derin bu baalantılar, okadar taa yakın olêrlar halklar.

Halkların dilleri dä hep olä duyêrlar, ani dil dilä olêr taa yakın. Halk-lar arası sözleşmäk yardım eder hepsina dilleri kullanmaa taa derin-dän, annamaa lafların maanalarını.

Büük fayda bizä vererlär alma başka dillerdän laflar. Bu da halkların baalantılıın çıkışı.

Alma laflar (onnara taa deerlär yabancı devletlerdän alma laflar) kendiyesinä zenginmelerlär herbir dili. Gagauz dili dä, elbetki, zamandan yaşêêr başka dillerin arasında, komuşu dillär dä yapêrlar akıntılık ona. Ama biz läâzım, nicä varsaydı kolayı, savasalım bozmamaa dilimizi yabancı laflarlan. Kimär kerä, işidip gübürlü karışık üç-dört dillän lafetmeyi, deersin kendi-kendininä: “Zavallı dilimiz, zavallı gagauzlar!”

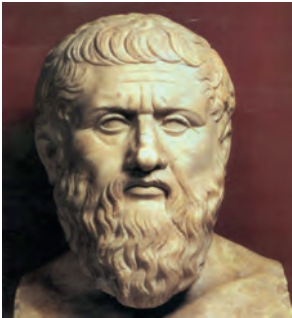
Halk – çok sayıdan ya da küçük sayıdan – ozaman yaşayacak asirlerdä, açan koruyacak kendiliini, ozaman zenginledecek dilini.

İvan Kior

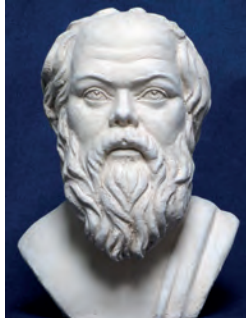
§ 9. TEKSTİN DÜZÜLMESİ, SÖZÜN STİLLERİ HEM JANRALARI

77. Okuyun teksti. Ayırın paylarını.

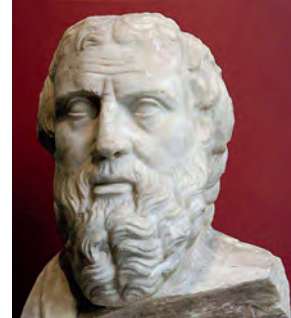
Tarihtä zamandan büünkü günnerädän kalmış legenda Sokrat için – şannı filosof için. Onda varmış pek çok ürenici. Sokratın ürenilii diiş-tirmiş filosofıyanın temel kurallarını o yapmış eni bakış dünneyä hem tabiata adetä görä da derindän açmış soruş – başka türlü savaşımaa anamaa insanı, onun rolünü yaşamakta.

Sokrat

Platon

Ksenofont

Bu geniy-filosof örnek gibi göstermiş üürenicilerinnän hepsinä, ani diskusiya, dialog – en öz metodlar, angıları yapêrlar büyük fayda, açan sözlêşän adamnar bulamêêrlar çıkış kendi soruşlarından.

Sora başkalar, Sokrattan sora – Platon, Ksenofont – ilerletmişlär onnarın üüredicisininin teoriesini.

Şindi biz hepsimiz bileriz, ne maana var bu laflarda, nicä ayırmaa onnarı biri-birindän: diskusiya, disput, debatlar, preniyalar, polemika.

Siz da, büünkü üürenicilär, lâázım olasınız diskusiyalara hazır, bil-mää, nicä kullanmaa bu meraklı metodu.

(jurnaldan)
Çevirdi İvan Kior

Söz – dilin tamannaması.

Onun neeti – kolaylık izmet etmää deyni lafetmeyä.

Söz var nicä olsun:

– monolog hem dialog;

– aazdan hem yazılı;

– lafetmäk hem kiyat;

Sözün baş işi – tekst. Tekst – o birkaç cümlä, angıları toplanêrlar da olêrlar bütün temaya hem öz fikirinä görä.

Tekstin nişannarı:

– bütünnük öz fikirinä görä;

– tamannık, bitniklik;

– payların topluluu temasına hem kompozitiyasına görä.

– payların gramatika tarafından baalantılı.

Tekstin teması – ne iş için annadilêr teksttä. Var nicä teksttä olsun birkaç tema. Bundan kaarä teksttä var avtorun düşünmekleri. Maanası gösterer avtorun ilgi olmasını te ona, ne annadêr, gösterer kendi yaratmasında.

Büük tekstlerdä var nicä olsun bölä paylar – **paragraf, bölüm, glava.**

Söz stili – dil elementlerin sisteması, angıları ayırılêr sözlêşmenin davalarinnän. Bizim lafetmemizin stili baalı olêr te ondan, neredä, kiminnän hem neçin biz söz tutêrız. Ayırêrlar beş dil stili: dördü – kiyat: bilim, ofițial-izmetçi, publişistik, artistik – hem lafetmäk stili.

Söz stilleri olêrlar belli formalarda, angılarına deerlär söz janrası.

Söz janraları – statya, intervyu.

Statya herkerä – monolog sözü, intervyu – dialog.

Söz janrası bellieder sözün formasını da (doklad – aazdan janra, statya – yazılı). Janra çekiler nesoysa söz stilinä dä (roman-artistik, bildiri – ofițial-izmetçi söz stili).

Var taa bölä stil janraları nicä statya, oçerk, ese, angıları var nicä olsunnar publişistik hem bilim stillerindä.

Tekstin hem sözün problemları üüreniler stilistikada – dilin bölümündä, angısında tanışêrız dilin kullanmasınnan türlü sözlêşmäk situaşiyalarında.

78. Okuyun demekli teksti. Ayırın lafları, angıların annamêêrsınız maanalarını da yazın teftlerinizä. Danişın sözlüklerä annamaa deyni bu lafların maanalarını. Düzün onnarlan sadä hem katlı cümlä.

KÜÜ YAŞAMASI

Birkaç yıl geeri bän yaz aylarını geçirdim küüdä, savusup tozlu, şamatalı kasabadan. Bu küücäz küçük hem uslu, yavaş, çam daayın arasında kaybelän, sekiz kilometra demir yoldan bulunardı.

Erken sabaalen, gün duumasınan barabar, kaçêrsın, açan daadan duyulêr keskin çam katran kokusu. Tezicik yıkanêrım biraz suuk suy-

lan, kaçêrım, atıp omuzlarıma eski anterimi, dereyâ dooru da, sıbıdıp erä, otlar üstünä, rubaları, atılêrım su içinä – soluumu zar-zor alabileirim, ama ne käämil tenimä, sırtım sansın enidän duuêr.

Yıkandıynan, üzdüynän yarım saat kadar, çikêrım derenin suyundan da, şen hem kısmetli, alatlêêrım haşlak çaya samovardan, angısı bekleer sofrâ üstündä, ani durêr aarlar altında ergivan gümelerin yanında.

СЛОВО

Sofrada vardı pek çok imäk: kaymak toprak çolmektä, bal farfir çanacıkta, türlü emişlär, avşamdan toplu, burkaç dilim sıcak kara ekmek, küçücük kovricik çinidä. Samovar yanında şeremet kaçınardı çorbacının kızı Ankacık, gözäl karagözkacık, kıvrak boylu kızçaaz, angısının şen sesçeezi getirärdi bizä raatlık, açan o selämnärdi: “Sabaa hayır olsun, paalı musaafirlär!”

Ivan Kior

79. Söläyin, nesoy söz stillerini bilersiniz? Neyä görä onnarı tanıyêrsınız? Belliedin bu tekstin stilini, onun dil kolaylıklarını.

BÜÜLÜ GÜZ

Açan isteersin görmäa ne sa halizdän, läözım inandırmaa kendini, ani görersin bunu birinciläa, seftä.

Bölä olduydu güzlän. Bän söledim kendimä, ani bu güz benim yaşamamda ilk hem bitkinci. Te neçin bu düşünmäk yardım etti bana taa dikkat bakmaa güzä da görmää te onu, ani şindiyädan görmediyim.

Bän annadım, ani güz karıştırmış hepsi pak boyaları, angılar var dünnedä, dä döktü onnarı, nicä resimä, topraan hem gökün uzaklına. Gördüm yapraklı, diil sadä altın hem açık-kırmızı, ama güvez, mor-kara, boz hem biyaz benizdä. Boyalar yımıştıktılar güz karannın beterinä, angısı durardı dolaylarda, ama açan yaayaardı yaamurlar, boyaların yımıştaklı başlaardılar yalabımaa. Gök, örtülü bulutlarlan, verärdi açıklık hem şafk, da bundan sora yaş daalar sansın yanardılar uzakta, nicä koyu-kırmızı yangınnıklar. Çamnarın aralarında suuktan titirärdilär kayınnar, örtülü yalabık altınnan. Aaçların altlarında er döşeliydi düşkün yapraklarlan. Aaçlar başlaardılar sararmaa aşaadın: bän gördüm, nicä kimisi en aşaadı kırmızıydılar, ama biraz yukarda – eşildilər.

Bir keret bän gidärdim kayaklan diredä. Güneşli çizgilär, angılar peydalanardılar dalgaların üstündä, kaçardılar derenin kenarlarından, kalkardılar sudan da süünärdilär aaçların tepelerindä. Şafk girärdi otlar içinä, gümelerä da bir kıpımda kenarlar şıldılar üzlän boyaylan, sansın güneşin şafkları urardılar çokbenizli topraa. Bu açıklık gösterärdi kuru emişleri otların arasında, ya biyaz-kırmızı mantara paraliyelerini, ya meşä yapraklarını hem uç-uç kalinkaların sırtlarını.

*Konstantin Paustovskiya görä
Çevirdi İvan Kior*

80. Okuyun teksti demekli. Koyun ona iki ad: birisi açıklasın temasını, öbürü da – öz fikirini.

İkona – Hristiannarın Allaa simvolu

İkona, te o zamannardan, açan peydalandı dünnedä, nicä ayoz iş, nicä Allaa, angısına bakardılar büyük hatırlan, büyük meraklan.

İçerlerdä ikonayı yoktu nicä asmaa enserä, angısını kakmışlar duvara. İkona için yaparmışlar sergen için „kırmızı” köşesindä, neredä, nicä bir „saatlık”, ikona durarmış dayalı köşecä. Yukardan şıldılar mumnar, şafklar türlü renkli lampadalardan. Bu şafklar, çok renkli: kırmızı, eşil, sarı – gücenni ya gücennik şıldılar ayozların suratlarına.

Kim var nicä, baktıynan ayozların üzlerinä ikonalarda, başlasın derindän savaşımaa annamaa – dooru mu bu ikona yapılı, halizdän mi bu resim? Herbirini görmää te o kıpımda, açan bakärsın ikonaya.

İkona diil resim, ama gösterer käämil resim yaratmasını, angısı yapılı hepsi kanonlarına görä, yapılı ölä gözäl, derin duygularlan, ani yok nicä gözünü atarsın ondan. İkonalar girdilär dünneyn zengininiä, neçinki onnar oldular artistik yaratma, angıları hepsi, kim onnarı görer, stavrozunu yapêr, olêr insan başka keftä, başka duyguda, raat hem kısmetli.

Öz içindekilär ikonalarda – Ayozların, taa sık Hristosun izleri – en üüsek dinin gösterikleri.

Eveldän, zamandan varmış pek kaavi kanonnar, kurallar, bir sistema – nicä ikonayi yapmaa, neçin ki ikona – o başka iş, göklerdän verilmä izin.

Tä neçin, açan klisedä durêrsın ikonanın önündä, dua edersin da stavrozunu yapêrsın, düşün, kendibaşına derin fikirlerinä dalıp, savaşı annamaa, ne sän isteersın görmää ya da görersin ikonada?

B. Alekseevaya görä

Çevirdi hem erleşirdi İvan Kior

- 81.** Söläyin, ne o statya, oçerk, ese, intervyu. Düzün birisini kendibaşına. Temayı ayırın kendiniz?

§ 10. OKUMAK SESSİZ

- 82.** Sesläyin teksti. Belliedin tipini hem stilini. Cuvap edin soruşlara tekstä görä.

Gagauz ayozu Feofil

Ayoz bobamız Feofil (adın maanası „Allahı sevän”) duudu 1460 yıllarda Zihna küüyündä, angısı bulunêr şindi Greşiyada. Eveldän Makedoniya denilän bu erlerdä başka milletlerlän barabar gagauzlar da yaşardılar. Zihna küüyündä, gagauzlardan kaarä, türklär dä yaşardı, ama onnar musulmandı. Bobamız Feofil sä duudu hristian aylesindä, onun anası-bobası pek inannı hem ilikçi insannardı. Bu üzerä oollarını da üürettilər dooru inanda. Uşak büüdüyünän, onu verdilər şkolaya neredä o islää üürenärdi. Bu erlerdä, angıları girärdilər Osman imperiyasına, şkolalar hem

kliselär grek dilini kullanardılar, çünkü burada doorusaltanatlı hristianların başı Konstantinopol patriarhıydı.

Kısa vakıtta bobamız (vaatizlik adı bilinmeer) başardı üürenmesini. Ama taa çok o çalışardı ilerletmää diil aklını, ama canını: o pek sevärdi lafetmää ihtär kişilerlän hem ayoz yazıyı okumaa.

Bu üzerä da oldu o, nicä deer ayoz David, “su boyundakı aaç gibi, angısı vakıdında verer meyvasını” (*Psaltir, 1: 3*). Okuyarkan ayoz yazıyı hem ayozların yaşamalarını, o hep savaşırdı olmaa onnar gibi: Avraama benzemää musaafirciliklän, käämil İosifä – bütünaarifliklän, İova – saburlan hem girinniklän, Moiseyä hem Davidä – usluluklan.

Taa gençkän, o ayırdı Allaha izmet yolunu. 1504 yılda monahlı kabletti, da ona eni ad verildi – Feodosi. İki yıldan sora, 1506 yılda, Rendi-nis episkopu Akaki popaz koydu Feodosiye. Birkaç ay ayoz gezdi küüdän küüyä, nasaat ederäk, çünkü hererdä popaz yoktu. Sora o Aynoroza gitti, Vatoped manastırına, neredä izmet etti ihtär episkop Malahiyaya.

Bu vakıt Egipettä büük bir salgın vardı. Hristiannarın duşmanı bir çifit doktor başladı hererdä sölemää, ani bu iştä hristiannar kabaatlı. Bu yalan çabuk etişti taa Egipet padişahına, angısı Osman sultanatının kuvedi altındaydı. Ama padişah, musulman olsa da, sevärdi hem sayardı Aleksandriya patriarhı Ioakimi da onuştan hesaplamadı bu yalanı. Ama çifit doktor ötää dooru hep çalışardı padişahı hristiannara karşı karezlemää da baş vizirin yardımınnan, angısı çifitmış, yaptı istediini. Padişah çaardı patriarhı Divana, açıklasın durumu deyni. Padişah dedi, ani eer hristiannarın inanı dooruysa, ko o diiştirsın bayırı erindän. Patriarh, hiç şüpelemeyip, kayıl oldu da istedi birkaç gün dua için. Sora o Hristosun adınnan izin etti bayıra geçsin başka erä, da hepsinin önündä bayır diiştirdi erini. Ozamandan beeri türklär deer o bayıra Dur-daa. Hristiannarın duşmannarı büük üfkäylän düşündülär başka bir işlän kaybetmää patriarhı". Onnar dedilär padişaha, izin etsin patriarha içsin zehir, zerä Evangeliyada yazılı: "Öldürücü bişey içselär, onnara zarar olmaz" (*Mark, 16: 18*). Patriarh genä kayıl oldu da, stavrozlayıp zihirlän dolu çölmää, içti onu, ama ona hiç bir zarar olmadı. Bundan sora padişah öldürttü baş viziri, kalan çifitlerden da başladı taa zeedä harç almaa, Nil deresindän Kaira gelän su vadalarını düzmää deyni.

Açan bunnarı işitti Konstantinopol patriarhı Nifont, o saat yolladı episkop Akakiyi hem Feodosiyi Aleksandriya patriarhına. Patriarh Ioakim pek islää kabletti onnarı da çok vakıt yanında tuttu. 1509 yılda onnar Sinay bayırına hacılık yaptılar, sora da Ierusalimä gittilər. Açan Feodosi Konstantinopolä döndü, orada eni patriarhtı. Patriarh şükür etti Feodosiyä zaametleri için, ama istämedi kolvermää onu da koydu onu Konstantinopol klisesinin notarı olsun. O çok vakıt orada çalıştı, ama, göreräk, ani dünnedä etmeer canına läüzim olan kolaylıklar, o genä Aynoroza gitti, Vatoped manastırına.

Vatoped manastırında yaşardı ozaman bir ihtär episkop, da Feodosiy onu heptän seslärdi hem her gün ayoz liturgiyayı yapardı. Açan episkop geçindi, Feodosi İviron manastırına gitti, zaametleri için bir örnek bulmaa deyni. Birindän o üürenärdi heptän seslemeyi, öbüründän – usluluu, başcasından – Allaha hem yakındakıya sevgiyi, saburu hem dayanmayı. Bu üzerä o oldu bir kap, angısında yaşardı Ayoz Duh. Kendi içerindä o eldän yazılı kıyatların kopyalarını yapardı, zerä taa gençliindän gözäl yazardı. Onu bilärdilär hem sayardılar diil salt ayoz bayırda, ama taa uzak erlerdä dä.

O vakıt öldü Salonik arhiereyi, da yaşayannar yalvardılar Konstantinopol patriarhına koysun Feodosiyi onnara episkop. Ama Feodosi hiç istemäzdi bölä üüseklii kabletmää da, açan kendi patriarh çaardı onu Salonikä, o gitmedi, cuvap edip, ani pek hasta. 1516 yılda o kabletti shimayi Feofil adında.

İviron manastırının yanında ozaman zaamet edardi igumen Dionisi. Feofil düzdü onun yanında kendisinä bir içercik da burada duada hem oruç-

ta izmet edärdi Allaha. Sora o geçti bir monah Kirilin yanına. Burada onnara gelärdi liturgiyayı yapmaa ayož bayırın başı prot. Serafim. Ama ayož Feofil burada da çok durmadı da geçti Pantokrator manastırındaki ayož Vasiliyin içerina. Burada onun yanında zaamet edärdi monah Isaak.

Feofil okadar çok çalıştı duada hem oruçta, ani heptän pakladı üreeni, angısında yaşardı Ayož Duh. O hiç brakmazdı İisus duasını canında. Da bu üzerä kabletti Allahtan büyük vergi – saklı olannarı tanımaa hem bilmää.

Artık yaşlı olarak, o bilärdi, nezaman ölecek, da başladı hazırlanmaa bu geçişä. O yazdı canda mirasını da istedi, porazlar yaa saklılını yap-sınнар ona. Ertesi günü cumertesiydi, o komka aldı da çaardı üürenicisini İsaakı da dedi, ani, öldüynän, onun güüdesini kırda braksınнар, canavarlar isin deyni, popazlara da sölämesinnär, ani o öldü. Da deyip: “Ey, Saabi İisus Hristos, kablet benim duhumu!” – gecindi 1548 yılın orak ayının 8-dä (eniycä 21-dä).

İsaak, alıp ayož Feofilin güüdesini, götürdü daaya ba braktı, niçä sımarladı ayož. Ačan İviron hem Pantokrator manastırından monahlar işittilər, ani ayož geçinmiş, geldilər, ama Isaak gösterdi bir er da dedi onnara, ani orada gömdü ayožu, ama onnar inanmadılar da, gidip, daada buldular ayož güüdesini. Koydular onu Pantokrator manastırında klisedä, da ayožun güüdesindän başladı miru akmaa, ayož yaşamasının tanıklı olarak.

Butakım geçti ayož bobamız Feofilin yaşaması, angısı sayılär gagauz ayožu. Butakım o yaşadı hem zaamet etti, Allah onu üüselitti hem erdä hem göktä. Biz dä benzeyelim ayož bobamıza tamaasızlıkın, usluluklan, pak yaşamaklan, çok lafetmemäklän, Allahı hem yakındalımız sevmäklän, ki biz dä onunnan barabar kabledelim Gök Padişahlını bizim Saabimiz İisus Hristosta, angısına saltanat hem metinnik Bobaylan hem Ayož Duhlan barabar. Amin.

Viktor Kopuşçu

1. Nezaman duudu Ayož bobamız Feofil?

- a) 1480 yıllarda;
- b) 1460 yıllarda;
- v) 1440 yıllarda.

2. Zihna küüyü neredä bulunardı?

- a) Greçiyada;
- b) Makedoniyada;
- v) Rimdä.

3. Ayožlu Feofil duumuş nesoy ayledä?

- a) Büyük hem zengin;
- b) küçük hem fukaara;
- v) inannı hem ilikçi.

4. Şkolalar hem kliselär nesoy dilini kullanardılar?

- a) Gagauz dilini;

- b) grek dilini;
v) bulgar dilini.

5. O vakit neredä salgın varmış?

- a) İerusalimdä;
b) Varnada;
v) Egipettä.

6. Kac gün istemiş patriarh dua için?

- a) Bir-iki gün;
b) birkaç gün;
v) bir afta.

7. Angı deredän gelän su vadalarını padişah istemiş düzmä?

- a) Tuna deresindän;
b) Nil deresindän;
v) Orhon deresindän.

8. Angı bayırda hacılık yaptılar?

- a) Sinay bayırında;
b) Kair bayırında;
v) Konstantinopol bayırında.

9. İviron manastırın yanında ozaman zaamet edärdi angı igumen?

- a) Feofil;
b) Akakiy;
v) Dionis.

10. Angı yılda Sinay bayırında hacılık yaptılar?

- a) 1309 yılda;
b) 1319 yılda;
v) 1330 yılda.

11. Nesoy söz tipindä bu tekst?

- a) Yazdırma;
b) annatma;
v) fikirlemä.

12. Nesoy söz stilindä bu tekst?

- a) Publiştistik;
b) artistik;
v) lafetmäk.

83. Sesläyin teksti. Belliedin tipini hem stilini. Cuvap edin soruşlara teksta görä.

KOLADA CİÇÄÄ

(Malinin annatması)

“Sulandı canım, eşerdi içim,
Açıldı gözlerim – benim var halkım!”

Beşalma küü paylaşardı dört uçastkaya – Koladaya karşı. Herbir uçastkada bir adam – şar ayırıldardı. Ačan

Koladayadan kalardı irmi gün, 7ar toplardı delikanni çocukları kolada türkülerini üürenmää. Biz Lübaylan kaçardık seslemää Dragan Miti batinun aul boyuna – o ozaman 7ardı bizim üçüncü uçastkada. Ne gözäl türküleri çalardılar!

Kızlar sa hazırlardılar kolada çiçää. Gündüz – işä, avşamnen – çiçää yapmaa, diil bir gündä hızlıca-hızlıca yapmaa, o çiçeklän läüzımdı oynamaa, bizbıktı. Satın alardık şiritçik türlü-türlü benizlerdä. Ilkin çiçeciin ortacını yapardık – bir bombonkacık, bir şiritçiin içinä koyardık pamucak, telcääzlän doz-dolay sarardık, bir başka beniz şiritçiklän çiçeciin yapracıklarını yapardık – ortacuna bombonkacık dikärdık. Ama ne incä işti bu – gitmesin hiç bir dâ prinkacı şiridin. Mamu alardı iplik, herbir şiridin kendi ipli: kırmızıysa – kırmızı, sarıysa – sarı... Hem dâ bir incecik iinecik – belli olmasın dikiş. Alardık telcääz – sarardık onu kukaya, açan alardık kukadan, gözäl olardı – kıvrışık. İki parçaya onu bükärdık da herbir “yapracık” aşırı koyardık.

Mamu, beenmärsä, yırtardı, läüzımsa – kendisi doorudardı. Sora da yapardık yanına birär toomcaaz – çiçeci yukarda olsun, toomcaazları yanında, yapracıkları da olsun – haliz çiçek gibi olsun.

Koladaya karşı dört 7ar uçastkadan gidärdilär selsovetä izin almaa. Selsovet verärdi, ama läüzımdı herbir 7ar kendi çocuklarına çorbacı olsun, zarar küüdä olmasın. Koyardılar herbir uçastkaya mili7iya, angı-sınnar beygirlerdä atlı gözledärdilär düzennik olsun.

Avşamnen cekedärdilär kolada gezmää, kolaç hem çiçek toplayarak, ama geçmää başkasının uçastkasına – olmaz. Gülärdilär o 7arı, angı-sının uçastkasına gelmiş başka koladacılar da toplamışlar kolaç ya da kızlardan alarmışlar çiçek. Bizim 7ar – Dragan Mitika, ölä bir 7ardı, ani hiç kimsey bizdän başka tarafa geçmäzdi, ne dâ bir zarar olardı.

Kaplamaa bütün eri deyni, atlatmamaa deyni bizim uçastkamızda hiç bir dâ ev, 7arin grupası iki pay olduıdu. O yılın bizim ev kalmışti bitkiyä. Geldi koladacıların bir payı-çaldılar kapu önündä üç kolada! Ama ne gözäl, bir dâ öbür pay da yaklaşêr, genä çalêrlar kolada – öter dolay.

Tätü şarap döker, mamu kolacı çıkardı. Teklif etti tätü 7arı çocukların içeri. 7ar baarêr:

- Sädi-prisädi!
- Amin!

- Vet-privet!
- Amin!
- Veçer-preveçer!
- Amin!

Çocuklar sadem „Amin” baarardılar.

Kız varsaydı evdä – istärdilär çiçek, istärseydi, kız verärdi çiçeeni yavklusuna, kimisi sä verärdi țara, angısı kendisi ayırdı, kimin kalpaana koymaa çiçää.

Benim çiçääm perdedä asılı durardı. Girärkenä koladacılar içeri, bän fiști – soba üstünä saklandım, başka içer yok – nereyi saklanacan, perdecii araladım da siiredärdim.

- Länka, kimä verecän çiçeeni? – Tätü sordu.
- Petriyä.

Tätü istedi onun kalpaanı, mamu da dikti benim çiçeemi.

Ama bir gözäl çiçektı. “Sansın ellerin diimemiş!” – hepsi mayıl olardı.

Ölä geçärdi – varsa evdä kız da yapmarsa çiçek țara mı, yavklusuna mı – gülärdilär, yaptıysa, da çirkin olduysa – hep gülärdilär.

Däduna koymuştu taa bir kız kalpaana çiçek, ama kiyattan yapmıştı, diil gözäl. Kalpaan saa tarafına dikiliymiş benim çiçääm, sol tarafa da dikmiştilär o kızın çiçeeni... Taa çıktıynan tokattan, çocuklar almıştılar dädunun kalpaanı – koparmıştılar o kiyattan çiçää da bozmuştu. (Sabaalen, kalktıynan bulêrlar çiçek parçası aul boyunda...)

Biz bitki evdik – bizdä braktılar çuvalları kolaçlarlan da hepsi daalıştılar. Bütün gecä uyumazdık – beklärdik yıldız duusun. Mamu deyärdi: “Hristos duudu, hadi, uçacaklarım, şindän yaalı var nicä imää.”

Kolada günü hepsi dinnenärdilär. Koladanın ikinci günü çocuklar gidärdilär kolhozdan grajdadan alardı en gözäl beygırleri. Dişiyä – donadardılar çiçeklän, şiritlän, erkää sadem çiçek koyardılar, kırmızı peşkırlän sarardılar, oturup taligaya, ayakça, kalpaklarında çiçek – gidärdilär o evlerä, neredä brakmışlar kolaçları.

Çorbacı çıkarardı çuvalları kolaçlarlan:

- Hadi, çocuklar, çalın taa bir kolada...

Çıkardılar insannar sokaa, hepsi sevinärdi, burdan bu getirmiş bir kana şarap, oradan öbürü.

* * *

Açan evlendim, kayınnam koymuştu o çiçää ikonanın içinä.

Dragan Mitika bir yılın dedi Petri olsun țar, o ölärdiydi, başkası da bilsin işinin sırasını – verdiydi ona gezsın birkaç ara. İlkinci evdä lää-zımdı versinnär ilkin țara çiçek, bän çıkardım ikonacıktan o çiçeciimi da koydum onun kalpaana.

Gittılar koladacılar, çalêrlar, ölä sesleri var... Bän kapu önündä durêrım, sesleerim – gözäl, çıktım aula, işiderim Petrinin sesini:

- Sădi-prisădi!
- İşidiler: “Amin!”
- Vet-privet!

– Amin!

– Veçer-preveçer!

– Amin!

Sevinerim. Dädun, açan bunu üürendi, deer:

– Gitmiş aul içinä – baalarlarda kırmaa bacaklarını, bän ölä dä sana kolada çalacam.

– Olä diil interes, deyärdim, gözäl, açan hepsi-çocuklarlan bilä çalêrlar.

Geçti vakıt. Şindi, açan Dragan Mitinin büyük çocuu Ladi olarmış țar, mamusu onu çarmıştı da sormuştu – nicä gezärmişlär kolada, varmış mı kalpaanda çiçek. Ladi göstermiş kalpaanı – onda sadem kiyattan çiçeklärmiş. Mamusu, bunu gördüynän, yollandırêr onu bizä da deer:

– Sän bilmeersin, nicä Länka bir vakıt yapmıştı çiçek, ya git da gör, o evlendi ona, kima verdi çiçää – o onnarda läüzım dursun. Ladi geler, çıkarêr patredä...

* * *

Ladinin bobası geçindiynän, ban dä gecä gittiydım ölüyü beklemää (deerlär – gidärsän beklemää ölüyü geçä dä hiç uyumarsan – aarettä var bir duvarın), orada Ladiydi, Kişinövdan gelmişti. Cöbündän çıkarıydı dokumentleri, onnarın arasında – patretçik.

Çösterdi bana onu:

– Tanyêrsın mı?

– İi, Ladi, nesoy ölä renkli? Ozaman bölä aparat yoktu.

– Bän verdim masterä yapsın – bän söledim, nesoy neredä beniz olsun – tuttum aklımda, okadar bän severim bizim evelki adetlerimizi, ani bu patretçii taşıyêrim yanımda.

İvan Koçan

1. Beşalma küüyü paylaşardı kaç uçastkaya?

a) Dört uçastkaya;

b) altı uçastkaya;

v) sekiz uçastkaya.

2. Țar ayırıldı kaç adam herbir uçastkada?

a) Bir adam;

b) iki adam;

v) üç adam.

3. Nekadar vakıt läüzımdı kalsın Koladaya, ani țar toplasın genç olannarı çalmaa deyni türküleri?

a) İrmi iki gün;

b) irmi bir gün;

v) irmi gün.

4. Ne hazırlaradılar kızlar?

a) Çok tatlılık;

b) Kolada çiçää;

v) Kolada kolacı.

5. Nezaman yapardılar o çiçää?

a) Sabaalen;

b) gündüz;

v) avşamnen.

6. Ne lääzımdı almaa yapmaa deyni Kolada çiçääni?

a) Şiritçik hem iplik;

b) çiçek hem türlü benizdä kiyatçık;

v) varak hem telcääz.

7. Nereyi gidärdilär almaa izin ıar hem koladacilar?

a) Kliseyä;

b) selsoveta;

v) popaza.

8. Kaç Kolada türküsü çalınmış annatmanın annadıcısında?

a) Üç Kolada türküsü;

b) dört Kolada türküsü;

v) bir Kolada türküsü.

9. ıarin grupası kaç pay olmuştı?

a) Üç pay;

b) iki pay;

v) dört pay.

10. Nesoy stildä yazılı bu tekst?

a) Artistik;

b) publiıistik;

v) lafetmäk.

11. Nesoy söz tipindä yazılı bu tekst?

a) Yazdırma;

b) fikirlemä;

v) annatma.

§ 11. AUDİROVANIYE

84. Sesläyiniz teksti. Belliedin tekstin tipini hem söz stilini. Cuvap edin soruşılara tekstä görä.

OLININ KUŞÇAAZI

Olicik geldi şkoladan da, diişip rubalarını, başladı oynamaa kapunun önündä. Sora o girdi başçayada başladı siiretmää çiçekleri. Hederlez ayn ortasında havalar sıcaqtı, açtı çoktan hepsi çiçeklär başçada. Kız-çaaaz diiyärdi ellerinnän büyük kırmızı, sarı, pembä laalelerä, kadifä altıncıklara, türlü renktä zümbüllerä. O pek şaşardı bu gözellää, kokardı çiçekleri. Aulların üstündä, toplanıp sürücük, şen cıvırdardı kuşlar. Olicik kendisi dä pek şendi: yalpak güneş yısıdardı onun suradını, başçanın çiçekleri pek gözäl kokardılar – onun içi doluydu sevinmeliklän. Uşak, güleräk, dolanardı çiçeklerin arasında, sesläärdi kuşların cıvırdamasını.

Birdän kuşçaazlar sustular da başladılar korkuylan bakınmaa. Aulun üstündä atladı bir büyük kedi da başladı yavaş sürünmää kuş sürüsünä dooru. Kuşçaazlar birdän fırladılar erlerindän da daalıştılar her tarafa. Birazı kondu fidannarın en üüsek dallarına, birazı tellerä. Ama bir küçücük kuşçaaz oturdu tokatçıin geniş trubasına, da Olicik esapaldı, ani o kuşçaaz tutunamadı çetin incä yalabık trubanın kenarından da düstü o trubanın içinä. Oli kaçarak gitti tokatçaa, ama truba üüsekti, biriki metralıktı, da kızçaaz bişey görämärdi, salt bakardı o üüsek trubaya, uzadıp yukari dooru incä enseciini.

Uşak dolanardı trubanın dolayında, ama yoktu naşey yapsın. O koydu kulaanı demirä, da başladı sesirgenmää. Trubanın içinde işidilärdi yavaş kıpırtı. Kuşçaaz eşinärdi onun içinde.

Oli duydu, nicä kuş tırnaklarinnan savaşêr tutunmaa düz demir duvarlardan: işidilärdi enikunu gıçırdamak. Oli annadı, ani kuşçaaz çıkamayacak oradan, olacek aaç hem susuz o karannık, suuk hem kıstav erdä. Uşak yoktu kimä aalaşsın da, büyüklerdän kimsey yoktu evdä. O oturdu tokatçın yanında da başladı pek aalamaa. O ölä büyük seslän aalardı, ani duymadı, nicä açıldı tokatçık, da mamusu geldi evä.

– Ne oldu, neçin sän aalêersın, seni birkimsey gücendirdi mi? – dalgalanarak, sordu mamusu. Uşaan gozleri kızarmıştı yaştan, o etiştirämärdi soluunu. O, aalayararak, annattı kuşçaazın düşmesini trubanın içinä.

– Mamo, sän kurtarabilecän mi kuşçaazı bu çirkin kapandan? Bän istämeerim o ölsün, benim canım acıyêr ona, – derin çekti soluunu uşak.

– Hic korkma, uşacım, biz bişeylär yapacez da kurtaracez – dedi yorğun karı kızçaaza, ani bakardı büyük maavi gözlerinnän, dolu umutlan, anasına.

Karı düşündü biraz, sora gitti aulun içinä da getirdi oradan bir incä uzun pardı. O enikunu, ani ilişitirmemää da yaralamamaa kuşçaazı, salverdi pardıyı taa trubanın dibinädän.

– Şindi umutlanacez, ani kuşçaaz şüpelenecek tırmanmaa pardıdan yukarı da çıkmaa oradan, – dedi karı uşaana, da onnar sustular, ani yapmamaa şamata da korkutmamaa kuşçaazı. Gecti bir beş minut, ama kuşçaaz peydalanmardı trubanın içindän. Bir dä karıylan uşak esapaldılar, ani pardının ucu başladı enikunu sallanmaa. Göründü kuşçaazın kafası, sora bütün güüdesi. Kuşçaaz uçtu yukari dooru, ama dolandı biraz karının hem uşaan kafalarının üstündä, şen hem hızlı cıvırdayarak. O sansın şükür edärdi kendi kurtarıcılarına. Biraz dolandı da uçtu öbür kuşlara, sallayarak kanatlarını. Olicik dik yukarı atlaardı sevinmeliktän, öpärdi mamusunu hem baarardı: „Kuşçaaz arif, o şüpelendi, ani läüzim tırmaşmaa!” Mamusu da pek mutluıdu, ani onun kızı ölä acıyan.

– Sän büün kurtardın kuşçaazı, say, ani o senin kuşçaazın, zerä sän esap almaydın, ani o dustü o karannaa, kimsey bunu bilmeyeceydi, da kuşçaaz orada da kaybeleceydi. Sän, benim kızım, büüyecän ii ürekli insan, acıyan.

Olicik kuşku sesleerdi mamusunu, sallardı kafasını, ama en pek sevinärdi ona, ani kuş kapandan çıktı serbestlää.

Çok sıra gidärkän yolca, Oli görärdi kuş sürülerini da hep sallardı onnara elini, zerä ona gelärdi, ani onnarın arasında bulunêr onun da – Olinin kuşcaazı.

Aleksandra Kristova

1. Angı ayın ortasında sıcaktı;

- a) Canavar ayın;
- b) Hederlez ayın;
- v) çiçek ayın.

2. Angı ciceklär bu renklerdäymişlär: kırmızı, sarı, pembä?

- a) Altıncıklar;
- b) laalelär;
- v) zümbüllär.

3. Ne Oli sesleermiş başcacıkta?

- a) Kuşların cıvıdamasını;
- b) kızcaazların türkü çalmasını;
- v) adamnarın üüsek seslerini.

4. Kim atladı aulun üstünä?

- a) Bir büyük kedi;
- b) bir zulüm uşak;
- v) bir kırmızı horoz.

5. Kac metralıkmış truba?

- a) beş-altı metralık;
- b) birkaç metralık;
- v) bir-iki metralık.

6. Nereyi düşmüş kuşcaaz?

- a) Tokatçın boyuna;
- b) trubanın içinä;
- v) aulun ortasına.

7. Kim gelmiş evä?

- a) Anası;
- b) bobası;
- v) kızkardaşı.

8. Kızcaaz, aalayarak, nicä çekärmiş soluunu?

- a) Sıkı-sıkı;
- b) derin-derin;
- v) yavaş-yavaş.

9. Neylän kurtarmış kuşcaazı anası?

- a) Bir incä uzun pardıylan;
- b) bir incä uzun sopaylan;
- v) bir incä uzun dallan.

10. Nesoy büüyecek Oli avtora görä?

- a) Cana yakın;

- b) ii ürekli;
v) bol ürekli.

11. Nesoy söz tipindä bu tekst?

- a) Annatma;
b) yazdırma;
v) fikirlemä.

12. Nesoy söz stilindä bu tekst?

- a) Publiŕistik;
b) artistik;
v) lafetmäk.

85. Okuyun teksti. Belliedin tekstin tipini hem söz stilini. Cuvap edin soruŕlara teksta görä.

BİTKİ PAZAR

Nikolay Esir

Mani bulü bitki vakıt pek prost uyuyardı. Türlü dertlär, angısnar toplanmıŕlar etmiş yılın içindä, bir aar taş gibi falardılar onun kemiklerini. Kırk yıl çiftçilik hem sayısızlan gecelär, hepsi dä altı uŕaan krivatçık başında, etiŕardılär geeridän. Pensiyada Mani bulü çoktandan artık, kuvedinä görä yapardı evdeki işleri, pazarlarda gidärdi kliseyä, slujbadan sora panayıra, avŕsam üstü da çıkardı dernää komuŕykalarlan, neredä üürenärdi küüyün en taazä yallannarını. Her cumertesi o gidärdi mezarlaa, neredä irmi yıl yatardı kocası hem yıl – yıldan taa zeedenärdi senselelär. Bölä geçärdi ihtärlık.

Ama diil çoktan geldi o vakıt, açan Mani bulü annadı, ani onun yolu ŕansora içerdän präçkayadan sade. Ayakları onun heptän yufkalandılar, vraçlar kıvardılar omuzlarını, göstereräk parmaannan onun duuma yılına pasportta. Mani bulünün günneri döndülär boz renginä, ev hem aul içi başladılar kapana benzemää. Pek kahırlanardı ihtär insan, ani kliseyä gidämeer. Siirek sevinmelik günnerindä çocuu götürärdi onu maŕıynayan kliseyä ya da mezarlaa. Pazarlarda onu dolaŕmaa gelärdi kalan uŕakları, angısnar durmamayca annadardılar kendi zorlarını, kimär kerä unudarak sormaa anasının kefini.

Pazar sabaası taa karannıktı, açan Mani bulü kalktı döŕeendän, neredäsä işidilärdi ŕamata, da Mani bulü gitti bakmaa, kim evdekilerdän kalktı bölä erken. Vani, Mani bulünün yanında yaŕayan en küçük oolu, hazırlardı çizmelerini.

- Ne horozlarlan bilä kalkmıŕım, oolum?
- Ava giderim, mamu. Sän ne uyumêersın e?
- İhtärlıkta uyku sıçan kuyruu gibi kısa, oolum.

Vani hazırladı kapunun yanına rükzaa hem tüfaä. Alıp çizmelerini, başladı giimää onnarı. Mani bulü bakardı ooluna da kıyıŕamazdı sormaa ona.

- Sän çok mu vakıda gidersin, oolum?
– Bütün günä, allem. Neçin sorêrsın, mamu?
– Kliseyâ soraceydım hızlandırasın beni, ama yok bişey...
– Büün avın bitki günü. Yapamayacam istediini, mamu.
Öbür pazara gidecez, bän da klisä içinä hayli vakıt girmedim.
– Öbür pazara taa etişelim läázım... I, hadi git, oolum.
Allah korusun seni, bakın, atent olun avda.
Mani bulü dürük örüdä odasına da yaktı şafkı. Alıp elinä evange-
liyayı, o okudu, gözleri başlayınca acımaa...

Üç gündän sora Mani bulü kaybetti kendini aul içinde, düşeräk, urdu kafasını alçak demir aulcuklara. Cumaa avşamı, komadan çıkmadaan, Mani bulü verdi can. Popaz, okuyarkana ölüyü klisedä pazar günü, Vani hiç durgudamardı yaşlarını. Onun aklından çıkmazdı anasının bitki istedi, angısını o yapmadı...

Nikolay Esir

1. Kaç yılın içinde Mani bulüyä toplanmışlar bu dertlär?

- a) Altmış;
- b) doksan;
- v) etmiş.

2. Kaç uşaa varmış?

- a) Beş;
- b) altı;
- v) edi.

3. Kaç yıl olmuş, nicä Mani bulünun ölmüş kocası?

- a) İrmi yıl;
- b) irmi iki yıl;
- v) irmi bir yıl.

4. Nesoy zanaatlık kullanmış bu karı bütün yaşamasında?

- a) Baacılık;
- b) terzilik;
- v) çiftçilik.

5. Nesoy rengü döndü Mani bulünun günneri?

- a) Beyaz;

- b) boz;
- v) kara.

6. Ne unudarmışlar sormaa uşakları mamusuna, açan gelärmişlär onu dolaşmaa?

- a) Anasının saalını;
- b) anasında gümüş;
- v) anasının kefini.

7. Pazar sabaası, açan Mani bulü kalkmış, ne işitmiş?

- a) Türkü sesi;
- b) daul urması;
- v) şamata.

8. Nereyi hazırlanarmış gitmää Mani bulünün çoçuu pazar günü taa karannıktan?

- a) Avıdanna;
- b) balaa;
- v) mantara.

9. Ne yapmış Mani bulü pazar günü?

- a) Okumuş molitva;
- b) okumuş Evangelıyayı;
- v) okumuş başka Allaa kıyatlarını.

10. Nesoy janrada bu tekst?

- a) Masal;
- b) annatma;
- v) roman.

11. Nesoy söz stilindä bu tekst?

- a) Artistik;
- b) bilim;
- v) publiştistik.

12. Nesoy söz tipindä bu tekst?

- a) Yazdırma;
- b) annatma;
- v) fikirlemä.

§ 12. ÇEVİRMÄK

 86. Okuyun tekstleri, çevirin ukrain dilindän gagauz dilinä. Açıklayın onların öz fikirlerini.

ЗАХОДИТЬ ДО ХАТИ СВЯТВЕЧІР

Улюблений в народі час зимових свят починався з надвечір'я Різдва – Святвечора. Хата була гарно прибрана, в ній смачно пахло пирогами і кутею з медом, а ще морозом від житнього снопа. На небі

сходила вечірня зірка – та сама, що колись привела пастухів до малого Христа, і вся родина сідала вечеряти.

Вечір цей повнився чудесами. Звичайні в інший час предмети і речі набували тепер чарівних властивостей. У стайні розмовляли між собою домашні тварини, і зірниця могла прикликати дівчині судженого. Каша із ячного зерна з узваром і медом звалась нині „Кутя Настя”; ложка цієї каші могла накликати рої на пасіку і власкавити мороз, бурю; житній сніп на покуті був тепер Колядою або Дідом – домашнім богом, що обіцяв хороший урожай. Старі люди могли побачити в Святвечір своїх померлих родичів, що приходили до них опівночі куті їсти, а дівчата дізнатись ім'я майбутнього чоловіка і навіть побачити в дзеркалі його обличчя. Саме це єднання людини з усім світом: земними стихіями і янголами небесними, зорями, з усім родом і померлими предками – залишало у кожного почуття неповторності свята, дарувало надію на краще.

Г. Бондаренко

ЗОЛОТЕ СЛОВО МОНОМАХА

Володимир Мономах увійшов в історію не тільки мудрим правителем, а й відомим письменником. Цей князь дбав про освіту рідної землі, кохався в книгах, вільно володів п'ятьма мовами. Він залишив знамените "Повчання" дітям. Це слова зрілої людини про те, як належить жити в світі, яких законів слід дотримуватися. Ось деякі поради Володимира Мономаха.

“Діти мої або хто інший, слухаючи мою грамотницю, не посмійтесь над нею, а прийміть її до свого серця. І не лінуйтесь, а щиро трудіться.

Перш за все не забувайте убогих, а яко можете, по силі годуйте їх і подавайте сиротам. І вдову захистіть, не дайте сильним губити

людину. Старих шануйте, як батька, а молодих, яко братів. Брехні остерігайтесь, і пияцтва, і облуди, від того душа гине і тіло. Куди б ви не верстали шлях своєю землею, не давайте отрокам своїм чинити зло і шкоду ні селам, ні посівам, щоб люди не проклинали вас. А куди б не прийшли і де б не зупинилися, напійте і нагодуйте нужденного. Хворого навідайте, покійника проведіть в останню дорогу, бо всі ми смертні. Не проминіть ніколи людину, не привітавши її, і добре слово їй мовте”.

За М. Слабошпицьким

ЯРОСЛАВНА

*„Yaroslavninanin siralamasi”,
V. Perov, 1881 y.*

Звертаючись до історичного минулого, зустрічаємо там цікаві жіночі постаті, гідні того, щоб розповісти про них. Шанобливо, тільки по батькові – Ярославною називає автор “Слова о полку Ігоревім” дружину князя Ігоря Святославича.

Єфросинія Ярославна (жила у другій половині XII століття) — наша землячка, уроженка Галича, тоді стольного міста Галицького князівства. Тут при дворі її батька – могутнього Ярослава Осмимисла – минуло її дитинство, пройшли дівочі роки.

Яке виховання отримували тоді князівські дочки при дворах? Їх учили грамоти, усякого рукоділля, вони оволодівали умінням їздити верхи, брали участь у двірських урочистостях.

Та настав час одруження, і Єфросинія мусила покинути відносно безтурботне життя при галицькому дворі, щоб з весільним почтом податися далеко, у Новгород-Сіверщину, де князував її суджений, а згодом чоловік – Ігор Святославович. Тут у постійному неспокої та тривозі пройшло усе її подальше життя. Близькими сусідами були кочів'я половців, які постійно нападали на руські землі та грабували їх. Тутешні князі змушені були захищати свій край від спустошень. Проте можна твердити, що Ярославні пощастило в іншому – з князем Ігорем вони утворили міцну, люблячу подружню пару.

Не меркне світлий образ вірної Ярославни, хоч минуло вже кілька століть. Постать Ярославни залишиться назавжди вічним символом жіночої вірності і любові.

З. Березинська

* * *

Уже стали крилатими слова з пісні, написаної Василем Симоненком:

*Можна все на світі вибирати, сину.
Вибрати не можна тільки*

Батьківщину.

Найсвятіше для нас почуття Батьківщини неодмінно асоціюється з маминою піснею, з тим як:

*Заглядає в шибку казка з сивими очима,
Материнська добра ласка в неї за плечима.*

Той нехай дитяча уява багатшає, хай завжди приймають до нас і наших дітей легкокрилі лебеді материнства, несучи крізь відстані й роки незгасний світ колискових, виспіваних незрадливими неньчиними вустами. І що більше буде виспівано колискових, то щедрішими, духовно багатшими стануть наші діти, бо усвоєні з материним молоком неперехідні цінності, – а пісня серед них займає провідне місце, – допоможуть нам виховувати незрадливу пам'ять про рідний край, свою Вітчизну.

В. Скуратівський

МИНУЛЕ І МАЙБУТНЄ

“Хто не знає свого минулого, той не вартий щасливого майбутнього”, – писав відомий український поет Максим Рильський. І це справді так. Учні нашої школи свято бережуть пам'ять про своїх предків. Шанобливе ставлення дітей до предметів народної старовини, бажання прилучитися до прадавніх національних витоків вилось у рішення створити шкільний музей. Шкільний музей побуту й етнографії був створений на основі матеріалів, зібраних під час учнівської експедиції в рамках руху “Моя земля – земля моїх батьків”.

Активну участь у поповненні музею експонатами взяли не тільки учні, педагоги, а й жителі мікрорайону Клокучка та села Біла. Кожна нова зустріч із цікавими людьми збагачувала школярів духовно. Зібрані матеріали класифіковані: жіночий одяг (сорочки), глиняний посуд, предмети побуту, вироби ткацтва.

При музеї створені різні секції: пошуково-краєзнавча, фольклорно-етнографічна, літературно-фольклорна.

Так школярі з пошуково-краєзнавчої секції збирають різні легенди про походження назви району Клокучка, де розташована наша школа та сусіднього села Біла.

Робота фольклорно-етнографічної секції спрямована на вивчення пісенної творчості рідного краю. Юні краєзнавці записали від місцевих жителів на магнітофонну стрічку весільні пісні, які стали основним матеріалом для підготовки до виступу фольклорного колективу нашої школи на міському конкурсі.

(За Т. Яківців)

* * *

Дуже прикро було Івасикові, що його соловейко не співав. Купив він його за власні гроші, що подаровані були йому на іменинах, посадив у гарну клітку, оздоблену візерунками. Соловейко ж мовчав, немов занімів.

– Солов’ї співають тільки навесні, – розважала хлопчика мама.

Та соловейко й весною мовчав. Тому дивно й досадно було Івасикові, і злість брала на соловейка.

Соловейком цікавився не тільки Івасик, а й сірий смугастий кіт. Але йому було байдуже до соловейкових пісень чудових: він любив той спів тільки тоді, як соловей співав на вітті, і, співаючи, заплющував очиці, весь переймаючись своїм тьохканням. Те співання було таке любе, що кіт тихесенько, припадаючи до гілки, щоб не перебити, підкрадався до маленького співця й хапав його в свої міцні обійми. Та не вдячним поцілунком обдаровував кіт соловейка; чіпкі пазурі цупко тримали птаха, гострі, як голка, дрібні котові зубенята перегризали співцеві горло... Та тепер котові було байдуже до соловейкових пісень: хоча б соловейко й затьохкав, однаково його не дістанеш у клітці, що висіла під стелею над вікном.

А соловейко нудьгував. У кімнаті було тепло, їжі було доволі. І хоч ночами й блимали з темряви страшенні хижачькі очі kota, до цього можна було звикнути. У соловейковім серці була така нудьга, така безпросвітна туга за волею, за сонцем, за повітрям, що він бився крильцями в ґратки, мов божевільний, і падав непритомний. Тільки в клітці соловейко пізнав, що то є на світі воля. Тепер вона часто йому снилася – дивна, чарівна, як казка. Воля!.. Це слово він уперше почув від наймишки, котра відповіла Івасикові на його запитання – чому соловейко навіть весною мовчав.

За С. Черкасенко

НЕСПОДІВАНА РАДІСТЬ

Тієї ночі випав густий лапатий сніг і, прокинувшись уранці, княжна Варвара ніяк не могла збагнути, чого це в її завжди напівтемній

кімнаті стало якось незвично світло і біло-біло. Лише коли підвелася з ліжка і підійшла до вікна – зрозуміла, що трапилось.

Все, все надворі: і земля, і дерева, і кущі, і ближній шлях, і далеке озеро зливалися у сліпучій яскравості. Лише будівлі подекуди вперто проступали з тієї загальної білизні, прориваючи гострими верхами товсте пухнасте покривало снігу.

На тому безкрайньому засніженому просторі особливо виразно виднілась якась чорна рухлива цятка, що ледь помітно пересувалася від греблі берегом озера. Здається, то була людина. Але хто б міг бродити так рано серед неходжених заметів? Звичайно, впізнати подорожнього було неможливо, хоч би як пильно придивлятися. Проте якимсь іншим чуттям, не зором, а швидше серцем Варвара здогада-лося, що то був Шевченко.

Може, по рухах його, котрі вже легко вирізняла з-поміж безлічі інших, мовби зовсім подібних; а швидше – по вдачі, впертій і непосидючій. Кому б оце заманулося від самого рання брести серед заметів, простувати самотньо по коліна в снігу, крім нього – вічно бентежного й бунтівливого?

То справді був Тарас. Він прошкував од греблі понад озером. Незайманий рипучий сніг бавив його, кликав вдихати морозну свіжість сиюватого простору, підставляти груди крижаному колючому вітру...

В. Дарда

СЛОВО І НАРОД

Нещасна, неправдива людина, що добровільно й легко зрікається рідної мови; щаслива, праведна людина, що в радості й горі будує слово своєї землі. Щасливий і непереможний народ, що породжує своїх захисників і оборонців.

Слово – не значок, не символ – це вогонь, а перефразовуючи вже відоме: сорочка духу народу. Вона, досконало-вишукана й коштовнопрекрасна, невтомно шита з покоління в покоління і турботливо передавана з роду в рід для найвищого, повного довершення, що йому не буде кінця. Вона вся з гомону полів, лісів і морів отчої землі, мережана сходом і заходом сонця, гаптована сяйвом місяця зірок і переткана калиною, барвінком і вишневим цвітом. Кожна її ниточка вимочена в Дунаї, у криницях і струмках людської звитяги. Вона з блиску козацької шаблі і невольницького човна. Вона, як напнуті паруси волі, зіткана з останнього поклику воїнів і борців за волю, честь і незалежність. Вона з першого радісного щебету немовлят і тяжких похоронних плачів, так часто палена спекою, бита градом і дощем, але завжди повна осіннього досягання. Вона з колискової молоді матері над первістком, уся вона з шелесту дерева життя, з тучі й грому, як з води і роси, – така українська мова.

За Б. Харчуком

БАТЬКО

О. Довженко з батьком

Багато я бачив гарних людей, ну такого як батько, не бачив. Голова в нього була темноволоса, велика і великі розумні сірі очі, тільки в очах чомусь завжди було повно смутку: тяжкі кайдани неписьменності і несвободи. Весь в полоні у сумного, і весь в той же час із якоюсь внутрішньою високою культурою думок і почуттів.

Скільки він землі впорав, скільки хліба накосив! Як вправно робив, який був дужий і чистий! Тіло біле, без єдиної точки, волосся блискуче, хвилясте, руки широкі, щедрі. Як гарно ложку ніс до рота, підтримуючи знизу шкоринкою хліба, щоб не пократать рядно над самою Десною на траві. Жарт любив, точене, влучне слово. Такт розумів і шанобливість.

Одне, що в батька було некрасиве, – одяг. Ну такий носив одяг негарний, такий безбарвний, убогий! Неначе нелюди зухвалі, аби зневажити образ людини, античну статую укрили брудом і рванням.

І все одно був красивий, – стільки крилося в ньому багатства. Косив він чи сіяв, гукав на матір чи на діда, чи посміхався до дітей, чи бив коня – однаково.

З нього можна було писати лицарів, богів, апостолів, великих учених чи сіячів – він годився на все. Багато наробив він хліба, багатьох нагодував, урятував од води, багато землі переорав, поки не звільнився від свого смутку.

О. Довженко

§ 13. KONTROL TAKRİRİN YAZILMASI

 87. Ayırmakı bir takrir yazın, önemni işleri açıklayarak.

Garga

Monolog

Alla Bükük

Bän boz gargayım. Bilmeerim, benizimdän mi, suratımdan mı, ama bendän insan korkêr, azetmeer. Annamêêrım, neçin? Hep bir kuşum. Bekim, benim sesim çirkin? Ama ne yapayım, nicä Allah vermiş.

Ama vermiş bizä o çok iş: üüsek ses, kıvrak beniz, sivri göz, kaavi fikir, şiretlik hem uzun ömür.

Benim fikirim çok işlär dolu. Kaç evlat boyu geçirdim bän. Gözüm ne sade görmedi, bilmeirim. Te, bu evdä karı çamaşır serer, başka evdä uşak aalêr, sokakta kambur babu tokadın önünü süpürer, gübürleri sokak ortasına sıbidêr. Fasilca!

Te bu evdä adam genä sarfoş gelmiş, sundurmada oturêr. Karı da orlik gibi çatlayacak baarêr. Sansın faydası olacek. İçkidän moor katı olmuş. Ama nicä deerlär, umut öler bitki.

Burada keçi erindän çıkmış fidanı „tertipler”. Saabisi gelenä kadar, fidanın işi hazır olacek. Hm-m-m. Burada interes iş olêr: babu brakmış maaza yanında bir çölmek süt. Südä yan-yan tırmanêr kotoy. M-m-m – yaalanêr kedi. Südün kokusunu bıyıklarınnan duydu, deliiii! Çok düşünmeer, zotkasını çölmek içinä sokup, südü içer. Aanadıynan çölmek üstünä, kotoyun bacaa kaydı grlicin kenarından. Hayvan, çölmek, süt – hepsi daran-peran oldu. Of, gülmektän patlayacam şindi. Hi-i-i! Babu işitti bu şamatayı. Kaçarak geler, bütün bacakları kışına urêr.

– Aman, aman. Ne yapacam bän? Vani benim kafamı koparacak. Seni-seni ya, kotoyu! Bela başıma. Neredän cendemdän seni bizä evä getirdi? O da bir ahmak. Te gitsin şindi kırda inä saasın da ozaman pidä iyecek, – okunarak topladı babu çölmek parçalarını. Gübür kazanına gidärkän, kösteklendi aykırı duran maşacaa. Babu nicä kurşun uçtu. Sade, tozadı ardından.

Ne şakacı bu insannar! Bu avşam dädunun hazır işleri – kızgın karı – arşaklı karı. Öldürecek!

Yolda uşak okuldan evä gider. Ama nicä gider – sansın bütün gün pulug çekmiş. Çantasını, nicä bir leş paliyi, geeridän çeker. Peli da bir yanına dönmüş. Zavah uşak. Yolu da uzun.

Te, aulda adam ter su içindä papşoy eker. Sanêr korkuluu koyacak da bän korkacam. Şakacı! Bilmeer, ani benim da kafam işleer. Oldu 50 yıl hep o korkuluklar tenekilerlän aulların içinä takêrlar. Sanêrlar, ekilmiş bütün kalacek. Te bu düşü görärdik. Üürendik, artık. Açan adam papşoyu eker, biz, üfkesini çıkartmaa deyni, maasuz dozdolay dönüşeriz. Kızıdınan, o emen korkuluu koyêr. Biz sa pr-r-r-r uçêrız, maanamsı korktuk. İnsan da uslanêr. Biz sa kurkul gibi aulda kaçınêrız, bir aul papşoy önümüzä. Angı köşedän çeketmää, bilmeeriz. Problema!

Allah uzun ömür vermiş bizä. İnsan deer, 300 yiladan yaşaarmışık. Diil dooru.

Bän 51 yaşındayım. Nekadar işlär gördüm bu yıllarda, yazmaa yaprak etmeyecek.

50 yıl geçti, insan da diişilmedi. Hep o ürek. Inanêrım, insana zor, ama bizä taa da zor. Çünkü, hepsini göreriz, hepsini annêrız, ama bişey yapamêrız.

Alla Büük

ADETÇÄ GAGAUZ SARMASI

Gagauzların adetçä imeklerinde sarma pek sevgili bir imäk. Ona baalı gözäl, diişik adetler, angıları göstererler gagauzların özelliini. Sarmayı buyur ederler düünnerdä, kumatriyalarda, adetçä gagauz yortularında, pomanalarda.

Sarma var iki türlü: baa yapraandan hem laana yapraandan. Bän isteirim annatmaa, nesoy adetler baalı baa yapraandan sarmalarlan. Hederlez ayının bitkisine dooru kazılar, genç kızlar, baalayıp fitalarını, sürücük-sürücük yollanêrlar kırlara ayırmaa hem toplama baa yapraa. Burada pek önemli kaçırmaama o vakıdı, açan yapraklar başlêrlar kartlaşmaa, onnarı sora zor sarmaa, hem dâ dadı başka olêr, var nicä pişmesinnär dâ. Herbir çotuk uymêr bu işä, zerä var çotuklar kalın hem incä yapraklarlan. Sarmaya toplanlêr salt incecik, korpä yapraklar. Pek mutlu karılar, açan razgelerler dička çotuklarına, angılarında yapraklar taa „nazlı” hem yalabık. Karılar daalışêrlar kırdä da, bularsaydılar pek uygun çotukları, çaarêrlar başkasını da. Hepsi sever gitmää kıra, zerä, taa hızlı toplansın yapraklar deyni, karılar gülüşerler, annadêrlar cümbüş, çalêrlar türkü, „geçirerler strungadan” küüyün oluşlarını. Kim isteer kaçırmaa bölä meraklı işleri? Çaarış-baarış daalêr kırlarda. Yaprak toplêrlar çok, ani etişsin taa öbür yılın eni yapraklarından. Bekim, hepsi gelämedi, kalaceklar yapraksız, sora onnarlan paylaşêrlar, yapraa kimseyin canı acimêr.

Evdä yaprakları, aktarıp bir büyük masaya ya da sofraya, çekederler dizmää testecik-testecik. Saplarını koparêrlar – sora taa kolay olacak kışın sarmaa. Burada da läüzım becermek: testeciklerde yapraklar koyulêrlar uzucuk, yalabık taraflarınnan üstünä. Evel vakıtlardan yapraklar kış için bölä koyulardı: onnarı geçirêrdiler iinäylän ipliklere da asardılar tavanın kirişlerine. Sora, kullanmaa deyni, kaynak sudan geçirip, sarardılar sarma. Birazı koyardı yaprakları küçük fiçiciklere ya da toprak küplere salamura, da onnarı da hep kaynak sudan geçirêrdiler. Bölä koruyêrlar yaprakları büünkü gündä dâ, ama, açan peydalandı şışedän bankalar, başladılar ya kaynatmaa bankaların içinde, ya da kapamaa bankalara hem plastiklere kuru-kuru. Kuru-kuru korunan yapraklar sansın taazä gibi kışın. Gözäl etiştirän yaprakları kış vakıdından çorbacıka ii hem becerikli sayılır, onu hepsi meteder hem koyêr başkasına örnek.

Düünnerdä sarma yapması büyük hem pek önemli bir adet. Düünün çorbacıkası birkaç ay ileri belli eder kendinä, nekadar yapraa var, ii mi o yapraklar, utandırmayacak mı kendisini kötü sarmalarlan, zerä sarmalar olmarsa ii, sora haftaylan „çalkayaceklar” küü içinde „sivri dilli” babular, kâr gençlerin dâ arasında bulunaceklar „daanık aazlılar”. Çorbacıka kendisi bu şüpedä durarsa, çaarêr aşçıykayı, ani o görsün yaprakları, ondan sora da onnar barabar konuşêrlar yaprakların ölçüsünü.

Düünä karşı bir büük çaunda (25-40 kilalık) hazırlanêr bulgur. Allah korusun bu bulguru bozmaa! Burada sesleerlâr ya en ii aşçıykayı küüdä, ya da bir büük becerikli karıyı. Onnara kimsey karşı koymêêr, hem yapêrlar salt onnarın dedii gibi. Burada herbir küüyün kendi çoktanlıkı adetleri var: nekadar oloy koymaa, nekadar suan, morkva, tuz hem koku. Son sözülü herkerä söleer aşçıyka. Bulgur olêr pirinçtân, angısına katêrlar ya ufak kolos bulguru, booday bulguru, zordan arpa bulguru da gidârdi ileri, ya da başka ufak ekin bulguru. Bulguru yıkêêrlar pınarda, taa çıkıncasına duruk su. Çaunda bulgur lâázım olsun ne pek tıkız, ne dä pek sulu, bulgur da ne pek pişmiş, ne dä pek çii. “Diricä” – bölä deerlâr aşçıykalar. Sora fırında olacek taman islää. Bulgur hazırkan da biraz suuduynan, doldurêrlar büük leennerä da koyêrlar sofraların üstünä. Hepsi tutunêr kol-kola da, naara edip birkaç kerä “Yuhu-yuhu-yuhu-hu”, oynêêrlar horu. Hepsinä dökerlâr birâr filcan çarap, da ondan sora oturêrlar sofraların dolayınlarında. Bu oya bir iş – sarmaa baa yapraandan, var nicä sürtsün gecä yarısınadan, o betêrâ toplanêr komuşular, senselä, hepsi, kim isteer katılmaa bu adetä, da, oturup taa uygun küçük skemneciklerdä, çekederlâr sarmaa. Burayı sokulmêêr adamnar, uşakların da pek yok işi burada. Sararkan sarma, belli olêr, kimin parmakları taa becerikli, kimin dä parmakları odun gibi. Sarmalar lâázım olsunnar küçüräk, topluca, diil daanık hem partallı, laana gibi. Hepsi sarmalar birtürlü lâázım olsunnar, zerä yaşlı karılar, yaparkan çenä, unutmêêrlar atmaa gözünü başkalarının sarmalarına, da sarmalar diilseydi uygun, ölä güleräk-süüyeräk „haşlayacaklar” birkaç laf. Erleştirmää sarmaları kabın dibinä lâázım kırnacık, dolaya, gözäl dizili, hepsi bir tarafa baksınnar hem birä-bir olsunnar. Becermärsän, taa ii sokulma, zerä kabledecän payına. Ama çoyu gelerlâr, ani bakmaa aşçıykaların ellerinä da üürenmää, bu pek lâázımını bir becermäk. Sarmaları sararkan, taa çok lafederlâr büük karılar, onnarın artık hakı var, ama gençlâr taa çok sesirgenerlâr. Küüyün aşçıykaları taa çok cümbüşçü hem girgin karılar, onnarı hepsi sever hem saygı güder onnara. Bu betêrâ hepsi kayıl seslemää onnarın cümbüşlerini hem babu masallarını.

Açan kaplar dolêrlar, onnara yapêrlar kalpak yaş kepektân, kepään altına koyêrlar yıslanmış kiyat, biyaz hem temiz olsun. Bölä üstünkü sarmalar yanmêêrlar.

Sarmaktan sora hepsi daalışêrlar evä, ama saat beştä sabaalen aşçıyka hem birkaç karı yardımcı atêrlar onnarı fırına. Vakıdı lâázım ölä sayıklamaa, ani sofraya deyni sarmalar olsunnar ne suuk, ne sıcak. Ateşin yalınını fırında aşçıyka taa çok ellinnän deneer, da taa bir sıra da yok işittiim, ani o dayanamasın yalına ya da aalaşsın, ani haşlak! Sofraya geler gözäl kızardılmış, birä-bir, yalabık sarmalar, natural bir imäk, onnarda fırının sıcak kokusu, bir damna uzaktan-uzaa urêr tütünä, ama bir dä restoranda siz iyämeyeceniz bölä gözäl kokulu hem datlı sarmalar, zerä gagauz sarmalarına koyulêr en önemni iş – sevgi! Herbir düünä, yortuya, pomanaya sarma sarılêr çok, ani olsun neyi daatmaa

komuşulara, senseleyä. Bölä bizim milletimiz, bizim gagauzlar. “Sarma ozaman etişer, nezaman kalêr”, – üüreder gençleri ihtârlar. Farfirilerä da sarmaları lââzım uygun erleştirmää, bulaşmasın kenarlar, zerä ma-ana bulaceklar! Bu bizim imäk kulturamızın bir parçası, pek meraklı hem özel. Bu adetlär hep taa yaşêêr, ama yaarin var nicä hepsi diişilsin. Bitkidä danışêrım sizä: sevin hem koruyun adetlerimizi, bol-bol toplayın yaprak, sarın sarma, buyur edin komuşulara, dostlarınıza.

Bereketli olsun!

Aleksandra Kristova

89. Ayırmaklı bir takrir yazın, önemli işleri açıklarak.

AYOZ DİMİTRİ BASARABOV GAGAUZDU MU?

*Viktor
Kopuşçu*

Ay-Boba Mihail Çakir “Hakikatın sesi” gazetasının 25-ci nomerindä yazdı gagauz dilindä ayoz Dimitri Basarabovun yaşamasını. Bitkidä Ay-Boba yazêr, ani halizdän diil belli, angı millettänmiş ayoz Dimitri. Bulgarlar deyârmış, ani o bulgar, romınnar deyârmış, ani o romın, ama gagauzlar onu gagauz sayarmış. Onun duuması Basarbovo küüyündäymiş, neredä gagauzlar yaşarmış. Nicä dä ayoz Feofil, angısı duumuş XV asirdä Zihna adında gagauz küüyündä (Greţiya), ayoz Dimitri dä var nasıl gagauz halkından sayılsın. Gagauzlar bu ayozun yaşamasını bilsinnär hem ona duada danışsınнар deyni,

aşaada veriler onun yaşaması. Rus klisesindä ayoz Dimitri anılêr kasım ayının 8-dä, Kasım günündä.

Ayoz Dimitri duudu şindiki Bulgariya topraklarında bulunan Basarbovo küüyündä, Ruse kasabasına yakın. Bu ayozun yaşaması bizä etişti birkaç variantta:

Hilendarlı Paisi, angısı bulgar milletçiliinin başında durardı, sayardı, ani Dimitri dünnedän bir adammış, angısı yalnız yaşamış bir derenin yanında. Burada o dikmiş bir baa da Allaha duada geçirârmış zamanı. Öldüktän sora onun güüdesini almışlar Basarbovo küüyünä, neredä ondan çok şaşılacak iş çeketmiş olmaa. Ayoz Paisi yazêr, ani Dimitri ölmüş 1685 yılda.

Başka versiyaya görä, Dimitri duumuş fukaara, ama inannı bir ayle-dä, çok sevârmış hayvannarı, da ona vermişlär sıırı gütmää. O okadar çok sevârmış hayvannarı hem kuşları, ani bir kerä bozmuş bir yuvayı da sora üç yıl yalnayak gezmiş bu iş için.

Üçünçü variant deer, ani ayoz evliymiş, ama uşakları yokmuş. Karısı öldüynän, o kabletmiş monahlı Basarbovo kaya manastırında, neredä anılmış büyük asket zaametlerinnän. Öleceykän, ayoz gelmiş Rusenski-Lom deresinin yanına, neredä ölmüş büyük taşların arasında, angları ona sandık olmuş. Açan deredä su kalkmış, ayoz güüdesi su akımınнан barabar gitmiş. Ozaman ayoz Dimitri bir şeytannı kıza gelmiş da demiş,

ani onun güüdesini sudan alsınnar, da kız alışacak. Ayoz güüdeyi bulmuşlar da Basarbovo küüyünün klisesinâ almışlar.

1768–1774 yıllarda olan rus-türk cengindâ ayozun güüdesini istedilär Rusiyaya almaa. Açan güüdeyi Bukureşâ getirdilär, Hacı Dimitri adında bir zengin adam hem Ugro-vlah mitropoliti II Grigori yalvardılar graf Petri Saltıkova, ani moşçilär kasabada kalsınnar. Ozamandan beeri ayoz Dimitri Basarabovun güüdesi Bukureş kafedralında bulunêr. 1955 yılda ayozun kanonişaziyası oldu.

Viktor Kopusçu

§ 14. TAKRİR YARATMALI EKLENTİSİNNÄN

-

GERÇEK ZENGİNNİK NEDİR?

Nekadar fasıl kızmışın, mari Marisol. Annamêêrim seni. Neçin geldin gözäl Kaliforniyandan burayı nicä „Peace Corps” işçi?

– Of, – cuvap etti Marisol, – genä hem genä sorêrsın bu soruşu, Anna. Cuvap etmedim mi artık?

İçini çekti. Masaya urdu parmaklarınnan.

– Bak, – devam etti Anna. – Yaşardın San-Diegoda, ray gibi gözäl bir erdä. Okean var orada. Pläj var. Gördüm foto. Siirettim film. Sän var nicä üzäysin her gün denizdä nicä deniz kızı.

Marisol güldü.

– Bak, – devam etti Anna. – Yaşamêêrız ölä, mari Anna. Çoyumuz läüzüm işleyelim nicä normal insan. Sendä varmış fantaziya benim erim için. Yaşamamız benzämeer filmä.

– Olsun. Ama neçin geldin bizim fukaara erimizä, açan vardı nicä kalasın zengin vatanında?

Marisol güldü. Aldı bir yudum çay.

– Anna, – cuvap etti, – senincä para pek önemni bir iştir, diil mi doo-ru?

– Elbetki! – karşılık etti Anna. – Bän pek isteerim gideyim Rusiyaya ya da Amerikaya, taa islää yaşamak yaşayım deyni. Burada kötü ekonomik situaşıya var, islää iş yok...

Marisol güldü genä.

– Annêêrim, ama bizdä var bir söyleyiş: “Paraylan mutluluk satın alınmaz”. Bän dä ekleyecäm bunu: “Paraylan var nicä satın alasın mutsuzluu”. Annadın mı?

– Yok.

– Bak. Benim var çok dostum kızlımdan, ani öldü ya kapana atıldı. Bilersin mi neçin?

Anna kafasını salladı.

– Parası vardı, ama akli yokmuş. Kaybelmişlär narkotiklerdän, diil yakışıklı ilişkilerdän, kompyuter zakonsuzluundan, hertürlü akılsızlıktan... Para kolay-kolay bulunêr, ama bu dünnedä neredä bulalım aarifik? Söleyim bir iş. Severim vatanımı. Pek severim onu. Beenerim parayı, nicä herkez. Açan benim bobaylan anam etiştirilär Meksikadan San Diegoya, bän küçük kızkan, biz pek fukaaraydık. Çok gecä açtım, açan yatardım, çünkü imäk yoktu bizdä. Yaşamamda gördüm fukaaralık hem para. Ama gördüm, nasıl para var niça bozsun insannarı da. Ray yok bu dünnedä. Vardı, ama kaybelmiş, açan idik o meyvayı...

– Of, – dedi Anna. – O eski masal... Lafedersin, nicä benim malim.

– Bän sä beenerim senin malini. O benzeer benim malimä. Bilersin mi ne, mari Anna? Zenginnik var artık senin yaşamanda, ama bilmeersin, neredä bulunêr.

Monah Kosmas

 91. Okuyun demekli teksti ukrain dilindä. Çevirin gagauz dilinä da aazdan annadın onun içindekisini kısadan. Argumentläyin, nicä annêrsınız bu lafları: *“Pişman olmanın geç ödä”*.

Я ПІЗНО ЗРОЗУМІВ...

Мати моя була маленькою худенькою жінкою з дуже м’яким і веселим характером. Її всі любили. А вона любила мене, для мене жила і працювала. Рано ставши вдовою, так і не вийшла заміж. Я добре пам’ятаю, як вона вперше повела мене до школи. Ми з нею дуже хвилювалися. На шкільному подвір’ї було багато дорослих, і всі вони трималися за своїх дітей. Коли дітям звеліли вишикуватись у шеренгу, батьки вишикувались разом із ними. Кучерявий учитель з усмішкою сказав: “Дорослі, відійдіть, школярі підуть у класи без вас”. Мати, відпустивши мою руку, сказала: “Не плач, опануй себе, ти ж чоловік”, – і підштовхнула мене. Та я дуже швидко при звичався до нових обставин і заявив, що ходитиму до школи самостійно, і мати по телефону сказала подрузі: “Він став зовсім дорослим, до школи ходить сам і послав кішку до бісової мами”.

Пам’ятаю, у четвертому класі одна дівчинка подарувала мені живу черепаху. Мені ніхто ніколи не дарував черепах, і я дуже любив цю дівчинку. Я зробив їй у подарунок каламар із кори, та вона віддала той каламар іншій дівчинці, сказавши, що це не каламар, а “бузня”. Вдома я, не витримавши, розревівся й розповів усе матері. “Знаєш, – сказала вона, – зі мною одного разу сталося таке саме. Це дуже боляче, і я теж плакала, але я жінка, мені це можна пробачити, а ти чоловік, опануй себе”. Мені стало легше, і я відразу розлюбив те примхливе дівчисько.

Свого батька я не пам'ятаю, мати сама виховувала мене. І я не замислювався, легко їй чи важко. Ми дружно й весело жили. Вона працювала, я вчився, у вільний час ми ходили на лижах, у театр, а вечорами любили мріяти про майбутнє. Вона мріяла, що в мене буде сильний характер і що я буду письменником, а я – про те, як матиму постійний пропуск у кіно. Так було до дев'ятого класу.

Тут, як казала мати, мене підмінили. Може, це сталося тому, що в мене з'явилися нові приятелі, яких мені хотілося наслідувати, але я думаю, що перекладати провину на приятелів не варто. Мені було 16 років, і дещо я вже тямив.

Я почав вести самостійне життя. Це виявлялось у тому, що я пізно приходив додому, став погано вчитися, навчився курити й перестав дивитися матері у вічі. Одного разу я, повертаючись о третій ночі, помітив біля своїх воріт маленьку фігурку матері. Від сорому, що вона не спить через мене, що зараз вона побачить, що я випив, я пройшов повз неї, ніби не впізнав.

Після десятирічки до інституту я не потрапив, адже доки жив самостійним життям, по суті, не навчався. Я пішов працювати. У мене з'явилися власні гроші, але я віддав матері лише першу зарплату.

Якось я помітив у неї на столику валідол, але я ніколи не чув, щоб вона скаржилася на серце. Сусіди вважали, що останнім часом вона змінилась, але я бачив її щодня й не помічав цього, точніше, не хотів помічати.

Так минув рік, настала весна, і мати стала вмовляти мене готуватись до іспитів. Я розумів, що вона має рацію, та мені не вистачало волі. Настав травень. Зустрів я його добре. Два святкових дні в мене збиралась компанія. Мама, все нам приготувавши, йшла до подруги. Третього я поїхав з хлопцями за місто. Їдучи, забув залишити матері записку, що не приїду ночувати.

Прийшов додому я четвертого після роботи, але її вже не застав: вона померла третього ввечері, коли у квартирі нікого не було.

З компанією, яка не подобалась моїй матері, я відразу порвав. Справжніх друзів серед них не було, я це зробив зовсім без жалю. Не кидаючи роботи, я став готуватися до іспитів і восени, склавши все на п'ятірки, раптово зрозумів, що радість, яку немає з ким розділити, втрачає свою чарівність.

На другому курсі я дуже подружився з одним студентом. Олег був серйозним і добродушним хлопцем. Дивлячись на нього, я думав, що він сподобався б моїй мамі. Вихованець дитячого будинку, він зберіг лише неясні спогади про своїх батьків, яких втратив у ранньому дитинстві.

Я відчував страшенну потребу розповісти йому все про свою матір, про наше чудове життя до останніх двох років, про те, як я мучив її і втратив. Слухаючи

мене, Олег ставав усе суворішим, одного разу він крізь зуби процідив: „Мерзотник!” А я, розповідаючи, раптом ясно зрозумів, що для того, щоб убити людину, зовсім не треба хотіти її вбити, – це можна робити щодня байдуже, не розуміючи, чим це може скінчитись. Я зрозумів це надто пізно.

Зазвичай, коли ми сиділи з Олегом у мене, я потім проводжав його до метро. Того вечора він сухо сказав: „Не проводжай”. Я відчував, що можу втратити друга. Найдужче того вечора мені хотілося почути слова: „Не плач, опануй себе, ти ж чоловік”.

За тиждень Олег підійшов до мене. „Маю до тебе прохання, – сказав він, – напиши все, що ти мені розказав. Так, як розказав, так і напиши. Твоя мама хотіла, щоб ти писав, спробуй для неї...”

Та, кому я присвятив це оповідання, ніколи його не прочитає й не дізнається, що я все життя старатимусь стати таким, як вона хотіла, – я опанував себе, адже я – чоловік.

Є. Аuerбах

§ 15. YARATMA

92. Yazın yaratma, ayırıp temanın birisini.

- 1) Dil verilmiş insana nicä bir minuniyâ, nicä talisman.
- 2) Hava Bucakta.
- 3) Hepsindän kaavi te o, kim biler kullanmaa kendi-kendini.
- 4) Bän şındaki cümnedä.

93. Beendii temaya görä yazın bir yaratma-fikirlemä.

- 1) „Diiştirer mi kompyuter kiyadı”
- 2) „Kolay mı olmaa üürenici”
- 3) „Er bän olaydım üüredici...”
- 4) „Hoşluu inanmaa deyni, läázım önce yapmaa onu.” (*L. N. Tolstoy*)
- 5) „Neyi alış-veriş paraylan yapamazsın”.

§ 16. TEKSTİN DÜZÜLMESİ, SÖZÜN STİLLERİ HEM JANRALARI

94. Okuyun demekli teksti. Belliedin onun strukturasını, payedin abzağlara, koyun herbirinä ad. Annadin plana görä içindekisini.

ZÜMBÜLLÜ BAALAR

Var Avdarmada bir er, angısına deerlär Bostan baaları. O bulunêr, girärkän Avdarmaya Komrat yolundan, şoşenin sol tarafında. Taa evel

vakıtlarda dädular, bezbelli, ilkin ektilär orada karpuzlan kaun, da o beterä kaldı o erin adı Bostan baaları. Ama bir elli-altmış yıl geeri o erdä büüyärdi gözäl hem kudretli zaybir baaları. O çotuklar pek kaaviydi hem üzümneri pek iiriydi hem tatlıydı. Vardı kara zaybir, kuderka hem kara yalabık. Ozaman er taa dinnenikti, o beterä ölä zengindi o baaların bereketi. Bütün küüyün insanı beenärdi imää o üzümnerdän.

Bostan baaları anılmıştı küü içindä, ama diil sat üzümnerinnän. Orada büüyärdi petrov üzümü, güvem, yaban gülü hem taa çok başca gümelär. Onnardan kaarä vardı çok fidan: alma, erik, ayva, zerdeli, armut, dut, ceviz. Netürlü ot ya da kır çiçää yoktu orada? Fidannarda sıklık çaldı kuşlar, göktä sabaalendän ötärdi cıvırlıga..

Sansın gagauzların bütün erinin zenginnii bümüştü burada. Okadar eşillik zebillii, angıların taa çoyunu ekmiştilär kendi ellerinnän bizim dädular. Masal gibi bir er, neredä geçti bizim küçüklüümüz. Ama o masalı bizä kendi çalışkannınnan yapmıştı onnar, kimä biz läözüm şükür edelim, ani büünkü gündä basêrız bu ayozlu topıraa.

Neçin benim aklıma geldi Bostan baaları? Var çok başca gözäl erlär bu dünnedä. Küçükkän, açan işidärdim halk türkünün laflarını „Zümbüllü baalara, keçi pindi dallara...”, pek isteerdim görmää o zümbüllü baaları. Büüdüynän annadım, ani bän o zümbüllü baalarda bümüşüm. Büünkü gündä dä var Bostan baaları, ama o eski ayozlu, büülü baalar yaşêr bizim üreklerimizdä. Bostan baaları – zümbüllü baalar!

95. Okuyun demekli teksti. Ayırın lafları, angıların anamêersınız maanalarını da yazın tefterlernizä. Danışın sözlüklerä annamaa deyni bu lafların maanalarını. Düzün onnarlan sadä hem katlı cümlä.

GAGAUZ BILIMINDÄN ADLAR: ELENA KOLÇA

En üürenmiş, en annayan, en becerekli filologlarımızın birisiydi. Duuması – Komratta 1935 yılın kirez ayın edisindä. Uşaklık yaşları düşerlär zor cenk hem açlık yıllarına. Nelär çekmiş, nedän kurtulabilmiş halkımız o zulüm vakıtlarda – bunu Länka kaku okumamış kiyatlarda, siiretmemiş kinoda, ama geçirmiş, yaşamış kendisi.

Yavaş-yavaş yaşamak başlamış doorulmaa. Bulunmuş kolaylık üürenmää. 1958-dä genç, gözäl gagauzka Lena Kolça bitirer Kişinöv Universitetinin istoriya-filologiya fakultetini (bölüm – rus dili hem literaturası).

Sora başlêr zaamet etmää bilim tarlasında – Akademiyada. Pay alêr üçtomnu „Rusça-moldovanca laflın” hazırlamasında. Bu akademik laflın üzä çıkarmaa deyni, 7 araştırmacı çalışêrlar 18 yıl! Laflık basılêr 1986–1988 yıllarda. Ona girer 80000 laf, toplama 2000 sayfa. Bu sıradan dışarı işi Bilim Akademiyasının prezidiumu nişannêr diplomnan, hazırlayannar kablederlär premiya.

Hiç bir zaman Länka kaku unutmardı ana dilinin problemları için: havezli meraklan toplardı türlü halk yaratmalarını: söyleyiş, bilmeycä, masal. Diil ani läözüm, ama canına yakın deyni.

Altmışınca yıllarda taa üç kişiyän (*Gavril Gaydarci, Boris Tukan, Lüdmila Pokrovskaya*) ortaklaşıp, Elena Kirilovna tutunêr hazırlamaa bir büyük laflık. Bitki – bitkiyâ 1973-tâ Moskvada basılêr “Gagauzça – rusça – moldovanca laflık”: 11500 laf hem laf birleşmesi, türlü örneklâr, eklemeklâr – 664 (!) ufacık bukvalı sayfa. Bu eşsiz olan laflın yarısını (50%) alêr üstünâ Länka kaku.

Ozamandan beeri çıktı taa bir sıra gagauz laflı, ama o laflın yanına hiç birisi yok nasıl yaklaşsın da. Hem doluluk bakımından, hem sözcük teoriya kurallarına uygunluk bakımından. Bölâ profesyonelca yapılan sözlük gagauzlarda yoktu hem diil belli nezaman olacek.

Sekseninci yıllarda, açan millet kulturalarına yol verildi, Elena Kirilovna koşuldu hazırlamaa orfografiya kurallarını, şkola programalarını, şkola kıyatlarını, hrestomatiya h.b. Pay alêr iki büyük halklararası iştä: “Türk dilleri lingvistika atlası” hem “Evropa lingvistika atlası”.

Urgulamaa isteerim: o çalışamardı ötäâ-beeri, üstün-körü, eki alatlayarak. Baalandı işi yapardı düşünüptâ, ilkin kafasında onu yuurup, erleştirip, elinâ kalemi alardı. Aklıma geler, nicâ o yazdıydı benim ilk peet kıyadıma bir reţenziya: maşinkada urulu 11 sayfa, diil formalca, ama ürektân geleni yazıya dökmüştü.

Länka kaku – bir açık, ömür sevân insandı. Ne varsa üreendâ, onu saklayamardı, söleerdi üzünâ. Kaç kerâ vardır dediim yarı-şaka:

– Länka kaku, Canabindän politikacı olmayacak.

– Nâbayım, Petraki, – deyârdi o, – şalver hem ikiüzlü olamêêrım, insana açıkım, kimseyâ kin gütmeerim. Kızsam da – o saat suuêrım, küsüm çabuk geçer. Kim beni annêêr, benimnân kolay annaşêr. Bölâ benim tabeetim.

* * *

Elena Kirilovna Kolţa geçindi onbeş yıl geeri martın 10-da. M. V. Maruneviç adına bilim-aaraştırma merkezinin planında – hazırlamaa hem tiparlamaa bir kıyat, nereyâ girecek E. Kolţanın yazıları lingvistika uurunda hem onun topladı folklor örnekleri. Pek islââ neet. Ama, bana görâ, bu az. Gagauziya öndercileri hem Komrat primariyası var nasıl karar alsınnar, aniki Elena Kirilovnanın adı unutulmasın, anılsın o uurda, nasıl yaraşêr bu insanın dilimiz için yaptıklarına.

Petri Çebotar

96. Söläyin, nesoy söz stillerini bilersiniz? Neyâ görâ onnarı tanêêrsınız?

Belliedin bu tekstin stilini, onun dil kolaylıklarını?

ALTIN EKMÄÄN PAASI

Ekmek – hepsinâ baş. Eveldän yasêêrlar bu laflar çok halklarda, bölâ do-uru. Ölä da var, ekmek – en öz iş, ne yapêr devleti taa kaavi, taa kuvetli.

Açan bakêrsin yazın bu altın kırlara, dolu başaklara, şen tenelerâ, o saat aklıma geler te o insannar, çiftçilâr, angıların elleri kokêrlar ek-

mää, gecä-gündüz işleyän, uykusuz-dinnenmeksiz, neçin ki onnarsız ek-mek olmayacak.

Yılın zamannarı vererlär bizä umut. Güzün, açan teneyi topraa atêrlar, kışın, açan kaba yorgannan örtüerlär güzlüklär, ilkyazın, açan yot-eşil kilimdän gözlerini atamêrsın.

Elbektı, en çok kuvet koyulêr sıcak yaz zamanında, açan geler vakıt toplamaa bereketi.

En öz rolü burada oynêrlar ekmek – booday büüdän adam.

Hepsi: traktorcular, kombaynacılar, haydaycılar, agronomlar, çifçilär – ter-su içindä üzleri, savaşêrlar toplamaa herbir tenecii da koymaa bereketi hambarlara.

Ukrainada var gözäl bir laf, angısınnan baaşlêrlar ekmek büüdän insana – ekmek-baaşış.

Kırlarda onnar bütün yıl. Biz läüzüm diz çokelim onnarın önnerindä.

Ekmää biz sayêrız en öz imäk. Onsuz bir da sofrä benzämeer sofraya. Zanaat, angısını ayırêrlar bölä insannar, en faydalı, en meraklı, en läüzüm. Tutunuz aklınızda bunu her keret!

Vasilij Peskova görä.

Çevirdi hem erleştirdi Ivan Födoroviç Kior

BAY VANI

Bu iş dekabridäydi. Bän henez indiydim avtobustan avtostañtiyada da, urup sumkayı arkama, gidärdim evä. Evdä bän yoktum bu sıra dört hafta, onuştan pek özlediyyim evdekileri. Taman bobam da reystän sora dinnenärdi evdä birkaç gün. Pek istäärdim onunnan buluşmaa, neçinki iki aya kadar onu görmediyyim, hep yollarda, kıpmayıp gözlerini, maşınayı koolardı.

Bän Kişinövdan gelêrkän, bir yaamur boşandı, pek çok yaamadı, ama bizim küüdä yollara bu etti. Yollar yımışadılar, onuştan läüzümdü bakmaa pek islää ayakların altına, ki girmemää batak içinä. Artık karanlık olardı, hepsi evlerdä tutuşardı şafklar, aylelär toplanardılar iştan sora evlerinä.

Bana kaldıydı iki sokak evädän, açan bän gördüm aul boyunda bir adam. O yatardı erdä, üstü sade batak olmuştı, bir bakıştan vardı nicä annamaa, ani bu adam içki kaptırmış islää. Yayıp kollarını her taraflara, o uyuyardı suratı yıkarı da daul gibi hırlardı.

Bän düşündüm bu adamın karısı için, nicä bekleer onu da, bilmeyip, neredä o, bulamêr kendinä er. Yaklaşıp taa yakın, bän benzettim bu sarfoşu bizim senseleyä, bay Vanıyâ. Durgunup onun yanında, bän hep-tän annadım, ani yanılmadım.

Yoktu nicä onu brakmaa bölä yol üstündä. Erdän suuk geler, hem var nicä kimsey gezsın cöplerindä, alıp onun parasını. Koyup bir tarafa sumkayı, bän başladım onu uyandırmaa. Ama taa ilindi tankı aktarmaa

başaşaa, nekadar uyandırmaa bay Vaniyi. Belliydi, ani o dalmıştı uyku-ya islää, bekim, ona gelärdi, ani o uyuyêr döşendä.

Görüp, ani, sallayıp bay Vaninin kolunu, bän bişey yapamadım, bän başladım onu kaldırmaa. Bezbelli, duydu bu adam, ani onu sallêêrlar nicä çuvalı, da çeketti gelmää kendinä. Baştan açtı bir gözünü. Kapadı. Açtı öbür gözünü. Kapadı. Açıp ikisini dä gözlerini, o yavaş-yavaş uyandı, annayıp, neredä bulunêr. Bana geler, beni o tanımadı birdän, neçinki sordu bana bir fasıl soruş:

– Lambu, sän mi beni dürtersin? Kendin domuz gibi sarfoştun! Ne, ölä hızlı aydın mı?

Bän sustum. Bay Vani, oflayıp, mekleyeräk, yavaş-yavaş kalktı ayaklarına da yaptı bir-iki adım sansın henez üürenärdi gezmää. Köstekle-nip taşa, o uçaceydi burnusunnan batak içinä, bän tutmaydım onu.

– Bay Vani, hadi bän sizä yardım edecäm evä etişmää.

– Kimsin sän, çocuum? Bän kendim dä etişecäm... Ama, hadi yardım et, yoruldum büün, bütün gün iştäydım. Sora ortaklarlan barda üzär gram çektik. Sora taa... allem. Bän artık tutmêêrım aklında. Senin nicä adın, oolum?

Bän söledim bay Vaniyä adımı.

– Kostika, sän mi?! Gördüm, zotkan kimäsä benzeer. Sän ne küüdä görünmeersin? Aa, üürenersin... Üürenmää läüzım. Kırdä işlemää pek zor. Üürenin da taa ilin bizdän işläyin, da taa çok kazanın...

Bay Vaninin aazı hiç kapanmazdı. Gidärdi o yavaş, benim artık başla-dıydı üfkäm ona çıkmaa. Birkaç kerä mamu zvontetti bana. İmää hazır, beni bekleerlär. Söleyip, neçin geç kalêrım, bän kapadım telefonu, gi-deräk ötää dooru. Benim kurtkam olduydu sade batak, neçinki bay Vani tutunardı bendän bataklı ellärlän. Buna artık bakmaıp, bän düşünär-dim taa hızlı götürmää onu evä da etişmää aylemä.

– Neçin, bay Vani, iştan sora evä gitmemişin? Ne bu kadaradan çok iç-mişin?

Bay Vani, işidip bu lafları, durgundu da, dartıp kendi kolunu benim ellerimdän, söledi:

– Sän ne beni üüredersin? Küçüksün taa bu iş için! Yaşamayı taa an-namadın, üüredersin büyükleri!

Görüp, ani bän onu gücendirdim, alatladım sölemää:

– Afet, bay Vani. Bän üüretmeerim, ama ne, islää mi gelecek buli So-niyä, görüp seni bu halda?

Söleyeräk bu lafları, bän kaptım bay Vaninin kolunu, da biz toparlan-dık ötää dooru.

– Buli Soni bişey demeyecek... Sän ne, bilmeersin mi, ani o yok evdä?

– Bilmeerim. Bän küüdä pek az vakıt bulunêrım. Neredä o?

– Kazanmakta. Turçiyada. Artık üç yıldan sora olacek. Nicä gitti, bir kerä dä evä gelmedi. Sade para yollêêr uşaklara hem bana...

Bay Vani, zor oflayıp, sustu, da biz yollandık ileri dooru, katmayıp bir dâ laf biri-birimizä.

Bän aklımcä düşünärdim: „Dooru da yapêr buli Soni, ani gelmeer. Ne bu sarfoşlan kafa düümää mi? Her avşam gelsin evä içkili, çeketsin barmaa hem düümää...”

Sansın annayıp benim düşünmeklerimi, bay Vani söledi:

– Bän taa ileri bukadar çok içmeezdim. Olardı ayda bir, iki sıra, ama göster bana makarki bir adamı küüdä, angısı hiç içmeer. Ştundaları burayı katmêêrim.

Ozaman, üç yıl geeri, pek zordu paraylan. Uşaklar üürenmää başladılar universitettä, a Kişinövda, kendin bilersin, nekadar yaşamaa çok para gider. Bän traktorist işleerdim kırda, ama para görärdim siirek. Düşündük biz Soniylän, ne yapmaa da para kazanmaa, yaşamaa deyni. Bizim komuşuyka taman o vakıt Turtîyaya hazırlanardı gitmää kazanmaa. Aldık ödünç para, da, dokumentlerini yaptıynan, sora Soni gitti Turtîyaya.

Bay Vani söleerdi bunnarı bana, bezbelli, bu lafları o her gün kafasından geçirärdi, ama sölemää yoktu kimä. Olmaydı o içkili, bän düşünërim, ani bän dâ işitmeyeceydim bunnarı hepsini.

– İlk vakıtlar o pek darsıyardı yabancılıkta. Zvontedärdi her hafta, aalardı trubkaya. Bän dâ pek darsıyardım, görüp, nicä o zeetlener Turtîyada. Bän da işleerdim gecä-gündüz, içkiyi heptän braktıydım.

Soni gideceykän, bizim aramızda laf oldu, ani o, altı ay geçtiynän, gelecek evä, da sora düşünëmez, gitsin mi o taa bir sıra ya da dursun evdä mi, da gideyim kazanmaa bän. Ama altı ay geçti, da Soni laf da yapmazdı, evä gelmää deyni. Sölärdi, ani işi pek islää, gelärsa evä, kaybedecek onu, da başka bölä paralı er bulamayecek.

Bän şaşardım, nereyi kaybeldi o aalayan karı, angısı dayanamazdı, ani geçsin vakıt, da gelsin evä. Şindi Soni artık zvontetmää başladı siirek, zvontedärdi sade sölemää, ani parayı gideyim almaa banktan, açan yollaardı.

Gördüynän, ani Soninin yok neeti gelmää geeri, bän başladım çok içmää. Açan kafam semeli, bän unudêrim birkaç saada, ani ev bom-boş, karannık, insan yok, seslär işidilmeerlär...

Uşaklar, görüp, ani bän sarfoş gezerim, aldılar mamusunun tarafına, söyleyip ona, ani taa ii kalsın Turtîyada, neçin ona läözüm, geldiynän, çürümää küüdä sarfoşlan. Bän işittim aalemdän, ani mamusu yollamış onnara para yola deyni, da, gidip Stambula, buluşmuşlar orada. Evä onnar basmêêrlar yıldan zeedä.

Benim buazumda sansın bir yumak oldu bay Vaninin laflarından sora. Benim pek canım acıyardı ona, ama neylän var nasıl yardım etmää burada?..

Biz artık yaklaştık bay Vaninin evin yanına.

– Benim laflarımı alma cana yakın, Kostika. Ama ileri dooru, yaşar-
kan aylännän, yap ölä, ani ihtärlıkta kalmayasın yalnız dünnedä, hiç
kimseyä diil läözüm.

Silip bataklı ellän yaşlarını, bay Vani örüdü karannık aul içinä...

Nikolay Esir

-

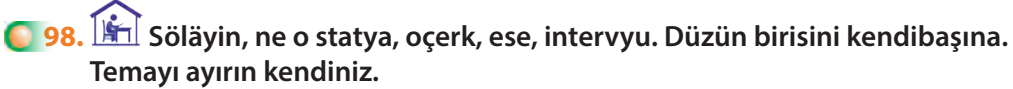
AZ OLSUN DA UZ OLSUN

Bir iş yaparsan, yap onu niça düşer. Bişey edenärsän, tamahlanma
çok olsun, ama bak olsun kaavi, dayanıklı.

Raametli bobam getirmişti 1957 yılda (benim duuma yılımda) Vengri-
yadan bir ruba çetkası. Biz onu kullandık 15 yıl (!) kadar. Çetka artık
başladıydı eskimää – tafta tutaandan silindiydi lak, kılları sansın baş-
ladıydı aşınmaa, kısalmaa. Bir kerä baka getirdi bir eni ruba çetkası –
gercik plastiktän. Eski çetkayı da sıbıtmadık, ama başladık kullanmaa
ayak kabı çetkası gibi. Geçsin-geçmesin bir yıl – eni, gözäl çetka başla-
dı daalmaa, param-parça olmaa. Eskisi sä nica vardı, hep ölecäydi. “Ey,
bak sän işi! – giriştii tüülenmää baka. – Mayılım gitti o ucuz çetkaya,
osa ondan yokmuş ne katran olsun! Alsana, çocuum, garajdan biraz ben-
zin da yıkayasın o madyar çetkasını, kullanacez onu taa birkaç yıl”...

Bän bitirdim şkolayı, gittim üürenmää – o çetka hep taa işä yarardı.
İrmi yıldan zeedä biz onu kullandık!

Türk.: Az olsun, uz (öz) olsun.

-

Literatura okumakları

VANI PAPAZOGLU – RESİMCİNİN YOLU

Vani Papazoglu küçükkenä sevärdi gezmää Komradın dolayında. Burda tabiat diildi okadar şaşırıcı, ama çocuk sevärdi bakmaa kır uzaklına, nekadar uzak görünärdi ona. Neredäsä uzakta görünärdi kiminsä meyva aaçları, taa uzakta – birkaç kavak aacı hem siirek büüyän ceviz aaçları... Bakarak dolaylara, Vani düşünärdi, ani açan büüyecek, olacek resimci da gidecek gözäl geografiya erlerinä da resim edecek o görüntüleri...

Bobası çocuun Atanas Papazoglu hem anası Elizaveta çiftçi aylesiydilər, ama bobası kullanardı alış-veriş zanaatını. Evleri onnarın bulunardı kasabanın merkezində. Atanas Papazoglunun evinin maazasında

vardı tükäni. Açan olardı panayırım günneri, Komradın merkezində toplanardılar bütün dolay küüerdän taligalarlan çiftçilər. Onnar getirärdilər satmaa türlü eşilliklər: patlacan, salata, mor patlacan, laana, morkva, alma, kirez, zerdeli, ayva. Taligalardan çiftçilər satardılar karpuz hem kaun.

Açan Vani Papazoglu girdi üürenmää lişeyä, orada resim klasında tanıştı üüredici Toma Salıçkoylan. Bu üüredici tezdä gördü Vani Papazogluda talantı da bir gün dedi çocaa:

– Vani, bän açtım serbest resimcilik akademiyasını. Sän benim en ii üürenicimsin. Teklif ederim seni benim akademiyanıma.

– Bän pek isteerim üürenmää sizin akademiyanızda, saygılı üüredici.

Bundan sora haftada iki gün Vani gidärdi Toma Salıçkonun evinä, neredä toplanardı taa edi kişi üürenici. Burada Toma Salıçkonun akademiyasında uşaklar üürenärdilər Sankt-Peterburg resim akademiya metodologiyasına görä resim etmää. Kendi Toma Salıçkoda vardı pek islää bir resimcilik ustalı, angısını o üürenmişti eski Rusiyada. Usta annadardı yaradıcılın istoriyasını, üüredärdi resimcilik teoriyasını, da uşaklar yavaş-yavaş karandaştan geçärdilər guaşa, yaalı boyaya. Kimi gün, açan toplanardılar Komratta çiftçilər panayıra, usta Toma Salıçko götürärdi üürenicileri panayıra da gösterärdi onnara yaşamakta natürmortları: mor patlacannarı sepet içində, salat yıvınnarını, taliga dolusu karpuzları hem kaunnarı.

– Hadi yapın bana bir kompozitiya.

Toma Salıçko alardı satın biraz patlacan, salata, laana, karpuz, kaun, alma da verärdi üürenicilər yapsınnar onnardan interesli kompozitiya.

O savaşardı dolay yaşamanın renklerini getirmää incäzanaata.

Git-gidä Vani Papazoglu çeketti göstermää ustalını, da Toma Saliçko metedärdi üürenicisini.

1921-ci yılda Vani bitirer Dimitri Kantemir lişeyini hem Serbest akademiyaı da söleer bobasına:

– Boba, mamu, bän isteerim gitmää Bukureşä universitetä resimcilik fakultetinä.

– Islää, çocuum, biz kayılız. Onun için topladık sana üürenmäk için para.

Birkaç gün Vani bobasınnan hazırladılar dokumentleri da bir gün bobası getirdi çocuu demir yol garasına, da Vani trennän yollandı Bukureşä, eni yaşamaya dooru.

Vani Papazoglu verdi hepsini ekzameneri, da onu kabletilär üürenmää akademiyaada. Bu kasabada Vaniyä açıldı çok işlär kultura uurunda. O tanıştı başka resimcilärlän, gidärdi açılan sergilerä hem dä kendisi çok çalışardı.

1926-cı yılda Bukureştä yapıldı Vani Papazoglunun ilk personal resim sergisi. Bu sergidä genç resimci tanıttı kendisini nicä bir talanlı yaradıcı. Bu sergidän sora Vani açtı taa bir sıra resim sergisi. Onu şindän sora islää tanıyardılar Bukureş resim ustaları. 1933-cü yılda Vani Papazogluyu kabletilär resimci “Ofițial salonu klubuna bir yıldan sora – “Romıniya resimci birliinä”.

Bütün yaşaması çalıştı resimcilik yaratmasında Vani Papazoglu. Küçüklük umutlarına görä o gidärdi resim yapmaa Romıniyanın en gözäl erlerinä. Çok kerä Vani Papazoglu gidärdi yazın Tuna boyuna da orada resim edärdi. Çok resim yaptı İ. Papazoglu Romıniyanın kırlarında, küülerindä. Ama en çok sevärdi o yazın gitmää Dobrucaya, sevärdi o Balçık kasabasını, angısı bulunêr Kara deniz boyunda. Burada o çok yaz geçirdi çalışarak.

1945-ci yılda Vani Papazoglu kabletti Romıniya kultura ministerliin premiyasını. 1979-cu yılda milli festivalda ona verildi Romıniyanın birinci premiyası.

Unuttu mu Vani Papazoglu Komradı? Yaşamasının bitki yıllarında o yazardı bir kıyat kendi küçüklüü için. Kıyat tiparlanmadı, ama var el yazıları. Bu kıyat küçüklüü için. Tä ne yazêr kendi aklına getirmekleri için: “Hep çok durmamayca çalıştım. İsteyeräk dooru hem bütün candan, bän koydum önümdä sade bir keez – çok borçlu olmaa iskustvonun önümdä, ilk sırada diil läözım satmaa ideyanı, diil läözım kaybetmää açık fikirini, diil läözım bozmaa onu, her gün läözım çalışmaa, diil läözım uzaklaşmaa ondan. Yaradıcılık aldı çok kurban benim yaşamamda”...

Resimci öldü 1986-ci yılda seksän iki yaşında.

Vani Papazoglu braktı bizä hepsimizä 1700 resim.

Mezarı Vani Papazoglunun bulunêr Komrat kasabasında.

Dionis Tanasoglu

UZUN KERVAN

(Roman parçaları)

BÜÜK KIR

*Masal gibi gelir,
Ama masal diildir.*

Annatsana, ba dedä-boba, ihtär kauşçu-peatçi, senselemizin o geçmiş zamannarı için, neleri aklında tutêrsin. Näändan biz çekileriz? Kimmiş bizim dedelerimiz? Näända, nicä onnar yaşamış?

– Hey, dostlarım, bizim senselerimizin kökleri eskidän, pek eskidän akaceklar. Ölä eskidän, ani unudulêr. Ama hiç inanmêêrsin, ki ne çok aslı işlär olmuşlar, deyecez, iki-üç bin yıldan zeedä geri çöktankı oguzlarda, angıları peyda olmuşlardı eski Altayların erlerindä o zamannar.

Masal gibi gelir, ama masal diildir...

“Bir vakıtlar varmış, bir vakıtlar yokmuş...” – bölä sansın çekediler bizim masallar. Ha, bän da her bölä çekedeyim, ama aslı işleri annadayım. Dedelerimiz kimmiş, dedin? Bunu bän ii aklımda tütêrim... da annadırım.

Uzun pek zamannardan çak günduusı erlerdä türlü yaşayan senselelär varmış, annadardı benim dedäm. Hepsindän eski hem çoklukmuşlar, ama çin insannarı oralarda. Korunmak için onnar kendi topraklarının annıklarında uzun hem üüsek duvar düzdülär – “Çin duvarı” – uzunnuu 2450 km, üüseklii 11 m, kalınnı 7,5 m, her 100 metrada da birär külä. Ehe, ne düüşlär olardı o duvarda, Allah korusun, haliz eski kid annarlan hem hunnarlan...

Da tä, te o duvardan gelelim buyanı bizä dooru, geçip Mogolistanı, Altayları, bütün Orta Asiyayı, Aral hem Azer denizlerinin kırlarını, İtil-deresini, Don-deresini, Nipruyu, çikalım bizim Nistruya, Bucak kırlarına hem Tunaya bütün o meydan nekadar uzun, herbir bitkisiz kır tutêr – Büük Kir – o günduusundan günbatısınadan, Onon hem Kerulen, Selenga derelerindän taa Tunayadan, hep kır... Tä budur o büülü Kir, ani pek eski zamannardan geniş kucaklarında büüdüp, Dünnäya türlü senseleleri getirdi. Onnar da, oradan oraya, gezeräk imeelik hem başka da yaşamak ihtizalarını bulmak için, koyun, sır, hergelä otladarak, zamannar uzunnuunda yaşamayı diıştirmää savaşardılar... Çoyu onnarın Dünnä İstoriyasına faydalı girdilär, tä nicä oguz-türklär, uygurlar, kırgızlar, eski bulgarlar h.b.

– Dädu ba, afet, ani lafını keserim, onnardan, olmalı, şindiki türk senseleleri çekilerlär?..

– Haliz, dostum, çekilerlär – kırgızlar, kazahlar, türkmennär...

Bu Büük Kırın baş eriydi Altay toprakları, bayırları, kırları, Büük Altay. E-he, o Altay alçaklarında o zamannar yaşamak ne fiyıldardı.

– E, şindiki vakıtta, genä lafını keseyim, afet, o Büük Kırın genişle-rindä üzlän senselä, millionnan insan yaşêêr.

– Elbet, yaşêêr, hem onnarın sırasında Kırın bu aşında Bucak gagauz-ları da, biz dä yaşêêrız.

– Ya, ne käämil, ba dädu. Ama onnar, ani bu Kırda yaşamışlar şin-di-yä nişan bişey, haber, izlerini braktı mı?

– Braktılar, elbektı, braktılar, anmak taşlarını yazılı haberlärlän me-zarlarını, yaşamak erlerindä dä türlü ev tedarıklarından, iş-zaamet ava-dannıklarından, giyimnerindän... Bizä etişti onnardan türlü türkülär dä, söleyişlär dä, legendalar, dastannar da, adetlär dä... Bunnar hepsi bir büük hem derin, Ayna gibi, bu Büük Kırın çoktankı zamannarını göstererlär, näändan eski eskitlär, sarmatlar, hunnar hem oguzlar, ha-zarlar hem bulgarlar, alannar hem avarlar, uygurlar hem kırgızlar, pe-çeneklär hem kıpçaklar, eski mongollar, kıdanı-tatarlar... diri gibi bizim zamannara bakêrlar... Onnarın çoyu büünkü türlü türk senselelerinin dedä-atalarıdır. Hem, belliki, onnarın arasında bizim gagauzlar da eski dedeleri bulunur.

– Sayılêr, bizim da istoriyamız hep o zamannardan başlanêr? Hep o erlerdän?

– Elbet, elbet, eski oguzlardan başlanêr, zerä o oguzlar en aslı dedele-rimizdir bizim, nicä dä Osman türklerinin, azerilerin, türkmennerin... Bunu bizim kendi adımız da, gagauz, açık gösterer.

– Olsa ama taa yakından bilelim, taa ufaktan, bizim istoriyamızdan nelär hem nicä olmuşlar.

– Ee, bu uzun, pek uzun istoriyadır...

– Annat, ba ihtär boba-dedä, kauşçu-peatçi, annat.

– Çocuklarım, onun halizlerini salt anılmış usta ZAMAN hem bitmüz ÖMÜR bilerlär. Onnar benim dä eski kauşumu o akıla getirmeklärän doldurêrlar, ani kaybelmeerlär, sade unudulêrlar; da kauşum kendisi bana annadêr, bän dä, tä sizä. Onnarı, hadi, derneemizä çaaralım da barabar dirildelim o uzak senselelerimizizin süretlerini, yaşamasını, sa-vaşmalarını da görelim, nasıl biz onnardan etişmişik...

Nezamandan insan peydalanmış o Büük Altaylarda, zor akıla getir-mää. Ama sindi dä, iki-üç bin yıldan sora da, sansın işiderim o gezici arabaları odun tekerleklerdä gırcıtlarını, oradan oraya taşıyarak üklü neleri vardı – uşak, karı, şamata; yannarı sora da adamnar atlı çetin beygirlerdä; geridän dä hayvan, koyun sürüleri, beygir hergeleleri otlaya-rak – hepsini ilerleerlär o kenarsız içindä, hiç bilmeyeräk, näanı dooru. Da ölä 25-30 ok atımı gündä aşarak...

Üzlärlän yıllar eni asirlerdän ileri Altaylar kırlarında hun senseleleri yaşardılar, çinnärlän komşu olarak.

Ama açan o Kır çok vakıda kurduydu, hunnarın da arasında bozlaşmak olduydu, onnar daaldıydılar başka erlerä. En çoyu, Atilla-hanın kolu altında, günbatısın İtila, sora da Evropaya akıştılar. Elbet, şindiki Bucak kırlarından da geçtilär, beki yaşadılar da biraz.

Oguzlar, hunnar gibi, eski pek bir senselä, Altayda bulunarak, bu kurak vakıtlarında kendi ecelini aarardılar.

Og-ogut-hanın kahırü büüktü. Ama umudunu da kaybetmädzi.

Türlü-Oguz senseleleri üüsek bayırların bir eteendä topluş olmuştular.

– Hun-deresinä göçelim! – gür baardı birkaçı, uzun yapaalı biyaz kalpaklarını sallayarak. – Hunnar, çoktan çıkıp, gitmişlär oradan, da o erlär dinnendilär artık, tavlı otları örtündülär.

– Neçin “Hun-deresinä?” – kestirdi gücenikli başka adamnar, başka bir eski soydan. O derä bizimkiymiş çoktan, Orhon deresi o, yok ne adını bozmaa. Bizim taa eski senselelerimiz, oğlar, orada yaşarmışlar, da bu ad onnardan kalmış...

– Durun, baarışmayın, oğlar! Gececez, – durgudup bu tutuşmuşları, gevrek gür seslän dedi kırmızı-esmer çireli, batal, boz bıyıklı han, atlı yalabık kara-çakal beygirdä, angısını o gücülä erindä tutardı.

– Og-Ogul-han! Og-ogul! – baardı hepsi o oğlar, sevineräk hem dayanamayarak. – Sän, bizim başımız, kararla da geçelim taa tez, zerä başkaları önümüzü alır, – ekledi soy başlarından biri. – Sän artık bilersin, Og-Ogul, ani te o yaban jujannar hep kaçarmışlar Çin topraklarından... erleşmesinnän orada?

– Haliz ani, – ekledi fikir ölçüsünän bir aksakal, ani tutardı edektä bir büük buynuzlu inek.

– Korkmayın, oğlar, – uslandırdı insanı Og-Ogul. – Onnar Orhon-deresinä, Selenga kırlarına pek özenmeerlär çıkmaa, ama kaplarmışlar taa çok aşaadaki erleri, näända yaşêêr toprak işleyän insannar, zerä jujannar kendileri işlemää sevmämışlär, ama kapmaklan başkalarından maasulu yaşarmışlar.

Ama o açık erlerä çıkmaa, – esaba çekti aksakallar, tütünü odun lülelerdän çekeräk, – biz esaplêêrız, ani birleşik olmaa läözüm. Toplaşalım biz dä soy soylan, senselä senseläylän bireri, ki bizim dä kuvedimiz olsun, biri-birimizä dayanarak. Ollarımızı bireri getirelim, uzlaşalım, oguzluu düzelim.

– Og-uzu, deyecez, senselä berleşmesi olalım! – baardı bütün o toplum.

– Dillerimiz dä uyêr, annaşılêr, – alatladı kurgaf hem balaban bir aksakal. – Tä siz, usullar, deersiniz ya “su”? Biz dä ölä deeriz, tubaalar da, tolislär dä, teleutlar da ...e “at”, “kuş”, “og”, “ogul”, “sır”, “kün”, “ay”, “koyun”, “inek”?.. Saymak ta birtakimdir – “bir”, “iki”, “üç”, “türt”...?

– Og-uzu düzeriz! Og-uzu olêriz! – baardı Og-Ogul-han bir karar gibi kaldırıp bir elini yukarı, aydınnadıp heptän, suratını.

– Biz ama kayıl diiliz, – baardı ansızdan tolislerin senselä başı, çıkıp ileri, dooru tüüdä beygirindä atlı.

– Biz başka kırlara gidecez, başka yaşayacez! – da, sıkıp beygirini, haydadı, onun da ardına akıştı bütün o senselä.

– Orada sizin işiniz, – uslu dedi han ardlarına da, çevirip beygirini, baardı: “Geçeriz, oguzlar, Orhon kırlarına!”

Taa o ilkyaz Orhon hem Selenga derelerinin kırları oguz yurtlarının – şatralarınnan, toprak bordeyelerinnän doldular. O kırlar ölä eşerärdilär, ani darsık hayvannar şaşırardılar, näända otlasınnar taa tez.

– Gittikçä hep zeedelenärdi og-uzluklar, onnarın hayvannarı, avadanlıkları; birleşärdi taa da çok dilleri – oguz dili olardı.

Yaşamak o kırlarda şindi zor diildi: otlayacak vardı, hayvan vardı. Hayvan da varkan, katın da, giyim dä vardı. Hem insan zanaatlanardı diil sade hayvancılıkları, ama avcılıkları da, kır avcılınnan, koolamak avcılınnan, haliz o büyük otçul hayvannarına, nicä kulannar, antilopalar, karacalar, yaban beygirleri...

Yaşamak gidärdi, üzyıllar geçärdi...

– Ee, te burada, ii dostlarım, durgunup, dinnenelim biraz, bir eski kumus içelim, bir dä şindiki boza.

Sora annadırm, taa nelär olmuştı ileri dooru.

ENI DEVLET “UZİEYALET”

(Roman parçası)

“Büük Tuna-deresini geçip, kırcılar Kara denizin boylarında erleştilär Vizantiya annıklarını korumaa... Beylik düzdülär”.

(Vizanti hronikasından.)

– Buralarda, Kara Denizin bu boylarında, erlär heptän başka, sansın taa toplu, kenarlı, diil ölä dam-daanık, uva-açıklık, hem otlayacak-kırlar hep ölä käämil, niceydi eski yurtluklarımızda. E, bizä dä ne läüzüm, ya? Olsun, tavlı otlar, mallarımız tok hem çok, saalık hem ilik – hep sıralardı orta yaşını geçmiş şansora hergeleci Sundubay bir kara cübeylän giyimni vizanti popazına-misionerä, ani gelmişti bu eni insannarın arasında hristiyan dinini daalştırmaa, da üşenmemiş örüsün yayan bu güdücünün ardına taa bu Özakay alçaklarına, näända tama-tamaa otlardı bunca hergelä, hayvan, koyun hem ordan-orayı kaçardı sırtmaçlar, hergelecelär, çobannar...

– Sizdä yok Teos, dua etmeersiniz, sizä pek zor olacek buralarda. Bu erlär sancta, ii... ayozlu... – yaptı bir büyük stavroz bu popaz hayvannara dooru.

– He, bizim duamız – Gök, Gün, Ay hem kılıç belimizdä, yay oklarlan hem dä kaçak beygir, – sineklenip, güleräk, dedi güdücü da istedi gitmää popazın yanından, ama bu, durgudup onu, başladı türlü işlar taa sıralamaa:

– Vaatiz olursanız, siz kabledeceniz başka gözâl adlar, gideceniz her sabaa kliseyâ, Teosu sesleyeceniz... Tâ senin adın nicâ?

– Sundubay, biz Sundubayız taa... çoktan, dedâm yaşamış başka kır-larda.

– Senin adın olmayacak ölä çirkin. Ama deyecez, Savelios, Simonis...

– He, he, he! Bölâ adlar bizâ yakışmaz! – kestirdi onu bu güdücü, da durgudup birdân gülmesini, yaklaştı popazın yakasına, kavradı boynusunda asılı kruçayı:

– Altın? Ha diişelim! Vererim bin aşık, kart koyun aşu, onnar pek geçerlär! Annaştık mı?

– Diabolus! Al elini, kirli hayvan! – darttı “ayozlu” demiri popaz da, eteklerinâ köstekleneräk, iiri-büürü kaptı yolu, sansın hiç yokmuş işi burada.

– Baş aarısı mı osa ürek mı tuttu bunu?! – şaşâ kaldı güdücü da gitti annatsın öbür güdücülere dä bu fistannı adamnan lafetmesini.

– Onnarın kendi zoru var, – dedi bir ihtâr hergeleci, tarayarak siirek sakalını kuru parmaklarınınan. O peçenektî. Onnar pek az kaldıydı şindi bu erlerdâ.

– Bizim zorumuz ama göçüvlük etmää hem üüşmäk, – üfkeli dedi Sundubay. –Hm, brakêrlar eski adeti, zanaatı, ahmaklar, neylân yaşayacaklar? Bu bizim zanaatımız, işlememiz! Toprak işlemää davranêrlar... Hm, ne bu iş mi, zanaat mı?!

– Sandubay aga, ama bulgarlar, angularına siz üüşersiniz, toprak işleerlär da bizdân taa ii yaşêêrlar, – dayanamadı hergelecilerin taa bir genci.

– Kalkêrsınız ana-bobaların adetlerinâ karşı, pezevenklär! – dürdü kendisini Sundubay.

– Kalkmêêriz, ölä laf sırası geldi deyni...

Sundubayın kuhnesindâ avşam ekmeeni iyerlär.

– Yok, desin kim ne istärsä, ama göçücülük çok taa islää zanaattır! Haliz burada – o çok taa bereketli: bir üüşmektâ topladık bütün kışa imeelik, tedarık, altın da haliz o bu vizantilerdân! – tekrarladı Sundubay ooluna Ormana, genâ daldırıp odun kaşu o büyük toprak çanaa dop-dolu sütlân malay, hiç bakmayarak kalan bunca aylâ cannarına, ani oturardılar o alçak tombarlak sofracın dolayında erdâ, nicâ bir sürü boz tavşamnar.

– Ölä, ama burada komuşular başka, ayıp biz onnarı soyalım, vizantilär dä silâhlî pek, – kaçî bizim ölüm buldular? – sakınarak dedi Orman.

– İhtärlär deer, ani yokmuş üüşmak bizim oguzlarda; osa sän o peçeneklere mı bakêrsın?

– Daa, erleşmişik biz burada, ama, bana kalsa, naafilâ! – ayıflandı Sundubay, koyup kaşuını sofrayada silip aazımı elinnän.

– Neçin, ba boba? Burada islää pek, gözäl taraf: bayırlar, daalar, deniz, kırlar...

– Gözäl sizä, gençsiniz, – kalkarak sofradan dedi Sunsubay da çıktı dışarı kırık üreklän. Hepsi dä kalktılar. Karı toplêêr sofrayı. Uşaklar kaçınırdılar dışarı oynamaa, baarışmaa. Alıp tertiplerini, Sundubay oolunnan gittilər gecä otlamasına. Eşiktä, kauşan avşam günün şafkında, taa büyük kıızı bitleer anasının başını...

* * *

Burada düzüldü bir beylik, oguzların ikinci devleti – hak-oguz beylii da dendi ona “Uziyâlet”. Merkez kasabası onun taa yok. Beylik başı aylesinnän hem devlet adamnarınnan bulunêrlar bir kır kalesindä, diil büyük bir asker taburunda, Devlet Kırın yakınında. Bu kırdä diil çoktan toplandıydı hak-oguzlar hem başka da göçücü soylar eni oguz devleti düzmää hem ayırmaa, koymaa beylik başını. Taa çokluu baarırdı, ki Araslan olsun baş-bey, o becerikli, onun ordusu kaavı.

Araslan-bey şansora yaşta adamdı, bak taa ileri kaldırıydı oguzları peçenek ordularına yardım bulgarlara Vizantiyaya karşı kurtulmak düüşündä. Sınaşıktı düüşlerä hem üürenikti, girgin dä askerciydi, devlet işlerini bilärdi dä savaşardı kaaviletsin beyliini, ki o da kurtulsun vizanti izmetindän, vergilerindän. Karısı öldüydü, kaldıydı çocuu Eymur hem kızçaazı Aynä, onnarlan yaşamaya sevinärdi, onnarda onun ömürü. Pek zor olduydu ama beylii tutmaa. Vizantiya ezärdı haliz da şindi, açan orasına geldiydı günbatısından kruçal askerleri da, kaplayıp Konstantinopolü, düzdülär kendi devletini – Latin imperiyasını, da yapardılar hak-oguz devletinä çok zarar, küçük uşaklarını alardı vergi esabı. Bu işlär pek aar basêr Araslanın omuzlarına, ama haliz insanın sırtına – ondan çıkarılêr hepsi vergilär, onnarı soyêr kendi zengin hayvan çorbacı-saabileri, beylär. Latin imperiyasının padişaaası-bazileusu Komnin Teodor almıştı Araslanın ihtär anasını Bahar-hatunu Konstantinopolä tutsak, ki bey unutmasın borcunu. İhtär ana kapalıydı Ediküleli Serayın bir külesindä.

Konstantinopol patriarhı da istärdı, ki bey braksın onun popazlarını hristiyanı girdirsinnär bu insannarın arasında, klisä yapsınнар. Şansora düzmüşülär dä birkaç büyük klisä, näanı zorlan çekärdilər bu “dinsiz” insannarı.

Araslan-bey girgin adamdı, ceerli hem ürekli dä. Yurtluu sevärdi bütün kuvedinnän. Onu gecä-gündüz raada brakmazdı fikir: läözım kruçallardan silkinmää, serbestlik kazanmaa, läözım onnarlan düüşmää. O hazırlardı askerci, çok sınaşık askerci, saklıda kaavileştirärdi gençleri, kurardı türlü yarışmalar, denemeklär dayanmak, cellatlık hem girginlik için.

Vatan-yurtlaa läözımdı kuvet.

Gün açtı, güneşliydi. Araslan-bey durardı pençerä uurunda da bakardı, nicä sol tarafında yırakta deniz boyları çırpınardı, ildä doşenär-

di eşil kırlar, yamaçlar, saa tarafında bayırlar gün daalarlan sansın bekçiydilär devlettä, o da beydi, hepsi ona deyärdi “Araslan-bey”.

* * *

Popazlar zorlan getirdilär Sundubayı karısinnan kliseyâ da yapêrlar hristiyannik adetlerini, çevirerlär onnarı hristiannaa. Yapı karannık içi, ikonalarından bakêr obrazlar, angıllarında titsi oynêêr uzanan gölgelär kandillerdän, mumnardan. Popazlar yardımcılarınan savaşêrlar sokmaa bunnarı içlerinä, türlü işlärän deneerlär bu umutsuz “dinsizleri”, ani ölüm korkusunnan bakarlar obrazlara hem popazlara. Bitkidä zorlan dökerlär onnarın aazlarına “ay-komkayı”, kruçalarlan stavrozlêêrlar üzlerini, koyêrlar öpsünnär o kruçaları hem ikonaları, giidirerlär üstlerinä birär gölmek, serperlär ayazmaylan.

– Şindän sora, dinsiz türklär, siz çeviriliysiniz hristiyannaa. Korkun bizim allaktan-deustan, iilin ona hepsinnän, inanın hem dä üfkelendirmeyin onu, amin!

Evdä Sundubay karısinnan nicä urulmuşlar, cannarı sersem, korkêrlar tutunmaa neyâ dä olsa, diimää bişey, eski işleri yapmaa... sansın kabaathı, günahker! Gündüz Gün sansın kinni, kannı-kızarıklık bakêr onnara, gecä dä Ay sansın buynuz çirkin gösterer, Toprak sansın batêr ayak altında! Çirkin duymak halı!

Küü içindä bu iş titsindirärdi hepsini: ne başlarına gelir insanın bu erlerdä! Hem hepsi iş te o klisedä, onun içindä nelär var, ani adamın aklısını alır, diil azbuçuk! Hem te o popazlar, tä!

Da başladı bu hak-oguzlar taa da pek dua etmää Tängri-gökä, Günä, Aya, Topraa, eski adetleri yapmaa taa sık, bekim kurtulurlar bu beladan!

Ama yok, gittikça taa çirkin işlär olêr. Näpmaa?!

Bir taraftan ama, sansın başlardı yakışmaa da bu eni dinin adetleri hem slujbaların gözellii, kimisi verilärdi. Geçmedi çok, Sundubay da unuttu o korkuları, uslandı, çaardıkça gidärdi karısinnan kliseyâ, ölä kendindän gitmäzdi. Uşaklarını taa geçirmäzdi eni dinä, salt evdä kirli işleri annadardı hem gösterärdi onnara. Popazlar vermışti birkaç resimni kiyatçık oguz dilindä onnara, kruçacık, ikonacık, da bakardılar onnara.

Kliseyâ gidennerini popazlar üüredärdilär biraz okumaa hem yazmaa grek bukvalarını. Gelärdi ama bulgar popazları da. Onnar slujba yapardılar kendi kliselerindä başka küülerdä bulgarca, üüredärdilär bulgar bukvalarını. Kimisi onnara gidärdi.

Sundubayların Kurban küüceezindä bir gecä kimsä ateş etti o kliseyi, yandı, kap-kara oldu, durardı bir büyük yanık gemi gibi küüyün içindä... Süündürmää kimsey sokulmazdı. Çoyu deyärdilär, ani Tangri-gök üfkesini indirmiş bu yapının üstünä.

Küülülerin arasında büyük kavga tutuştuydu: kimisi koruyardı eski dini, ama kimisi – kliseyi hem popazları.

Sundubay susardı, karışmazdı. Salt karısı hep korkuylan gezardı, hem taa çok korkardı te ondan, ani kocası susardı. “Sanki karışmadı mı akli da demeer bişey. Başka türlü o susmayaceydı, baala onu! Aman, ne olacek?” – hep ayıflanardı karı da koruyardı uşaklarını adamından.

– Bak, senin aklın erindä olsun! Benim erindä, korkma! – dedi bir nedän sora Sundubay, da başladı o da karışmaa kavgalara.

* * *

Denizdä, açık bir oyma kenarında, üzer bir kayak. Onun içindä Eymur hem Aynä, Araslan-beyin oolu hem kızı, oynaşêrlar, gülerlär, suyu serperlär – onnara pek şen. Sora, soyunup, suya atlêrlar, üzerlär, dalêrlar duruk su içinä. Bu genç bey evlatları kahırsız yaşlarında, bişey taa ölä pek düşünmeerlär. Denizin yalpak dalgaları taa da çok sevindirer onnarın duygularını.

Ama tä burayı gelerlär adamnar, bey Serayından: onnarın üüredicisi hem iki da aşka izmetçi. Üüredici ilik başlan hem seslän:

– İi, genç çorbacım, afet, ani kestirerim birüz sizi şennenmenizdän, ama Üüsek hem ii bobanız, Araslan-bey, buyur etti geläsiniz ona Seraya, şindi hemen, çorbacım.

– Busaat gideriz, benim yalpak üüredicim. Aynä, gideriz, läüzim giyinmää. Tez örüdülär hepsi Seraya dooru. Aynä kılıbacak hem şen ileri atladarak kendisini, bir karacacık gibi, çeker Eymuru koolaşsin onunnan, adamnar sa ardılarına ancak etiştirerlär gitmää. Hava sıcak, karışık azbuçuk bir yalpak lüzgercıklän. Kumnar. Tozlar. Çimennär. Üüsek otlar. Sora da taşlı aulun içi – getirdilär onnarı evä. Burayı etişincä onnar geçtilär birkaç sıra karaul külesi, üüsek koruntuluk duvarların büyük hem aar tokatlarını açtilär onnara bir lafta, burası büyük bir kalädir, derin hendeklärlän hem köprülärän, angıları kaldırılêrlar, duşmanı läüzimkan durgutmaa. Bu kaleyi işlemişti bulgar hem serb ustaları Araslan-beyin teklifinä görä, ama ödek tä islää olmuştu: altın, koyun, imeelik, deri...

– Oolum Eymur, haberim sana olacek gözäl: bu yıl senin yaşın etişer ergennik yaşına, taman Hederlezdä. Tä o günä verdim izin olsun Ergennik yortusu bütün yurtluumuzda, ki gençlär göstere sin kuvedini, becerikliini, çabukluunu, girginniini hem sınaşlıını, geçsin türlü zor denemekleri, ki kabul olunsunnar asker sıralarna, yurtdaş olsunnar. Sana da sıra, oolum, gösteräsin erginniini!

– Ne mutluyum bän, boba, ani Göklän Gün getirdilär bana da bu sevinmeli! – açık üreklän dedi Eymur bobasına, angısı oturardı bir vizanti kreslosunda eşik kadifä parçaylan sarılı.

– Ah, Eymur, askerci olacan, sana yaraşacak! – sarılıp onun boynusuna sevinçli baardı Aynä.

– Şindän ileri, o günädän, bän kendim üüredicäm seni türlü sınaşlara. Şindi ama güreşecez, nicä ilerdän güreşärdik. Salt annadacam sizä

ilkın bizim evelki batırlar için, nelär bilerim Düzorman dedemdän, o zerä çok işlär annadardı bana.

Da başladı bey-boba uşaklarına annatmaa eski oguzların yaşamasını, onnarın kaavi hem girgin batırları için, hannarı için.

Eymur hem Aynä sesleerlär hiç soluunu çekmeyeräk.

Çok düüşmüş bizim dedelär, ki korusunnar duşmannardan ana-yurtluunu, adetlerini, çok can kaybetmişlär, ani şindi dä o özlenmiş kırlarda er altında yatêrlar, – uzadardı bitkidä bey. – Şindi dä senselemiz girgin, ama uslu hem çalışkan. Salt ani raatlını onun şindi başka duşman bozêr – te o vizanti kruçaları, yaşamamızı zeetleerlär...

– Boba, läözım silkinmää onnardan – üfkäylän dedi Eymur.

– Läözım, ool, pek läözım! Ama baalıyım. Siz bilmediniz şindäyädän. Küçüktün sän, Eymur, ama Aynä hiç yoktu taa. Ki olalım gök altında biz dä, läözım oldu iilelim vizanti beyinä-bazileysa, Teodor Komninä. O da istedi götüreyim anamı, sizin nenänizi, Konstantinopolä, ama, ki bulunalım onun elindä. Şindi dä, zavalı, o durêr zapta bir kalä külesindä. Salt biz kımıldayalım, onu yokedirlär! – deyip, bey sustu.

– Zavalı, nenä, biz onu hiç taa bilmeeriz, gözleri yaşlanarak, dedi Aynä.

– Onu läözım kurtarmaa ordan onnarın elandän! – girgin dedi Eymur. – Nasıl o orda dayanêr? Olsa benim kuvedimdä, kolaylumda...

– Bilerim senin kıyıklını, oolum. Ama şindi yok nâpmaa. Ey, ama, hadi, çikalım, üürenmekleri çekedelim!

Araslan-bey çok çalışardı uşaklarını hazırlamaa yaşamak için, cenk etmää dä genä, yurtluu sevmää pek hem korumaa.

Dönüp genä içeri odasına, yalnız, beyin ürää seviner uşaklarına, kısmetli-mutlu duyêr kendisini. Ama devlet işleri genä aklısına getirerlär bu zor vakıtları hem büyük neetini, ki yurtluu kurtarsın, serbestli yap-sın. Çaarêr fikirci yardımcısını Bekdezi hem başka devlet adamnarını da. Lafederlär, fikirleşerlär, ne yapmaa.

– Bulgar yardım şindi hiç uymêêr istemää, zerä bizim o Kurban, küüyündän orducular genä üüşmüşlär onnarın küülerinä, almışlar hayvanlarını! Nezaman uslanacak bu insan da annayacak, ani butakım tutmaa kendini ii komşularlan düşmeer! – ayıflanarak deyârdi Araslan-bey da teklif edârdi, ki bulgarlardan, volohlarlan uzlaşıp yaşamaa. Duşmanın varsa, ko bir salt olsun!

– Ama insan diil kayıl atılmaa üüşmektän, – şalvir dedi zengin beyle-rin birisi. – Hem bizä dä bu eski zanaat faydalı...

– Yok, bitsin bu zanaat, geçsin onun vakıdı! – sert kestirdi Araslan-bey. – Salt duşman edeneriz. İnsan läözım, bekim, üüretmää buralı zanaatlara da. Hayvancılık gider, çiftçilik ta gidecek, balıkçılık ta, alış-verişlik tä...

Aulda toplu kabaatlılar. Burada Sundubay da. Beyin izmetçileri çekişerlär, çezalêrlar, koyêrlar versinnär, ne kapmışlar.

Hiç kolay diildi ozaman taa üüşücüleri çevirmää eski tabeetlerindän! Hem dä onnar zeedelendi dä: diil çoktan, Tunayı geçip, geldi ydi kıpçak-kumannarın birkaç bölüü. Araslan-bey, uslandırıp, erleştirdi onnarı oguzların arasında. Başkaları ama geçtilär da bulgar ıarına iildilär. Kıpçaklılar yufkaydı şansora...

Tä geldi o Hederlez günü dä! Bük yortu! Ergennik yortusu! Yurtluk koruyucuların yortusu! Çin-sabaalendän uuldêêr Devlet Kırı: burayı toplandı insan hepsindän ordulardan, geldi genç-geç çocuklar, hazır geçirmää en zor denemekleri. Burada Sundubayın da ooları – Orman, Künez, Demir hem Sabay, hem o kendisi dä.

Bir taa üüsekçä erdä durêr Araslan-bey atlı biyaz beygirindä, onun yakın adamnarı, devlet kocamannarı, onnarın da iki tarafında insan dizili, hepsi bekleerläär çeketsin.

Beyin izininä görä, maasus duran izmetçilär yanarak pardırlan elerindä, tutuştırêrlar bir bük adet ateşı, zurnalar başlêêrlar baarmaa, da yortu çekeder! Yarışmaklar biri-biri ardısora diişilerläär, gençläär saşaêrlar üstün çıkmaa, tamannamaa hepsini denemekleri da kabletmää bey adını, asker silâhlarını.

Türlü zor denemekläär olêr kuruda, denizdä hem bayırlarda, daalıklar da. İnsan bakêr ahtlı, baarêr, susêr, bekleer, güler, seviner... yortu pek uygun hem gözäl kaynaşıp-akêr...

Bir da, bitki yarışmalara etişärkän, terli beygirinnän etişer bir atlı da uzadêr Araslan-beyä bir yazılı haber, kendisi dä sauşêr bir tarafa: beyin adamı Konstantinopoldän yazmıştı ona birkaç kahırlı laf – ihtär ana atılmış küledän aşaa da öldürmüş kendisini, brakıp izin ooluna, ki “kaybetmesin kendisini, bir korkak gibi, ama kalksın düüşä serbestlik için, bir girgin gibi, eer kaynarsa onun damarlarında eski oguz kanı!”

Bu açık hem şen suratlı bey birdän dalgalandı, bir keskin acı duydu canında, ama, sıkıp hepsini içindä, dedi yortuyu haydasın ileri. Salt, iilip baş ordu-beyin kulaana, kimi nelär fisirdedi ona da izinnedi yolansın tamannamaa dedii işi. Bu asker başı, Koltun, pelivan hem çemrek bir genç batal adam, maavi gözlü, kalınca dudaklı olan, hızlı çevirdi beygirini da, uçup-gitti. Aynänın, ani durardı beyin yanında da bük sevinçlän bakardı yarışmalara, haliz Eymurun türlü becermeklerinä, üreenä birdän damnadı bişey kuşkulu, o şindi duydu, ani sever bu kocaman askerciyi, da canı sızladı bir amannı şüpäylän.

Yarışmaklar bitkidä, çok käämil, dayançlı, çalınını, kuvetli hem becerikli genç oollar emir oldular yurtlaa, akıştılar askerä. Üstün çalışmakları hem kazanmakları çıktı başa Eymur, bey oolu. Aynänın sevinmesi hem hodulluu kardaşı için kenar bulamêêr. O kutlêêr onu, çiçeklän kucaanı tä doldurêr, sarılıp öper onu, mayıl olêr onun asker silâhlarına, haliz dä o eni kıvrak kılıca. Eymur yorgunca, ama şen, şevik.

Yortunun bitkisi dä pek gözäl olêr: genç askercilerin en ii gösterişleri. Sora genä yalınlarını yukarı kaldırêr o adet ateşı, da ondan hepsi yor-

tucular tutuşturêrlar birâr pardı da, dolup o Kıra, baarış, naara, sıklık daalêr dolaylara! Hepsindän pek savaşırlar baarmaa Sundubaylar, onnar da pek beendilêr bu yortuyu, oollar askerci oldular kalanı gibi, da sansın bir fasıl eni yaşamak başlayaceklar onnar da, yurtluk için düüşecekler! Tä bu kır dolusu gençlik geçer beyin önündän, metin laflar söleyeräk, da yavaş-yavaş daalışarak kurban sofralarına, ani üklü imeklêrlän, içkilêrlän bekleerlêr şansora. Baş sofrada şen, ama kuşku ürekli oturêr Araslan-bey, yannarında da erleştilêr başka devlet adamnarı. Çalgıcılar çalêr, peetçilêr söleer, oyuncular oynêr... izmetçilêr, ama içki buyurêrlar, konuşmak kızışêr gittikçä. Araslan-bey kaldırêr kupasını şaraplan:

– Saalık, iilik hepsinä! Askerimiz büüler hem gençlener. Ama diil o soyucu üüşmeklêr için komşuların üstünä, ama yurtluu korumak için! Gençlêr, sizdä çok umut, sizin gırgınniinizdä hem inannınızda. Sizin dä saalınız için buyurêrım bän bu içkiyi! Gençlêr bir gürlêmäk gibi sevinçlik seslerini güüslerdän çıkardılar, kayıl oldular, şükür ettilêr, emin verdilêr. Taa yaşlılardan hem zenginnerdän kimisi ama karşı mırıldadılar.

Sofra tuttu nekadardı tuttu, sora hepsi daalıştı lafederäk, güleräk, anaşarak, taa işidilmeyincä bir dä ses. Devlet Kırı kaldı boş, sus, heptän yalnız, sansın düşüneräk, nelêr olacektır görsün o taa ileri dooru...

Ertesi günü bey serayında devlet oturuşu gider. Araslan-bey salt şindi getirer hepsinin haberinä, ne olduunu Konstantinopoldä hem ihtâr ananın izinini.

– Bu cenk! – çetin dedi bey. – Vizanti bazileusu Komnin Teodor, belli iş, kruçalarınan üstümüzü kalkacek cezalamaa. Karşı koyacez, birädän düşelim, ama koruyalım serbestliimizi!

– Haliz ana salt butakım vardı nasıl yapsın! – dedi Bekdez, devlet fikirçisi. – Onun ölüm izinini biz läözüm tamannaylım!

Hepsi daalıştı. Araslan-bey durguttu Koltunu.

– Deneyecez bayır düüşünä çekmaa kruçaları. Onnar bayır aralarına sokulêrlar, ama düüşämeerlêr. Duşman pek kaavi, açık kır düüşündä biz karşı duramayacez. Ačan bän bulgarlara yardım ettiydim vizantilerdän kurtulmaa, onnar bayır düüşü kurdular da ensedilêr. Hem koyacez askerä kumannarı da.

Bu zaman ama hayatlardan işidiler şamata, pek adımnar, siläh-demir cıngırdaması, da burayı girer arsız hem çaarılmadık birkaç kruçalı – yollanma bazileustan, sorarak taa girêrkän:

– İhtâr ananın ölümü nedir? Karşı koymak! Vassallar, cuvaba!

– Biz şindän vassal diiliz! – enikunu dedi Araslan-bey da urdu auçlarını. Tez girdi her taraf kapularından batal oguz askercileri.

– Da, biz serbest devletiz! Askercilêr, dışarı onnarı!

Kaavi genç silahlılar enikunu yaklaşırlar bu kruçalılara, angıları etiştirerlêr salt baarmaa, ani “bazileus cezalayacak fena karşı koymak için”, nicä onnarı fırlattılar dışarı.

- Sayılêr, cenk! – deer Koltuna Araslan-bey, sansın sevineräk tä.
– Cenk! Ölüm-yaşamak cengi! – cetin attı Koltun.

BALKANNARDAN AYIRILMAK

(*Roman parçacı*)

Avşamnen Balkanlı Angilin evinä toplandı çok küülü – hısımnar, komşular, başkaları da. Onnar gerçektän annaşêrlar göçmäk için, sa-vaşêrlar annamaa dädu Tanastan hem Angildän hepsini ufak-tefekleri, ne lafetti onnar zaabitlärlän.

– Lääzım korkusuz kalkınmaa da göçmää! – çetin dedi Angil.

– Yaarına! Diil, bu gecä kâr! – gözleri yanarak, karıştı Todur.

– Hem canım acıyêr brakmaa erleri, biz burada duuduk, büüdük, bizim dedelerimiz gömülü bu topraklarda... yanımıza da onnarı alamayacez, ya...

– Ruslar pek ii insannar, konuştuk, bilerim, – dedi Tanas dädu. Onnarlan yaşamaa olacek gözäl, kim etişirsä.

Dartışmak gittikçä kızışêr: kimisi gösterer, ani lääzım kaçmaa, başkaları, ki düşmeer, pişman olurlar. Butakım da gidärdi kavga da sade, açan birisi annardı, nasıl zordu yaşamak Balkannarda, ozaman hepsi susardı da genä kayıldılar göçmää. Kimsey dä esap ama almadı, nasıl sokulmuştu burayı Katran bey, küü zenginnerindän biri, angısı pek düşünärdi, ani kalacak işçisiz, eer çiftçilär gidärsä, da çeketti korkutmaa tersinä çevirmää hepsini. Ansızlıktan insan ürktüş sustu.

– Siz bilmeersiniz näänı gidersiniz! Ruslar düşmannardan beter! Çoyu başlardılar bozuma düşmää da, çıkıp, gittilər onunnan. Ama taa çoyu kaldılar çetin kendi neetinä. Burayı, durmamayınca gelärdi insan, sormaa, bir fikir alma, bak bölä toplaşmaklar o gecä bütün küüyü kaplamıştı. Bütün küü şamataylan annaşardı napsın? Bütün küü da annaştılar, ki sabaa karşı yollansınnar!

O gecä kimsey uyumadı, hazırlanardılar, düzdürärdilär kibitka, örtülü arabaları, ükledärdilär ne alabilärdilär, hayvannarı baalardılar, koyunnarı sürü düzärdilär, kuşları kafeslerä... ne vardı, zordu ucunu bulmaa, ama insan herkezi bilärdi neyä tutundu da geeri onu şansora kimsey çevirämeyeceydi. Ama hepsi aalardı, küçüü-büü, kim bütün seslän, kim dä buunuk kendi-kendinä. Aalardı hepsi!

Uyuyamadı Katran bey dä, başka zenginnär dä. O da kestirdi gitsin küülän bilä, zerä başka türlü kaybelirdi. Kimin sırtından yaşayaceydi? İtirärdi onu oyanı tamaalı da: “topraklar isläämiş, zenginnik taa da çok var nicä toplamaa, hem payetmeyecek başkasınnan... küülülär dä gezä-gezä zordan ona hep baş uraceklar, alış-verişlik tä, bekim çıkar...”. O ükletti arabalara, taligalara hepsini neyi vardı, tozları da, nicä deerlär.

Dona babu denedi taa bir kerä çevirsin Angili, bekim, düşmürmiş, ama Angil hem haliz Todur, bükülmäzdir.

Tanas dädu, pek ihtär insan, susêr, aar düşüner. Todur birdän annadı, ne kırardı onun girgin dädusunun içini: o ayırılâmêr o bayırlardan, brakamêr kafadarlarını, angıları kalêrlar küüdä, neçinki istämeerlär braksinnar erlerini.

Toduru da çekärdi kalsın dädusunnan, ama genç kanı onu haydardı ileri, eni yaşamaya karşı, makar ani bilinmäzdi taa, nesoy olacek o ...

Sabaa yıldızı, “Çolpan”, “Kervan yıldızı”, nicä dä taa deyärdilär ona eskidän, taa şafklı yanardı bu küüyün üstündä, sansın aydınnardı bu becenarcıların bitki hazırlanmalarını, angıları şamatalı, üfkeli hem kahırlı kalkınêrlar tä duuma ocaklarından, da kervan uzanêr Tunaya dooru, alatlayarak.

Genç Todur ayırılêr, prostolêr Tanas dädusunnan, ihtär, ama kaavi taa hem girgin. Tanas dädu hepsinnän prostolduydu, ii fikirlär verdiydi, “ii saatlan!” dedi. Şindi, ama tä ayırılêr o sevgili ool-çocuunnan Todurlan, angısına o hep umut koyardı, ani ii yardımcı olaceydi.

– Çocuum, bak ananı, ihtär da babunu, yardım et onnara, koru onnarı.

– Korkma, dädu.

– Oyanda islää otlayacak varmış, hayvan büüdeceniz genä. Hem bak, o senselä – tamızlık koyunnarı örüt, ani verdim sana.

Sora dädu Tanas çıkardı meşinindän bir deridän kesecik, o yazın da meşin taşıyardı, da, açıp onu, dedi:

– Tä burayı koydum biraz toprak bizim harmandan, duuma topraamızdan bir auç. Al da taşı yanında, kuvet verir, aklına getirir Balkannarı, bizi, ani kalêriz, hem dä mezarlarda, kırlarda gömülü girgin dedelerimizi, çocuum!

Dädunun yaşlandı gözleri, ama bakışı taa da pek çetinnendi, da o pek benzedi bir kudretli bayır kartalına. Todur, alıp, öptü o torbacı:

– Emin ederim, dädu, sana hem duuma erlerimizä!

– E, Allaa yardım etsin, çocuum! Kılıç senin elindä çetin tutunsun, piştöfu da patladasın uz!

Onnar kucaklaştılar, gençlän ihtär, durdular ölä bir vakıt, sora, pinip beygirlerä, biri koptu erindän Tunaya dooru, biri dä – bayırlara.

Dädu, durgunup bir üüsek erdä, baktı buyanı, nasıl küü kalardı yalnız hem boş, Tunaya dooru da nasıl ilerlärdi kervancılar.

Toduru beklärdi onun çetecileri küüyün kenarında. Bitki kerä bakıp küüyä, onnar da sıktılar beygirleri, etiştirsinnär kalanımı.

Etişip Tunaya, Satunovun geçiminä, kervan başladı gecmää rus askerinin ilin köprüsündän, ama çoyu sünmazdı da, üzeräk hayvannarlan, kayıklarda, baalı biri-birinä aaç güüdelerindä hem başka türlü dä, savaşdılar gecmää, baarış, şamata, ani yok ne sölemää, hayvannar, kuşlar bak kuşkulu, karılar, uşaklar korkarlar...

...Rus askeri geçincä Tunanın buyanına, burada genä düzöldü göçmenlerin kervanı hazırda geçmää köprüyü. Rus zaabiti durguttu askerini, yardım etsin bunnara gecmää, brakmamaa yaarina, nicä sayêr kimişi, zerä kim biler onu...

Kalkıştı hepsi: köprü doldu, suyun üstü dä genä. Hava ama bulutluydu, dürüktü, sansın o kuşkuluydu...

Tä bu kenarda kalmadı kimsey hem bişey. Kervanın başı çıktı öbür kenara, geeridän dä atlı üzer su içindä Todurun çetesi. Onnar hem yardım edelär koyunnarı üzdürmää, angıları baalydılar çok biri-birinä.

Katran bey dä geçirärdi varlını, ama gözlerinnän aarardı birkimseyi. O taa küüydaykän göz koymuştu Meşä Petrinin artık gözäl kızına Zana-ya, ki alsın onu gelin ahmak ooluna Ligoriyä. Da hep kollardı Petrinin taligasını hem kızını gözündän kaybetmesin. Da tä, bu bozgunculuktan sora, açan esap aldı, ani Petri erleştirärdi taligasını hem ani Zana da orda saa-sem, sevindi içindä da yalandı bir sinirci kopek gibi. Zana kıvrak boyluydu hızlı gezärdi taliganın dolayında, belliydi, ani ürekli kız. Ama sakınardı Katran beydän, bak esap almıştı, ani bunnar kollêêrlar onu. Yakınnarda da hep dolaşardı Aman-babu, bir cansız babu, angısı hep satardı bölä genç gözäl fukaara kızları zenginnerä.

Zana ama, oturarkan bobasının taligasında, köprü üstündän geçarkän, esap aldı Toduru, nasıl çemrek hem kurumnu yapêp işleri, da sansın onnarın bakışları karşı geldilär bir kerä...osa ölä geldi mi?

Tä bitki taligacıklar, aç-daldan örmä tokatlar üstündä, koyunnar, atlılar sudan basıp çıkêrlar eni erlerin çimeninä. Bütün kervan toplandı Tunanın boyuna – geçtiydilär! Hepsi öperlär bu eni topraa, dönüp buyanı Bucaklara dooru: “Şükür Allaha!” Sora ihtär Akıl-baş döner üzünnän Balkannara dooru: bakılmış duuma erlerinä dooru da diz çöker. Ona görä bütün kervan döner da diz çöker!

– Prostet, ana topraamız! Prostedin, Balkannar! Prostedin, senselelär, ani kaldınız evdä! – batal seslän dedi Akıl-baş, uzun bakarak Tunanın öbür kenarına, yarak topraklara nekadardı buradan...

Bu laflarda bir aalamak, dizmæk koptu hepsinin güüsündän, ölä büyük bir can acıması, nicä ani bir ölüyü gömärdi bütün bu senselä – gagauzlar...

Nikolay Tanasoglu

YUVANOGLULAR

(Annatmadan parça)

Kara Yuvanın bir oolu vardı bir dä kızısı. Oolu Görgiydi. Kızını everdiydi Kemeñçecilerä, Kalinaydı adı.

Kendi kaldıydı oolunnan evlerindä. Görgi boyluca bir adamdı, genişçä omuzlu, gözleri eşil, çakırlı, biraz yavaştı pek hem uslu ydu. Süümäk iş onda yoktu, prost laf genä. Kalanını da brakmazdı prost laf desinnär, evin dolayanda sıklık işitmesin:

– İşitmeyim evin dolayanda sıklık edäsiniz. Ne, burası daalık mı, naşey? – takaza edärdi dayma çocuklarına. Uşak ona Allaa vermişti çocuk ta kız da bir içer dolusu, salt beslä, giidir hem ık önnerinä.

Görgi pek sevärdi çiftçilii. Ekärdi çok tarla, ama işinä biraz palaçordu. Angı tarlanın içindä dizädän hardal çiçek açardı, o onun tarlasıydı. Biraz üünücüydü, ama pek sevärdi o da ilik yapmaa. Angı adam küüdä aaç kalardı imeelik için, ona gelärdi. Kimisi ödüncü çevirärdi geeri, ama çoyu çevirmäzdi, zerä bilärdilär onun yımışaklını, o da ödüncü geeri, Allaa korusun, istemäzdi bir kerä bilä, kıyışmazdı, da ölä dä kalırdı.

Karısı Doki bunun için kimär kerä takaza edärdi:

– Ne, uşaklar savaşerlar, işleerlär, sän dä aalemi besleersin. Tä, evin örtüsü çürük heptän, eni örtü läözüm, sän sä bunnara hiç düşünmeer-sin. Bu iiliklär seni kazma sapına çıkaracaklar. Görgi sa hiç ürkmäzdi, baarırdı:

– Sus, mari, Allaa bana verecek taa da çok. Da sauşurdu bir tarafa. Nicä dä olsa, Görgi ii çorbacıydı, islää tertiplik düzdüydü kendinä.

Açan 1904-1905 yıllarda olduydu kara kıtlık, onu hiç pirä dä dala-madıydı, çoyuna imeeliklän yardım ettiydi, açlıktan kurtardıydı. Ba, o ii ürekliinnän hem yımışaklınnan, düştüydü bir şalvır alış-verişçinin tuzaana da may kaybedeceydi hepsini, gölmeeni dä sırtından. Roma-nenkulu ekin bezirgäni Matus, zengin bir komersant, bu kıtlıkta milion kırdıydı, zerä küülerä getirärdi ekin, aaç olannara verärdi, ki eni be-rekettä çevirsinnär prořentlän. Bu küüdä o esaplardıydı, ki Görgiyä ge-tirsin ekini, da ko o daatsın insana, o da sora gelän yıla toplansın. Görgi daatmaa daattıydı, ama toplamaa toplamadıydı da geldi-ydi sıra satsın öküzlerini hem birkaç tarla tukannara da ödeşsin Matuslan, sansın onun büyük zoru vardı zenginnetsin bu komersantı. Salt iiliinnän o bu işä sarıldıydı.

Görgi kavgacı diildi hiç. İhtär bobası, Kara Yuvan, kimär kerä sarfoş-kan tutunardı onun başına:

– Ha, sän çorbacı oldun, beni şansora saymêersin çorbacı erinä. Aldın elinä hepsini, bana harçlık bir kapık vermeersin, bir uşaan elinä bişey yok ne vereyim. Tä Musti İvançu..., bän sä yaşêêrim iki elim taş altında. Biläsin, pezevenk, ani bän dä çıkacam başka...

– Ha, boba, sän ne, yok işin. Ne yok iyäsin mi osa yok ne giüyäsin mi? – enikunu deyärdi ona Görgi dä gidärdi harmana işinä.

– Boba! Hiç çekiřmää dä durmêêr. Bununnan yok nasıl kavga da et-mää, çatlayasın, diil azbuçuk, – homurdanardı dädu, da tükürüp ardına o da vazgeçärdi. Açan sa ayardı, hiç sansın olmamış, kendi dä şaşardı, neçin payını ayırmaa istärdi.

Görgi becerärdi türkü çalmaa, sevärdi düünnerdä hem başka sıralar-da karısinnan iki sestä, bir incä bir dä kalın sestä, türlü gözäl türkülär çalmaa. Hem dä bilärdi: “Gurbetliktä”, “Tuna başında”, “Oglan-Oglan”, “Üşüdüm”, “Çekirgeyi nalladım” hem taa başka eski türkülär. Ama

onda bir sıra olsun, ya da o saadıç olsun, ozaman ona türkü çalsınnar, “Kadınca” karşısında oynasınnar pek sevârdi.

Karısı Doki genâ boyluca bir insan, karagözdü, ama teni biyaz, gözâl-di bir gagauzka, nicâ çok razgeler bizim küülerdä, hem dä şendi, lafçıy-di, cümbüşçüydü. Onunnan kim dä karşı gelsä, lafetmää doymazdı. Pek mukayetti. Kışın haliz, bakmışın, kıvrırma, plaçinta yapmış, ya da avşamdan fırına bir sarı kabak atmış da sabaalân, onu çıkarıp, bir kalay sininin icindä içeri getirmiş onu; bakmışın, yazın bir kaba boza kurmuş ya kvas. İşinä dä o pek çabuktu. Uşaklarını çok sevârdi hem pek yal-paktı onnarlan. Ama çetindi dä onnarlan. Düüsün başka uşaklar onun uşaanı, o da gelsin ona atlayarak aalaşmaa, Doki hep ona çekişârdi:

– Başka kerä sokulma, caba o sana urmamıştır, – da o da ona birkaç şamar kıçına urardı da deyârdi otursun evdä, oynasın aulun icindä.

Görginin hem Dokinin ilk evlik yılları, gençlii, deyecez, şindikisinä hiç benzemâzdi.

Kara Yuvan, Görginin bobası, fukaaraydı, çorbacısızlıydı, onnarı küllü kuhnä icindä everdiydi, orda da yaşadıydılar bir parça vakıt taa Gör-gi tutturunca bir parça çorbacılık. İlk uşakları Görginin duuduydular bir kuhnä içindä, orada da küçüklüünü geçirdiydilär. Varvara, Yuvana, Kosti en ilk uşaklarıydı.

Kuhnä alçaktı, sıkıydı, vardı bir bölmesi, näanda yaşardılar, bir dä hayadı, neredä sobayı yakardılar hem dä kotlonda imää yapardılar. Kuhnenin üstünä Doki ya da kayınnası Yordana atardı karıştıraca, koçovrayı, sacaa – bir lafta, herbir işi, ani kullanılırdı evdä da hayada pek sımazdı. Ba Görginin bobası da kimi tırmıcaa, diireni, sopa gibi avadannıkları her o küllü örtü üstünä atardı...

* * *

Düzlüktän, kalın tozlu yoldan, dolay küülerdän Çokrak kasabasına yarmarkaya üzlän taliga gidârdi. Uzakta dan erindä, incä maavi dumannan sarılı, onnar görünärdilär, nicâ küçük karartılar. Sade kasaba içinä girirkän, dönärdilär haliz eşil kanatlı gagauz, tukan taligalarına hem alçak angışlı Moldovan arabalarına, üklü çuvallarlan ekin, süüt fişkannarından örülü kulplu çitennän, papurlardan koşolkalarlan, hasırlan. Kimi taligalar da, yataklan kapadılı koyunnar, kuzular baarışır-dılar, kimisindä tauk, ördek, kaaz, pipi. Karılar geeri dooru, plāvaylan dolu çuval üstündä otururdular da arada-saatta taukları arkalarından ellän bastırırdılar, fırlamasınnar taligadan erä. Zabunarak terli beygir-lär, anguların sırtlarından buu kalkardı, taligaları kalın toz içindän gü-cülä çıkarardılar.

Yuvan dädu artık pek panayırcıydı. O çoktan bilârdi yarmarka günü-nü. Kurgaf bir sert adamdı, karısı Yordana beslicä bir karyıdı, aar başlı, iilän-kolayınnan erindän kıpırdamazdı. Yarmarkanın ilersi günü Yuvan dädu erken kalktı, taa ilk horozlar ötmedään taligayı şopron altından çıkardı da kapunun önünä çekti. Taliganın içinä arpa samanı döşetti,

babuyulan ikisi zar-zor üç çuval boodaylan dolu taliga içinä yattırdılar. Taligayı hazırlarken, dâdu sertliindän dayma taşlara kösteklenärdi da buna onun pek üfkesi çıkardı.

– Allaa belasını veräymiş, – üfkesindän baarırdı da, taşı kaldırıp, bir erä çekärdi. Karısı onun çarmasına yavaşlından, çabucak gelmäzdi. Buna da dâdunun üfkesi çıkardı da aazı aldı kabar baarardı:

– Sana deerim, tez geläsin, ne orada bızbıklanêrsın, çoraplarını bir saat ayaklarına salt geçirersin.

Babu Yordana alat-kıpıt, çoraplarını ayaklarına geçiri – geçirmäz, gi-därdi dâduya çuvalı tutsun, pläva içinä doldursun. Yuvan dâdu pek ta-maadı, açan bir erä gidecek, alırdı torbasına ikişär-üçär malay hem ta-ligaya ükledirdi alaf. Şindi dä babuya koydurdu üç malay bir dä büük çıkı piinir. Bu malaylar vardı dokuz kişiyä. Sora kendi dä taligaya bir çevirtmä bütün yapraklı koçan ükletti – öküzlerä alaf. Düşmesinnär erä deyni, özengidän özengiyä onnarı çatıylan baalardı. Oolunun çocuunu da Kostiyi kaldırdı panayıra almaa. Babuyu pindirdi koçannarın taa te-pesinä, çocu da yanına aldı.

– Tutun, çocuun, te bu çatıdan erä düşmeyäsin, – çocaa dedi, kendisi dä ondan sıkı tutundu. Yuvan dâdu koştı iki henez üürenmiş çekinmää dana, aldı onnarı edek da yola çekettilər. Danalar taa acamı hızlı aul içindän, sokaa döndülär. Koçannar ölä pek sarsalandılar, ani babu ço-çuklan hemen-hemen erä kaysınnar.

– Vıy, erä düşeriz! – babu korkudan baardı. – Yavaşıt o danaları bä, ne ölä alabildiinä haydêrsın?

Yola düzeldiynän, danalar biraz yavaşıldılar. Çıktılar düzlük yoluna, neredän taligalar biri-birini koolardılar. Yolculardan birisi, gördüynän Yuvanın taligasını koçannan üklü, sordu:

– Ne ölä taliganı ükletmişin, svatanak, bir erä kışlamaa mı gidersin?

– Ne, çok mu gördün? Taa sonda, senin ne işin, bän çok alaf üklettii-säm? Bak taa islää kendi yoluna, – Yuvan üfkäylän erifä cuvap etti.

Sora kendi – kendinä başladı mırıldanmaa:

– Taa gülmää dä alacak şu canabet, kendi sä sıkılından almış sade bir-iki kotluk. Ko, bitecek panayırdı senin alafın, ne gelecän sän bendän istemää...

Yuvan dâdu danalarının “heys-ça” artık Çokraa etişti. Yolda gi-därkän, Yuvan dâdu, görsün bir enicä partal, ya da demir çivisi, şurup, “Oha-oha”, danaları durgudurdu da bu eski işleri, yoldan kaldırıp, tali-ganın geerisinä, koçannarı aralayıp, sokardı. Eski – püskü şeyleri toplamaa o pek sevärdi.

Evdä hambarın tavanı eski şeylärän doluydu. Ne yoktu orada: çivi, şurup, alka, puluk tekerlää, maşına çarkı, çarık parçası, türlü şeylär. Oolu Görgi onun bu tabeeti için takaza edärdi:

– Ne sän dä yok ne iyäsin mi da eski şeyleri toplêrsın? Dâdunun üf-kesi çıkardı da dargın-dargın deyärdi:

– Ko, lääzım olacek sana bir borna dişi ya da bir şurup, ne gelecän sän tavanda aaramaa...

– Yarmarkanın meydanına girärkän, bir tarafta taftadan sıra ekin hambarı vardı. Spekulantların prikazçikleri taligalara karşı çıkardılar, ekinin probasını alıp, onun paasını sölärdilär. Taligaları da hambar önünä çekärdilär. Dädu da taligasını çuvallarlan çekti. Koçannarı indirdi bir tarafa, bir adama teklif etti yardım etsin çuvallarını taligadan indirmää. Adam genç, kaavi, yalnız aldı çuvalları da çeki üstünä koydu. Prikazçik, nicä bir fokusnik (göz boyacısı) tez giraları çekiyä koydu, çekiyi tez denkleştirip, kapadı onu.

– Al çuvalları da hambara götür, – prikazçik, ellerini uuşturarak, dedi. Yuvan dädu çuvalları hambara boşaldınca, prikazçik kvitanıyayı hazırladı.

– Nekadar? – dädu sordu.

– Onüç pud hem iki buçuk funt, nicä aptekada, na kvitanıyayı, git kontoraya paramı kablet.

– Nekadar? – dädu eni baştan sordu.

– Sana söledim, onüç pud iki buçuk funt.

– Yok, olmaz olsun okadar.

– Nasıl ölä olmaz olsun, ne burada seni aldatmaa mı durêrız?

– Bän ekini evdä çektiydim.

– Nekadar çektiydi?

– Çektiydi ondört buçuk pud.

– Evdä sän, beki, babunu da kantara koyduydun.

– Bän taa ii te o çıfıda ekinnerimi verärdim.

– Ne, sän sanêrsin çıfıdın çekileri dooru, bizim da diil mi? Sän bizi yalnız yapêrsın, bizim sözüümüzü bozêrsın, ya bän kasaba başını çaarayım...

Yuvan dädu iilti başını da, düşüneräk, kvitanıyalan kontoraya gitti. Parayı kabul ettiynän, koçannarı enidän taligaya ükletti, danaları koştı da yarmarka içinä girdi. Taligayı çekti taa kenara bir boş erä, kolverdi öküzleri, baaladı arışa, koydu önnerinä bir kucak alaf, kendi dä oturdu taliganın kruçası üstünä – da, parayı koynusundan çıkarıp, saymaa başladı. Babu da çocuklan partalları taligadan erä indirdilär, torbayı ekmeclän da erdä, döşeli bir boş çuvalın üstündä, sabaa ekmeeni imää oturdular. İdiktän sora babu kalan parça ekmecleri torba içinä koydu, aazını torbanın islää baaladı da astı geeriki süvenä. Orada örttü onu bir palacıklan.

Sora Yuvan dädu sımardıladı Kostiyä dursun taligada, kollasın öküzlär boşanmasınnar birtürlü dä isinnär torbadan ekmecleri, kendileri dä panayır içinä gittilär. Panayırın içinä insan fiyıldêêr, nicä karımcılar. Uultudan insan biri-birini işidämeer deyni, hepsi baarıpta lafeder. Panayırın orta erindä halviçacılar, kvasçılar kırmızı kenarlı biyaz zontlarını kurmuştular da durmamayca baarêrlar: “Halviça-aa, halviça-aa!”

“Üyüşün buray, burada suuk, tatlı kvas, suuk tatlı kvas!” Biraz ötedä da birisi baarêr: “Boza, boza, kıvrıt kuyruunu da toza!” Tâ balagan-nar materiyaylan uz bir sırada durêrlar. Onnarın da aşasında galante-reya balagannarı. Yuvan dädu babusunnan, balagandan balagana geçip, gözäl malları gözdan geçirirdilər.

– Burayı, burayı, papaşa, buyurun, beki, hozäykana te bölä bir şalin-kacık läázım, söläyin, papaşa? Ya, alın elinizä da bakın, bölä şalinka birerdä bulmayacınız.

Satıcılar biri-birindän üstün mallarını metedärdilər. Kimisini satıcı-lar, stoyka üstündän uzanıp, balagana kolundan çekärdilər, bişey-bişey alsın. Ne yoktu yarmarkada: stoykalar üstündä limonnar, portakallar, keçi buynuzları yıvınnar dururdu. Derä boyunda uzun pardılarda asılı başmakilär, buruşuk konçlu çizmelär, yalabık sansın el diimemiş onna-ra. Bunnardan biraz ötää, hep pardılarda asılı, hamutlar, boyundruklar, örülü altı kat kamçılar. Yarmarkanın en sıkışık erindä bir küü kızı bir küçük araba içindän girgin-girgin alma satardı. Onun tombarlak yanak-ları, alma gibi, kızarmışlardı.

Kiriyettän bir zengin adamın çocuu Avram geçti o kızın yanından bir keret, iki keret, sora yokoldu. Üçüncü keret geçti o kızın yanından bir kafadarınnan. Birkaç şaka laf kıza attılar da gittilər.

Bu yarmarkaya gelmişlardı komediyacılar, göz boyacılar. Bir erdä bir geniş tombarlak palatka kurmuşlardı, Yuvan dädunun taligasına diil pek uzak. O palatkanın üstünä türlü kuklalar çıkardılar, kırmızı, açık maavi rubaylan giimni, başlarında da kırmızı hem maavi boyalı karton-dan sivri tepeli kalpaklar. Kosti taliga icindä otururdu, kamçı elindä. Açan danalar taliga içinä kafalarını uzadardılar, o onnarın kafalarına kamçıyan jarkladırdı. Kimär kerä taligadan erä inärdi, kamçıyı pat-ladarak, birkaç adım taligadan uzak gidärdi, halviyaçılara yaklaşırdı. Masa üstündä döşeli eşil, kırmızı çizgicikli halviçalar biyaz da, boz da. Bunnara Kostinin gözleri dä akardı. Dayma taligayı brakıp, halviyaçıla-ra yaklaşırdı, ama çok durmazdı, tez geeri taligaya dönärdi, yoktu nicä taligayı yalnız braksın. Sade kendi-kendinä deyärdi:

– Ey, olsa birkaç gümüşüm, alayım baarım iki halviyaçık. Taliganın da öbür tarafında komediyacılar kuklaları palatkanın örtüsü üstündä oynatmaa çekettilər. İnsan orayı sürü-sürü kaçardı. Kosti dä, açan gör-dü, ani insan orayı yıvılışêr, kamçı elindä o da gitti. İki kukla örtüdän çıktı, birisinin rubası maavi, şuguyu da kırmızı, öbürün rubası kırmızı, şuguyu maavi. Çekettilər örtü üstündä oynamaa, kılıbıklanmaa, itiriş-mää. Birisi öbürün rubaşkasının eteendän tuttu da çeker. O da baarêr: “Brak, deli, rubaşkamı yırtacan!” İnsan, erä yatıpta, gülärdi.

Kosti burada gerää gibi aazını açtı. Aklısına geldi, ani taliga yalnız kaldı, da bütün kaçarak taligaya geldi. Bu vakıt, nekadar Kosti kukla-ları siiretti, bir dana, boşanıp, ekmekleri torbadan hepsini imişti, tali-ganın içi sade kırıntı olmuştu. Çok geçmedi, Yuvan dädu babusunnan

taligaya geldilər. Dädu, açan onun gözünä ilindi, ani taliganın içi sade kırıntı, torba da bir tarafta örselenmiş durêr, Kostiya takaza etmää ceketti:

– Ay gidi seni, gogomanı, ya-a, ne bakmamışın da danalara malayları idirmişin? Olmalı, birerdä aazını açtın, gogoman!

Kosti ilti kafasını aşaa, aalamaa etti. Dädunun canı acıdı ona:

– Yok bişey, yok bişey, dädunun çocuu, gel, çocuum, gel däduya, te dädu aldı sana halvița, turta. Kosti halvițaları hem turtaları aldı elinä, baktı dädunun gözünä, sırıdarak, taliganın ardına gitti.

– Ne yapmaa, üülen için ekmeemiz yok? Gideyim da alayım panayır-dan bir ekmek, – dädu babuya deer.

– E, sän git da al, – babu kayıllık getirdi.

Dädu gitti, çok oyalanmadı, bir biyaz ekmek koltuunda hem iki-üç selödka elindä geldi. Oturdular üülen ekmeeni imää. Panayırın içi hep ölä uuldêr, halvițaclar hep ölä keskin seslän baarêrlar, beygirlär bir bu tarafta, bir öbür tarafta kişneerlär. Üülen ekmeeni idiktän sora dädu kalktı, çuvalın bir köşesinnän aazının dolayanını sildi, danalara bir kucak koçan önnerinä attı. Babu da “sofrayı” topladı.

– Näänısını kapalıım şindi? – dädu gürültülü panayırın erinä bakıp, dedi. Kosti da dädunun önündä sızlamaa çeketti:

– Dädu, bän dä isteerim panayırın içinı görmää, bıktım taligada durmaa.

– Nəbalım, mari, alayım bu çocuu da biraz panayırda gezdireyim, – dädu, babuya dönüp, dedi.

– E, sän al da gezdire onu biraz.

– Ozaman sän kal taligada, bän dä gideyim onunnan.

Kosti sevinmektän yukarı atlardı. Dädu hazır olunca gitmää, o şansora halvițacları etişmişti. Dädu aldı onu da götürdü orayı, neredä maa-suz yapılı şopronnar altında türlü soydan hayvannar, kuşlar dururdu.

– Ey, dädu, bizdä bölä soy hayvannar yok, ya ne büyük, titsi bugalar, ya ne beygirlär!.. Ya te orada ne büyük tauklar, kaazlar, pipilär!.. Nään-dan getirmişlär onnarı, ba dädu?

– Oyandan Rusiyadan getirdilər, insan görsün.

– E, te orada nasıl şeylär, ba dädu, kaaza benzeerlär, ama diil kaaz, ya nasıl uzun boynuları, kafaları büyük, gursaklı, baseynacık icindä enikunu üzerlär.

– Onnar çocuum, lebeda, ölä kuşlar buralarda yok. Onnar da getirilmä başka erlerdän.

– Bir dä maymun getirmişlär. Bän vardır gördüüm bölä işlär Kuliş dädumun hak dermeninin örtüsü altında, açan bir kerä uzak babulara gittiydim, ama onnar bölä büyük diildilər, kedi kadardılar. Dädu artık etiştirämäzdi Kostinin soruşlarına cuvap etmää.

Artık avşam oldu. Büyük, bir kızarmış kalay sini gibi, gün bayırın sırtına diidi. Titireyeräk, yavaş-yavaş gün onun ardına bakardı girsin. Yu-

da unutmamıştı alsın taligaya birkaç tezek hem biraz düümä koçanı. İndirdi onları erä. Kosti havezdi ateş yakmaa.

– Bu tezeleri kırayım mı, ba dädü? – bir büyük tezek elinä alıp, sordu.

– Kır, çocum, kır, dördär parça yap onları. Taliganın yanında ateşi yaktılar, da onun dolayında erä oturdular. Panayır icindä ateşlär sıklaştılar, yalın dilleri bir yukarı kalkardılar, bir aşaa senärdilər. Ateşin başında bunnar başladılar gündüzdän oldu işleri annatmaa, ama taa çok Kostinin sesi işidilirdi. Geç vakıdadan ateşi yaktılar. Kosti ateşin başında uyuklamaa başladı. Dädü kalktı, taliganın icindä ona er yaptı.

– Kalk, çocuum, uyuma burada, taliga icindä bän sana er yaptım, gel da yat burada.

Kostiye erleştirdiktän sora dädü tezek koorlarını küllän örttü, ki saba-ayadan ateş tutsun, kendi dä babuylan taliganın bir tarafında yattılar. Arada-saatta, dädü kalkardı da bakardı, Kosti acaba açılmasın da üşüsün; palanın köşesindän tutup, başına dooru onu çekärdi. Gecä karannı bastı. Panayırın içi heptän sessiz oldu. Sade kukumävlar, biri-birini koolayıp, bir yıkık evin duvarlarında ötüşärdilər.

Sabaası Yuvan dädü erken kalktı, danalara bir koltuk koçan verdi. Babu Yordana da külleri eşeledi. Koor taa süünmemişti. Bir tutam düümä koçannan ateşi diriltti. Sora bir-iki parça tezek üstünä koydu. Kosti taliga içindä uyuyurdu taa. Panayır enidän başladı uuldamaa. Sabaası islää açıldı. Şurada-burada işidilirdi, nicä bazirgennär hayvan saabilerinnän pazarlık düüyerlär.

Kosti dä kalktı, bir-iki ellerini yukarı kaldırıp, gerildi, esnedi birkaç kerä, indi taligadan da hep esneyeräk, ateşin yanında oturdu. İki bazirgän-moldovan danalara yaklaştı.

– Bu danaları satêrmıysın, moşule? – onların sırtlarını, almacıklarını yoklayıp, sordular.

– Satayım, neçin satmayım, sade paadan annaşalım, – Yuvan dädü moldovannara yaklaştı, cuvap etti.

Birisi danaların kuyruklarından tuttu da uçlarını onların topuklarından uzattı da sordu:

– E, nekadar onnara isteersin?

– İstämeerim çok, elli karbona.

– Çokça isteersin, danalar küçüräk, al onnara kırk karbona.

– Vermeyecäm kırk karbonaya, baksanıza, danalar zabun diil, bir kusura yok.

– Ver elini burayı, kırk beş karbona alacan mı? – elinnän dädunun aucunu patladıp, moldovan dedi.

– Kırk beşä verämeyecäm, ama verin elli da ozaman.

Upa-tupa, annaşêrlar kırk dokuz karbonaya. Taliga yanında oturêrlar da parayı dädunun kalpaana sayêrlar. Yuvan dädü çözdü danaları arıştan, aldı taligadan bir tutam arpa samanı, ikisinin dä aazlarına verdi o samanı, çatıylan bilä danaları moldovanın elinä verdi da dedi:

- Al da saalıcaylan kullan onnarı hem hayır gör onnardan.
- Sän dä, moşule, hayır gör paradan, – moldovan dedi da, danaları alıp, gittilər.
- Ne osaat danaları verdin? – Yordana-babu mırıldanmaa çeketti. Bakalım, bu paraya alabilecän mi başka dana?
- Diil senin işin, – Yuvan dädu, sertlenip dedi, – bilerim bän, näbêrım.
- Şindi nasıl evä gidecez, danalar yok? Ne islää danacıklardı, – Kosti, sızlanıp, dedi.
- Yok kusuru, çocuum dädu alacak başka dana, taa islää bunnardan.
- Yuvan dädu ayakçadan idi bir parça ekmek yavan da panayır içinä gitti. Babu Yordana çocuklan, ayıflanarak, taligada kaldılar. Kosti bakındı bir-iki ötää-beeri, aldı kamçıyı da, patladarak, taligadan birkaç adım uzak gitti.
- Gitmä, çocuum, uzak, zerä panayır içi kalaba, var nicä kaybeläsin, – baardı Yordana babu çocuum ardına. Kosti geldi, pindi taligayada ayakça panayırı siiretmää çeketti.
- Bir-iki saattan sora Yuvan dädu da bir çift tosunnan taligaya geldi.
- Tok-to bide, bide-e, korkardınız başka dana alamayacemışım. Tä aldım, bunnar biraz taa zabunarak, ama yok kusuru, ya bän bakayım onnarı nicä läüzım da bak ne öküzlär olaceklar, – kendi-kendinä kanaatker.
- Olmalı, öbürlerindän arttırdın biraz? – ekledi babu.
- Arttırdım zer, bir uşaan elinä vermää, hayır yapmaa cebindä bir kapika bilä yok, läüzımdı arttırayım, – dädu, danaları arışa baalayarak, dedi.
- Sora koynusundan çıkardı bir büük dizi kovrik, iptän çıkardı bir auç kadar da Kostiyä verdi. Çıkardı bir dä şalinka. Onu babunun omuzuna koyup, dedi.
- Tä danaların arttırma parasından aldım sana da bir şalinka. Bak, beenecäm mi?
- Şalinka... islää, taman benim için, – babu, şennenip, dedi.
- Kosti kovrikleri bir ipä dizdi da boynusuna onnarı astı. Buradan birär-birär onnarı kemirmää başladı.
- Şansora evä mi gidecez, ba dädu? – Kosti, kendisini atladarak, sordu.
- Gidecez, çocuum, şindicik gidecez, dädunun çocuu. Ya, Yordana, sän topla taligayı, bän dä götüreyim tä bu danaları çeşmedä sulayım.
- Dädu çeşmedän gelincä, babu erleştirdi taligayı. Dädu baaladı danaları arışa, Verdi önnerinä bir tutam arpa samanı, taliga haliz olunca, çöplensinnär biraz. Koçannar, ani taliganın ardına indirilmiştilär, yaris taa dururdu.
- E bu koçannan näbalım, ya? – sordu dädu, bacaannan daalmışları topladıp.

– Nəbalm? Dedim sana, ükletmə ölə çok, sən sə beni sesləmedin; birazını taliga içinä döşeyecez, kalanını da ver birkimseyä, ani alafı bitmiş.

Dädu bakındı ötää, bakındı buyanı, bir dä gördü bir moldovanı, gitmiş taligaların erlerindän koçan, saman toplêêr.

– Ey, badey, alafın bittiysä, gel, vereyim sana te bu koçannarı, bän ölä dä tezdä evä yollanacam.

Moldovan kaçarak geldi da sordu:

– E, nekadar isteersin bu koçannara?

– Nekadar! Bişey istämeyecäm, al onnarı da anarsın beni. Moldovan, kapa-kapa koçannarı kucaklayıp, taligasına götürdü. Yuvan dädu koştı danaları taligaya da, stavrozunu yapıp, evä çeketti.

Dimitri Kara Çoban

NIŞANNAR

Zaatlı Andreyi küçükkenä, bobası üüredärmiş olsun ii, yapmasın kimseycää fenalık, çalmasın, yardım etsin ilinnetmää insannarın yaşamasını.

Zaatlı, büüdüyünän, brakmış bobasının ii üüretmesini da olmuş tama, haseet, ikiüzlü hem aldadıcı. “Toplayım kendimä varlık, da sora çekedecäm ilik yapmaa”, – düşünmüş o da çeketmiş dooraluk-suzluk, tama toplamaa varlık. Ama, ki bilsin, nekadar fenalık yapacak, o herbir fenalın ardına kakarmış kazaa birär enser.

Bitki-bitkiyä o zenginemiş, kazık ta dolmuş enserlän. Ozaman Zaatlı çeketmiş yapmaa ilik, ki prost edilsinnär onun ilerki fenalıkları, da herbir iiliin ardına çıkararmış kazıktan birär enser. Açan enserlär kazıktan çıkarılmışlar, Zaatlının sırtından sansın bir bayır inmiş. O o saat gitmiş bobasına sölemää yaptıklarını.

– E, islää, sən enserlerini çıkarmışın, – demiş bobası, – ama onnarın nişannarı kalmış kazıkta.

YOLDA KARI

Haşlak iyül günüydü. Yaamur çoktan yaamadıydı, da yolda yatardı bir kalın kat toz. Doctor Flanburg çıktı aptekadan da yollandı evä üü-lennä. Güneş yaktı onun gözlerini. O gitti aullar boyundan, neredä durardılar sık salkım fidannarı. Onu genä kaptı can acısı eşillää, angısı gün uzunnuunda durêr bu dayanılmaz kızgınlıkta.

Etiştinyän köşeyä, Flanburg gördü yolun ortasında, toz içindä durar karıyı, yanında – iki kazan hem suacı. Flanburg sandı, ani karı götürä-meer suylan kazannarı.

“Oh, ne yufka oldu bu insan!” – düşündü o da gitti karının yanına. Karı naşeyssä aarardı toz içindä.

– Naşey sən aarêêrsin burada? – sordu Flanburg. Karı bişey cuvap etmedi.

- Nesoy senin adın?
– Vasiläsä bana deerlär, – dedi karı.
– E, sän naşey aarêersın bu toz içindä?
– Aarêêrım... Dün kırk leyä suadım bir ev, verdim çocuuma götürsün parayı evä, o sa yolda kaybetmiş irmi leyi.
– Burada mı?
– Te buralarda.

Karı gösterdi bir üz metra yolun uzununu. Toz yakardı Flanburgun ayaklarını emeni üstündän, karı sa gezärdi onun içindä yalnayarak da aarardı irmi leyi...

– Te buldum iki leycäöz, – dedi Vasiläsä da kasavetli koydu monetai cöbünä. Flanburg aar hoşlan bakardı bu kartinaya.

Çoktan mı sän burada aarêersın para? – sordu o.

– Avşam da uşaklarlan aaradık, – dedi Vasiläsä. Onun yanına geldi çocuca da başladı hızlı eşmää ellerinnän tozu. Anası dedi ona:

– Git, çocuum, getir kürää hem kalburu.

Çocukak gitti da birkaç minuttan sora peydalandı. Flanburg soktu elini cöbünä, çıkardı onbeş ley, Verdi kariyada gitti evinä dooru. Biraz gittiynän, o baktı geeri. Anaylan ool çalkardılar tozu...

BOBAYI DOLAŞMAK

– Bän gidecäm tätulara, – dedi Majgeldään karısı Titiyana. Sora sordu:

– Gideyim mi?

“Kim ne pek isteer o sormaa benim kayıllımı!” – düşündü Majgeldek da dedi:

– Sän git!

Karısı giidi kısa, korafli fistanını hem deri yakalı paltosunu. “Nekadar läözüm o donansın!” – üfkeleni aklıycasına Majgeldek.

Karı astı koluna pembä deri çantacını da kapudan attı:

– Bän saat dördä dooru gelecäm.

Da gitti aşırıya “bobasını dolaşmaa”.

Oldu üülen, geçti saat bir, geçti iki, üç, oldu saat dört, o sa hep gelmäzdi. Dışarda oldu alaca karannık. Hava nemnedi. Majgeldek yaktı içerdä şafkı. Kapunun önündä görünärdilär iptä asılı yorgan üzleri hem başka yıkanmış işlər. Majgeldek getirdi aklına karısının sımarlamasını: “Üülendä topla giisileri”. O geçirdi ayaklarına çineek maavi terlikleri da çıktı dışarı. “Toplamaa mı osa toplamamaa mı?” – sordu o kendinä da tutundu toplamaa. Giisilär nemdilär, da diildi belli, onnar taa kurumadılar mı osa kurudular da genä nemnedilär mi. Onnarın kimisi kıvrışmıştılar iptä, da Majgeldek bulamazdı kısıklıları. İpi boşaldınca, onun omuzu doldu giisiylän, da uçlar başladılar sürünmää erdä.

İçerdä sırasızlıktı, erdä palalar sivişiktilär, herersi sade trofaydı.

– Mamu gelmeyecek e bu avşam? – sordu sekiz yaşında kızcaaz. – O bu geçä orada e kalacak?

“Kalmaa o kalmayacaktır, ama neçin o gelmeer bu vakıdadak?” – düşünürdi Majgeldek. O makar içmâzdi, ama şimdi gitti maazaya, çıkardı bir kila şarap, doldurdu filcanı, içti da baktı saada. Şindän sora dokuzdu.

“Näända o bulunêr şimdi?”– tirmalardı Majgeldään güüsünü soruş. – Orada, aşırıda, çok türlü insannar var, onun ilerki tanışannarı... Onun için o almadı uşakları dädusuna!..”

Çocukak, oynaya-oynaya, yımışadı, birkaç kerä esnedi da uyudu erdä. Kızcaaz gitti öbür odayada yattı döşedilmedik krivada.

Majgeldää çekmâzdi döşetmää. Onu çekmâzdi bişeycää. O durardı odanın ortasında da düşünürdi sade orayı, aşırıya, neredän beklardı kendi karısını. O uzandı dök-mää da kahırdan icmää taa bir filcan şarap.

Bu vakıt bauladı köpek da dışardan işidildi: “Tibi dâ!” Hem taa birkaç annaşılmaz laf parçası, danışılı köpää. Açıldı dışar kapusunun ilk katı, sora ikincisi, da girdi Majgeldään karısı – islää üzlü, taazä, yalpak. O kaldırdı erdän çocucaa, severäk hem öperäk onu, sora gitti kızcaazın yanına. Uşaklar uyandılar. O verdi onnara birär kolaççık, birär pembä pita, birkaç bomboni. Hep onnardan o meraklı, sevinmekli verdi kocasına da, deyeräk: “Bunnar da – benim büük çocuuma”.

Majgeldään eridi ürää. Onun geçti kıskançlı, şüpeleri, dalgalanması. İçerdä oldu kuytulu, raatlı, islää.

DÜŞÄR YILDIZ

Yolca gidärdilär mezarlıktan iki ihtär karı. Onnarın arasında gidärdi Gançu Kirunun karısı Länka da. O taa gençti, taa yoktu otuz yaşında, ama o da şindän sora ihtärä benzärdi, onun da hep ölä ergindi suratı, o da hep ölä gidärdi kasılı omuzlarla, kambur arkaylan, nicä öbür karılar. Onun elindä vardı bir kara-eşil yarım kilalık şişä, angısından o dök-müştü suyu uşacının mezarında çiçeklerä.

Bir yıl geeri Länka gömdü ilk uşaanı. Uşak öldüydü bir buçuk yaşında, şindän sora gezärdi, çekettiydi lafetmää. Doyamazdılar onu siiretmää, oydu evin şennii. Ama uuradı ona, ne salgın uuradıysa, da süündü uşak onnarın gözünün önündä, nicä mum, kaldı sade adçaaızı sandıkta yazılı... Bir hafta kannan buuştu uşak. Ne sade denämedilär yapmaa: türlü otlar kaynattılar da verdilär içsin suyunu, sıcak kum içindä tuttular, babulara okuttular. Çok kahırlandı Länka yavracuunun ölmesindän sora hem her cümertesi gidärdi onun kenarcında, aalardı hepsini toplanmış yaşlarını...

Yavaş gidärdilär ihtärlar hem Länka, da herbirinin lafının ardına işidilärdi: “Of-of-oof”.

Açan Länka geldi evä, kocası Kiru taman kürümüştü damı, yaymıştı surlık aulunda fişkılaları da çiinärdi onnarı tezek için.

– Verdin mi potmara, bä, vardı kapunun ardında çuvalda bir damna kepek? – sordu Länka.

Kofalarda yoktu su, da o yollandı pinara.

– Dur, mari, nereyi gidersin? – durguttu onu Kira. – Koru kendini, bekim saa-selem büüdäriz bare bu uşaa...

Kiru aldı karısının elindän kofaların suacıyı, urdu omuzuna da gitti pınara.

O gecä yaadı yaamurcuk.

– Biçmää sabaa gidilmeyecek, – dedi Kira. – Bän karacam sokakta biraz çamur da uracam birkaç topalak o çalmarın üstünä, zerä, bakêrim, genä akêr ard köşä.

Ertesi günü topladı o aul boyunda biraz molitura, kardı samannan da başladı urmaa örtüyä. Länka geldi çitennän topalak taşımaa.

– Git, Länka, bak te orada näbacan, yap, ama brak bu pustiya çamuru, – aldı Kiru çiteni onun elindän.

Tölä her gün Kiru savaşardı korumaa taa duumamış uşaa. O hiç istemäzdi almaa karısını kira biçmää, ama Länka tutundu mırıldanmaa: “Al, bän bare tırmıklayacam biçintileri senin ardına”. Gittilər onnar biçmää Üsüz kulaana. Gün çıktıynan, çeketti kızdırmaa. Biçintilər gevredilär. Länka aldı diireni da çeketti kayırım toplamaa, gittikçä hep taa çokar biçinti kaldırêr, başladı tepä yapmaa. Kiru birkaç kerä aldı onun elindän diireni, Länka sa hep brakılmêr:

– Bulutlar dönüşer, benzeer yaacaa, läüzüm alatlayalım.

Bitirdilər biçmeyi. İki gündä taşıdılar biçintileri evä, düüdülär harman. Länka aktardı samanı, küreklärdi, sıbıardı güven çalırlarını. Yaptılar tınaz, saurdular onu. Tutundular ekini gözerdän gecirmäa. Kiru çalkêr, Länka da döker gözerä kesmikli teneleri. Kiru hep deer karısına, alsın yarmışar kazan. Länka sa kaçınêr, seviner, yanakları oldular pembä. Hem işleer, hem güler. Braktı o kazanı, aldı büük bakır, doldurdu onu tenäylän tepelemä da kaldırdı gözerä. Ama burada ona prost geldi. Onun güüdesi salverildi erä, bakır da düştü üstünä. O kaybetti kendisini, hiç alamêr soluunu. Kiru sıbıttı gözeri bir tarafa.

– Naşey sän yaptın, mari? – baardı o diil kendi sesinnän da, kapıp karısını, götürdü içeri. Länka geldi kendinä.

– Çaar Todiläsa babuyu, – gücülä işidildi onun sesi. Gitti Kira kaçarak, getirdi babuyu. Bütün gecä içerdä yandı şafk hem işidildi Länkanın çirkin baarması. Sade sabaa karşı kesildi onun sesi. Babu açtı kapuyu da söledi, ani Länka saa-selem hem ani çoçucak ölü duumuş.

Gökü çizdi bir meteor şafkçaazı. Kiru baktı ona da inandı, ani düştü onun çocucaanın yıldızı.

KARASPANDİT

Kışın da, açan günnär – “auç kadar”, yazın da, açan onnar – “yıl kadar”, çiftçi Kurcalı hep te bola dönärdi kendi aulun içindä. Onun elinä herkerä bulunardı bişey: ya kazma, ya tırpan, ya keser. O haylak durmazdı hiç, ba doorudardı yannamış tokadı, ba kazardı aulu, ba yamaardı çarıklarını. Aşırıya o hemen gitmäzdi. Açan siirektä gidärdi panayıra,

o bütün yol hep düşünürdü evi da onun için savaşırdı taa tez dönmää geeri. Küüdä en ii çiftçi sayıldardı o.

Bir yılın, gidärkenä Kişinövä, bu küüyä bir Bukureşt gazetasının korespondenti geldi. O gitti primariyada dedi:

– Bän – korespondentim. İsteerim göreyim, nicä yaşêêrlar sizdä in-sannar. Gösterin bana sizin bir çiftçinizi.

Sekretar sordu gelmişä:

– E sölämeyecän mi Canabin, ne o “karaspandit”?

– Bän gazetada işleerim, korespondentim, diilim “karaspandit”, – an-nattı yabancı.

Sekretar nekadard savaştı demää bu lafi, ölä dä deyämedi.

– E, yok bişey, – deer o, – bän deyecäm sana karaspandit, sän dä za-bunnamayacan bundan e.

Da döndü o karaulcuya Drangu Aleksiyä, deer:

– Götür bu karaspanditi Kurcalıya, görsün bizim gagauz çiftçimizi. Kurcalı, sansın, islää yaşêêr, a?

Karaulcu dedi karaspandidä “haydi”, da onnar gittilär Kurcalıya. Açan etiştir tokada, karaspandit deer karaulcuya:

– Bän yalnız girecäm burayı. Sän git geeri. Saa ol.

Kurcalı taman dayardı evin ardında sarkık saçaa poplan. Karaspan-dit girdi aul içinä, bakınêr her tarafa, ki kaçırmasın bişey, hepsini esap alsın, görsün, nicä yaşêêr burada çiftçi. Gitti o ilkindän kuhneyä da bak-tı eski kuruma. Vatra üstündä durardı bir parça malay, angısını sarmış-tılar da alatlan payedärdilär karımcılar.

Karaspandit, çıktıynan kuhnedän, üz-be-üz karşı geldi zabun kara köpeklän. Köpek iki sefer bauladı da kaldı açık aazlan. Karaspandit kıv-rıldı evin ardına da, görüp saabiyi, seläm verdi ona:

– Kolay gelä, çorbacı!

– Allaroz olsun, – gücülä işidildi cuvap.

– Ne, düzünermiysiniz?

– Dayêêrim te burada saçaa, cökmüş.

– Da, eskicä sizin evceeziniz.

Kurcalı bişey demedi da ilerlärdi urmaa popu erinä.

– Sizdä burada konçert olêr mı? – sordu karaspandit. – Bilmeerim, naşey o, – istämeyeräk, dedi Kurcalı.

– Prost, prost, ani siz burada bişey görmeersiniz, – uzattı sesini, şaşar-rak, karaspandit, sora genä sordu.

– E, Canabin, nesoy kıyat okuyêrsınız?

– Brak beni raada, ba! – darsık cuvap etti Kurcalı. – Ne takıldın? Bän sabaa karannından işleerim, sän dä gelmişin...

– Siz prost edin beni, vatandaş, bän – korespondentim, onun için sorê-rım, – dedi öbürü.

– Sän haylak insannara sor. Biz hiç aylak durmêêriz... benim var işim, – attı omuz aşırı Kurcalı.

– İştân sora siz nicä dinnenersiniz e? – oldu eni soruş.
– Nicä öküz, – yatêrim da dinnenerim, – kesti lafi Kurcalı da ölä baktı karaspandidä, ani öbürü gitti hiç başka bişey demeyip.

İRMİ MİNUT

Kolçuk Görginin gelini Doka avşam üstü döndü Tumarvadan evä. O geçirdi kendi Görgisini näänisa cengä. O dalgalıydı, başı acıyardı, gözleri şiştilär iştân. O hemen taa yaşayamadı kocasının, gücülä dokuz gün oldu, nicä onnar alındılar. Da birdän – cengä!..

O girdi aul içinä, da aklı ermäzdi, nereyi koydu anatarı, açan sa buldu, ellerin titiremesindän açamazdı kilidi. Gördüynän boş içersini, yaşlar genä doldurdular onun gözlerini. Onun gözünün önündän hiç kaçmazdı nazlı, levent Görgi. Doka düştü üzünnän yastaa da genä bargın-bargın çeketti aalamaa.

Kaldıydı bir adım boyu günä kauşmaa. Kimsä urdu kapuya. Doka çıktı da gördü total Tanka Vaninin çocucaanı bir parça kiyatlan elindä. Çocucak uzattı o kiyadı da gitti.

Doka ilk sefer yaşamasında tutardı elindä kendi adına kiyat. Dokanın gözlerindä ilkindän bukvalar karışardılar, sora o başladı seçmää onnarın kimisini. Onun ürää çeketti hızlı düülmää. O açık duydu, nicä onun kollarının hem ayaklarının damarlarında, hızlı örüyer kan. Bukvalar benzärdilär onnara, nicä yazardı Görgi. Doka az kiyat bilärdi, ama Görgi bitirdiydi dört klas da küüdä sayıldardı kiyatçı adam. Doka, yavaşacık oynadarak dudaklarını, okudu:

“Be-n-im pı-a-lı Do-ki-a-cım, irmi minut taa durdu bizim tiren Tumarva-da nasıl bän seni yollandırdım ileri ta lafedicidik birkaç lafçaz bekim da öldürecekler şansora beni ama pek canım acıcek, anikilicäm kolverdim seni, da tiren sora durdu ta irmi minut. Açan bän pindirdim seni taligaya, ki sän gidäsin onunnan barecäm Vulkaneşädäk, sora bizä verdilər suuk mamaliga da bän sordum majura, nezaman yolanacak bizim tiren, da o dedi irmi minuttan sora. Da bän buldum cebimdä bir parça çarnala karandaşı hem buldum tirenin altında bir parça kiyatçık sayılar ani yazım sana, ne var üreemdä. Hep aklımda ani sän geldin Tumarvaya, senin çemberin düşmüş kaçarkana da sän almışın onu elinä da hep kaçarmışın anikilicäm etiştiräsin beni birda, benim yalpacım. Başka yapamacıdı bunu sän sa yapmışın, bän hiç ölümdän korkmerim, ama pek canım acer sana. Sän benim piliççim bir eroi gibi gelmişin küydän Tumarvaya sora aaramışın beni bütünnä kasaba içindä da sorarmışın neredä senin Görgin sora sana demişlär ani saldatlar şansora yok birada ani onnar gittilär fronda, sän aalamışın sokaklarda da sana bir adam demiş ani birda var taa saldatlar da sän sormuşun neredä onnar. O demiş git taa taş garaya zare onnarı haydayceklar fronda, da sän buldun beni. Bän seni pek severim da onuştan kâr altın versinnär, sendän atılmaycam. Şansora tiren gidecek onuştan bitirerim bu kiatçımı ama

pek kederlendi üräm ani frondun önündä te o irmi minutçuk ileri ayrıldık seninnän akılcım hem gözalcim benim Dokam, sansın yaşamam batabaç kaldı ozamandan zere irmi minudun adı var kal salıcaklan prost et eer ani acıladısam bir kerä seni, benim paalımı”.

Dışarda durardı lüzgersiz hava. Günün yarısı şindän sora saklanmıştı anızın ardına. Dokanın yaştan gözleri kırmızıydılar. Ona birdän geldi, ani tren taa durêr garada. O döndü kilitlemäâ kapuyu da genä gitmäâ orayı, ama onun aklına geldi, ani ozamandan geçti bir gün, da o durdu kapunun yanında.

– Ver, allahım, o padişaalara akıl, da cenk olmasın, da benim Görgim saa-selem gelsin evä, – dedi Doka kopar içlän da gitti kuhneçää hazırlamaa kırıcılara imää.

BELA TODURUN SITMASI

Otuzbir Petriyi raada brakmazdılar, her kanırdılar:

– Ya annat, ba Peti, nicä sän kotikaylan çektin Bela Toduru.

O üfkelenärdi, istemäzdi ansinnar ona bu istoriyayı. Ama bir kerä Arizannarın evi ardında düştülär onun peşinä, da o annatti:

– Bu oldu 1921 yılda ilkyazın. Koşacaam benim yoktu, ama vardı iki tekerlekli bir kotikam. Döktüm bän çuvala bir demirli arpa, koydum kotikaya o arpayı, haybeyi hem kazmamı, koşuldum şilteyâ da gittim kıra ekmää. Daattım bän tarlaya toomu da kazırım.

Bir neredän sora geldi kıra Bela Todur da. Paylarımız yannaşıktılar. O da daattı, ne toomu vardı, da çeketti kazmaa. Ama belliydi, ani onun yok iili.

Üülendän sora o yattı payın ortasında, kıvrılêr, ürää acıyarmış hem üşüdärmiş onu. Payının sa yarısı durêr kazılmadık. Sıktım bän kendimi, bitirdim kazmaa kendi paycaazımı da, deerim, ya eşeleyim onun da erini.

Yaptım bän bu işi, bitirdim. Belä sa hep yatêr, – yok nicä evä da gitsin. Bän deerim ona:

– Ha pin benim kotikama da bän götürecäm seni evä, açan okadar hastaysın.

Tuttum bän onu kaldırmaa, o sa hiç dalbınmêêr da. Aar da, kuduz! Gücülä kaldırdım bän onu, oturttum kotikaya, koydum yanına benim işlerimi, koydum onun kazmasını hem hiybesini, koşuldum şilteyâ da – hay, çekmäâ onu evä. O da kotika içindä dua eder:

– Allaa-Panayiya ilin yol versin bizä.

Sora genä susmêêr:

– İslää ürään var senin. Saa ol, ani aldın beni, ani hatır güdersin bana. Büün benim duumak günüm. Bölä gündä düşer, aslı, bana baaşış veräsiniz. Bän sizin aranızda taa büücäkim, siz läüzım beni koruyasınız. Yolda bizi görennär deerlär:

– Helä bak, helä, koşmuş adamı!

Bu sa kotika içindän:

– Sän onnara bakma, kardaşım. Onnar becererlär sade fenalık lafetmäâ.

Etişti bizi geerdän taa bir bölük insan, tertipleri sırtlarında. Bela tutundu:

– Alsana, kardaşım, te bu insannarın da kazmacıklarını hem botacaklarını kotikaya. Sän kendindän bilersin, ani yayancılık zor.

İnsannar gittilər, bizi güleräk.

Etiştik biz Çatal Tepenin yanına, neredä vardı bir pınar – ne kofası var, ne – pardısı. Bela verer bana bir şişä da izin eder:

– Git pınara da çıkar bana su. Pınar sa derin, var bir on metra.

Açan baktım içinä, kafam döndü. Ama ne taş yapacam e? Aldım “Belayı” başıma... İndim bän çak o pınarın suyuna, doldurdum şişeyi da gücülä çıktım, ama suladım onu...

Etiştik biz Mitinin baayı yanına. Bela tutundu genä:

– Bana, kardaşım, bu kotika içindä pek sıcak. Kırsana fidandan bir dal, bana gölgä olsun. Kırdım bän, verdim bir dal onun elinä, – oturêr, nicä kukumäu, gölgä yapêr kendinä. İndik biz çayıra, etiştik köprüyâ. Bela deer bana:

– Geç, kardaşım, derä içindän, zerä köprüdän olur deviräsin beni. Can tatlı, ölmää kimsey istämeer, hepsi ister yaşamaa.

E, geçirtti o bana kendini derä içindän. Çıktım bän yola: tıngır-tingır, çekerim onu. O sa:

– Kuru yolda pek sarsêr, Petrika, sap, yalvaracam seni, kabalaa. Sap tım bän da bir tarla boyu kadar çektim onu sürülmüşta, ter-su içindä kaldım.

Çıktıynan yola, onun canı acıdı bana, deer:

– Duruklan, dinnenelim biraz. Ama sän dur koşulu, çıkarma şilteyi ensendän, şindicik gidecez. Sora çıkardı o cöbündän birkaç pındık, verdi bana da deer:

– Na, ama soy da i onnarı yolda, gidärkenä, zerä geç olêr. Yollandım bän, çekerim onu, o sa taa darılêr bana:

– Sän biraz taa hızlıca örü, zerä benim evdä var çok tecil işlerim. Sän bölä yavaş gidärsän, biz avşamadak evä etişämeyecez.

Çekettim bän kimi erdä eşkinnemää.

Etiştik biz küüyün kenarına. Geçeriz dermenin yanından. Bela durguttu beni da yalvarêr

– Alsana, kardaşım, dermendän benim çuvalcımı unnan, olmasın bana sora gelmäâ, taa bir kerä yol düümää.

Yok näbayım, pindim bän dermenä, aldım onun çuvalını, urdum sırtıma da... hem çuvalı götürerim, hem kotikayı çekerim...

Etişincä evä, islää karannık oldu. O sa tutundu, okuyucuykaya beni yollêr, çaarayım sıtmadan okusun onu. Gitmedim.

– E, sölä, o sana bare şükür etti mi? – sordu sesleyicilerin birisi. – Hep bir ikram yapmıştır o sana.

– Brak ikramı! Sizä gülmää geler, bän sa, dedim, şansora kurtulama-
yacam ondan. İndirdim bän onu, kaptım kotikayı da – hay kaçmaa.

– Sän duraydın, ba, bekim o sana bir filcan şarap vereceydi, – dedi
Misilli Tani.

– Vereceydi! O çıktı ardıma da sokakta baarêr: “Hey, ya dur, ba Petri!
Soraceydım, pazara gitmeyecän mi panayıra, alasin beni da?..”

Otuzbir Petrinin annatmaktan annısı oldu tenä-tenä ter, suradı oldu
zeetli hem kısmetsiz.

Dolaydakıların sa aazları irilärdi gülmektän.

KUDAL

Bin dokuzüz otuz sekizinci yılın april ayında Garipsi öldü oftikadan.
Onun evindä pençerelär açılmazdılar, da içerdä durardı aar, diil saa so-
luk.

Haştalandıynan, Garipsi sık-sık sölenärdi, çaraardı oolunu Fediyi, su-
vazlardı onun başını hem hêyslardı öküzü Kudalı.

Düştüynän döşeklerä, o teklif etti koşacaksız adamı Dolapsız Stepanı,
ki o sürsün onun hem kendisinin paycaazlarını.

Garipsi öldü, kusarak kan, düünerän patta! Bundan sora geldi Dolap-
sız da üç günün içindä, koyup sıraya taligayı, eski puluu, çalı sürgüyü,
doldurdu bir yamalı çuvala ufak, nicä mercimek, papşoyu, oturdu taliga-
ya raametli Garipsinin dokuz yaşında oolunna Fediyän, da onnar yol-
landılar kıra. Kalktılar taa sabaaya varkana birkaç saat.

Hava serindi, da ilerdä görünärdi öküzlerin soluu. Öküzlär, Kudallan
Bujor, ikisi dä zabundular, ama Kudal bir boz tüüdä, yavaş öküz, pek
yufkaydı. O iyärdi alatsız, hiç çok görmeyeräk, ani Bujor sıyrêr onun
önündän emi. Fedinin herkerä canı acıyardı bu öküzä onun bu yavaş-
lı için. Ama Kudalın yavaşlı diildi ilää, o dertliydi. Çok vakit çekti o
Garipsinin puluunu, geçirdi saabilärlän bilä yaşamak zeetlerini. Da te
bitkidä o başladı düsmää, heptän kurudu.

Garipsinin payı yırakta, Kongaz merasındaydı. Yarım yol Kudal git-
ti, sallanarak Bujorun yanında, urularak salkım arışa. Ama açan tali-
ga urdu çayıra yayılmış bir molitura erä, Kudal durdu. Dolapsız urdu
onun fırlak bel kemiinä birkaç kamçı ardı-ardına. Taligayı çıkardı yalnız
Bujor.

Ötää dooru birkaç erdä, hendeklerdä, Kudal düştü. Ama Dolapsızın
kamçısı kaldırırdı dertli hayvanı çirkin vıjlamaklan. Fedi herbir ur-
maklan kapardı gözlerini, ki görmesin bu çirkin kamçıyı. Açan Kudal
düştü şindän sora beşinci kerä, Fedi dayanamadı da yalvardı Dolapsıza,
düümesin öküzü.

– Bän diilim kabaatlı, Fedicik, ani yaşamak bölä zor, – dedi Dolapsız.
– Eer biz ekmärsäk sizin payı, ozaman Kudal da, sän dä, mamun da öle-
ceniz açlıktan.

Fedi annayamazdı bunnarı hepsini, o sade annardı, ani onun pek canı acıyêr Kudala. Dolapsız taa birkaç kamçıda kaldırdı Kudalı, da taliga genä yavaşacık yollandı ileri. Yolda Dolapsız birkaç kerä baktı ba Fediyä, ba torbaya, düşüneräk, kaç günä onnara etişeçek iinti.

Paya etiştirär geç. Dolapsız koydu küflü puluu payın saa annına da çekettilər sürmää. Üülenädäk yapabildilər sade altı çizici. Üülendä Kudal aldı bir püskä tozak, ama çineyâmedi onu, da ölä da kaldı, tozak dudaklarında. Dolapsız kendi bişey imedi, Fediyä sa kırdı malayın bir parçasını, da genä tutundular işlemää: Fedi edeer öküzleri, Dolapsız da puluu doorudêr.

Kudal her iki-üç çizidä düşärdi. Dolapsız, görüp ani Kudal büün şindän sora yapmayacak iş, kolverdi öküzleri, baaladı onnarı taliganın süveninä da döktü önnerinä birkaç auç papşoy.

Gecä için Dolapsızlan Fedi yattılar erdä, sarılıp eski aba şubaylan. Sabaalen onnar uyandılar erken. Herersi sessizdi, sade bir cıvırlığa yakında denärdi kendi sesini. Bujor durardı ayakça da gevşenärdi. Kudal sa yatardı, yasılmış erä.

– Git da sula öküzleri, Fedika, – dedi Dolapsız da baaladı onnarı bireri kısından, ki dolaşmasınnar. Fedi aldı kamçıyı da haydadı onnarı alçaa. Alçakta, körpä çimennerin arasında, yalabıyardı bir sızıntı. Kudal su içmedi. Fedi çevirdi öküzleri geeri, ama Kudal çıkaramadı tırnaklarını çamurdan. O düştü da innedi, nicä insan.

– Kalk, Kudalcım, – yalvardı Fedi, – kalk, benim öküzçüüm.

Ama Kudal tunuk gözlerinnän bakardı kendi saklı acılarına. Fedi çeketti suvazlamaa onun boz tüülü kalacını hem aalamaa. Sora o braktı öküzleri dä gitti sölemää Dolapsıza, ani Kudal battı. Dolapsız aldı kamçıyı da gitti alçaa. Kudal yatardı up-uzun, kalaa çamur içindä. Dolapsız denedi çıkarmaa onu. O ba çekärdi onu buynuzlarından, ba savaşırdı kaldırmaa kamçının sapınnan, ba baalardı onu çatıylan Bujorun ense-sinä dä “hay” edärdi, ama hepsi savaşmaklar boşunaydılar.

Dolapsız gitti näänisa kırca da tez geldi birkaç adamnan, angıların birisinin edeendä vardı bir hêysadakı öküz. Koştular onnar o öküzlän Bujoru taligayada Fediyän bilä gittilər alçaa, kaldırdılar taligaya Kudalı. Bundan sora yabancı adam aldı kendi öküzünü dä başkalarinnan bilä gitti.

– Lääzım götürmää Kudalı evä, Fedicik, da mamun sölesin, kesmää mi onu, nâpmää, – dedi Dolapsız, – sora gelecez da bir Bujorlan payı ekecez. Başka yok nâpmaa.

O kastı Bujorun tarafından boyundruu Kudalın tarafına, da öküzlän adam sürüdülär taligayı küüyä dooru.

Yolda Kudal, zavalı Kudal, öldü. Evdä onu Dolapsız soydu. Fedi ba-

kardı onun heptän suumuş gözlerinä da çekärdi içini. Kudalın güüdesi bütünnä çürüktü çok yıldaki zeetlerdän.

Dolapsız düzdü eni boyunduruk, maasus bir öküz için, baaladı tara-paşkaya bir boşaldılmış semiçka sapı, giidirdi o sapa bir susaktan fini, da ikinci günü genä yolandılar kıra. Fedi can acısınnan bakardı, nicä Bujor yalnız savaşêr çekmää taligayı.

OTUZ LEY

Küüdä Karannık-Fakirlerdä yaşardı bir kırkın üstünä yaşta adam Semä Petan. Semen vardı çok kapulu evleri, büyük damnarı, ikidemirli pulukları, sekiz çift öküzü, ikiüz koyunu, çok kuzu. Onun baaları hem ekinnikleri kaplardılar küüyün merasının taa zeedesini. O her yıl sa-tardı çok ekin, şarap, piinir, yımırta da hep toplardı para. Kendisi sä o herkerä benzsizdi, sırtında taşıyardı bir hurda anteri. Anılmış sıkı adamdı.

Semä Petannan bir sokakta yaşardı bir oftikalı, yalnız karı, angısında hiç bişeycik yoktu, da o toplardı sokaktan herbir çırpıcı. Da te bu ka-riya Semä dört yıl geeri verdiydi ödünç otuz ley. Zor inanmaa da, nesoy giçirtıylan üreendä o verdiydi o parayı.

– Ama bak da getir! – sımarladı Semä kariya. – Otuz ley – diil şaka. Ačan binää etişmeer otuz ley, ona demeerlär binnik.

Da te geçti dört yıl, karı sa hep çevirämäzdi kendi borcunu. Da dört yıl sıravardı Semä hep yollardı kendi evdekilerini, ki alsınnar o parayı.

Bir kerä kışın Semä kendisi gitti kariya. Bulamayıp, ne almaa ondan borç için, o kopardı kufneciin örtüsünün başından üç tafta. İçeri başladı saurmaa kaar. Zavalı insancık çıvdırdı, nicä kuş. Bozup karının yu-vasını, Semä yollandı evä. Ama, çıktıynan sokaa, ona göründü, ani bu çürük taftalar yapmêrlar borcun parasını, da o sıbıttı onnarı hendek içinä, baarıp kariya, neredä istärsä bulsun da getirsin o parayı. Semen-in hiç neetindä dä yoktu raada brakmaa kariya. O genä çeketti hergün yollamaa içerdän birkimseyi ona o leyär için. Ačan evdä bitärdi gaz, o deyardı gelinä:

– Git, versin o otuz leyi da al gaz.

Ačan birkimsey çaarardı düünä, o deyardı karısına:

– Bän gelinnän güveeyä atacam dolucak irmi ley, sän da git, al o otuz leyi da at onu.

Ačan içerdä uşakların birisi istärdi bomboni, o genä deyardı:

– Git al o otuz leyi da al kendinä bomboni.

Semedä tezdä duudu neet vermää suda kendi borçlusunu. Ama bu va-kıt oftikalı karı genä kefsizlendi. “O var nicä sudadak ölsün da çevirme-sin o otuz leyi”, – düşündü Semä da bu para için hasta kariya kazdırdı yarım hektar papşoy.

KARA KIŞ

Geldiydi 1946-1947 yılın kış aazı, üflärdi bir keskin poyrazdan lüzgär. Taa noyabri ayında suuklar çıkarıldılar 20-25 gradusa. İnsan zabundu, açtı, yakacaksızdı, küü doluydu kiiläylän, giciiklän, göz arısınnan hem, kara bulut gibi, sıçannıklan. Kırılardan milionnarlan sıçannar küü içinä üüşmüşlär, neçin kırdä onnara bişey imelik olmamıştı, varınca ot toomu da yoktu da bu kemirici sürüleri hızlanmışılär küülerä onnarda insannarı imää, ama çıktı başka türlü. Aç insannar başladılar, tutup püsürlüktä, kendileri sıçannarı imää da onnardan, zihirlenip, şişip-olmää. Artık oktäbri ayında küü içinde bölük-bölük karılar, uşaklar, ihtärlär gezärdilär dileneräk biri-birlerinden bişey aazlarına atmaa. Küüyün kenarında vardı toprak örtülü fukaaraların kümelteleri, oradan artık hepsi, kim ayakça durabilirdi, gitmişilär panayırlara: Bolgrada, Tumarvaya, Kişinöva dilenmää. Başkaları da, ani evdäydilär, görüp kenarda insansız boş evleri, alıp onnarın ortülerini, kapularını, pençerelerini, yakardılar fırını, suuktan kurtulmak için. Gidärdi çok derin bir kış, ani çoktan taraflarımızda görülmemişti. Eni yıla yakın kaar yıvdıydı belä kadar. Yakacaksızlık hem açlık kol-kola tutunmuşılär da sıkardılar insanı buazından. Artık kimisində içerlerinde vardı gömülmedik ölümlär, en ilkin ölüdü uşaklar.

Bu seremceli kırannı yılda bän, nasıl da taa yukarda solemişim, şkolada üüredicilik edärdim. Sentäbri ayın birində şkolada üürenmäk başladıynan, benim birinci klasıma yazdıydım 36 uşak. Hepsi onnar hemen edi-edi buçuk yaşlarını doldurmuşılär, çok gözäldilär, uşakça fasıldılar. Şindi dä sansın görerim onnarı gözümün önündä. İlk günnerdä uşaklar taa şendilär, neçinki içerlerdä taa bitmemişti sonunku trofacıklar. Bu uşaklardı bizim milletimizin yaarınkı günü, onun gullü gelecää, ama taa onnarmış en kısmetsizlär, neçinki açan geldi üüretmäk yılın sonu, etiştik 1947 yılın may ayına, benim klasımın listesində kaldı sadece dört uşak. Kalanı 32-si gözlerimin önündä açlıktan, baara-baara, öldülär. Şkolamızın obür klaslarında da kalmıştı pek azarak uşak. Canım acırdı hepsinä, kor gibi, yanardı güüs taftam. O kışın soylarım, hısımnarım gelirdilär bana, sanırdılar, ani bän üüredici da bişeylän yardım edecäm, bir akıl verecäm. Ama görürdülär, ki bendä dä imelik yoktu. Kendim kışın ortasında artık açlıktan şiştim.

O kışın bän yaşardım anamnan-bobamnan bir evdä. Bobam Sibirdä hastalanmıştı da onu yollamışılär evdä ölsün, ama o, şükür, ölmedi, alıştı. Taa bizim içerimizdä vardı dört can: iki kardaşım hem iki dä kız-kardaşım hem anam. İştä bulunurdum sade bän, sayılırdım “slujaşçı” da kabuledärdim 120 ruble ödek ayda hem 9 kila un, sıra unu. Pişir-

diynän, o una eklenirdi kantarda taa 6 kila da çıkardı 15 kila ekmek. Gündä bir kişiyä yarmışar kila ekmek, buna payok denirdi, Ama benim aylam 9 kila unu iyirdi 5 gündä. Ayın kalan günnerindä aalık çekärdik. Anam çalışırdı o 9 kila uncaazı taa çok vakıda etiştirmää, katardı kaşamıza papşoy koçannarın özünü, sora tavannarda bulunurdu eski fasülä, mercimek, kabak çekerdekleri hem taa başka eskidän kalma toomnar, da bunnarı iyirdik. İyintimizi anam yapardı yımışacık, siirecik, ona candra deyärdik, pek benzärdi o imäk domuzların yalına, suuduynan biraz tıkızlanırdı, da anam kesärdi hepsimizä paycaazını.

Dekabri ayında şkolada üüredicilerä hem uşaklara deyni başladıydılar getirmää komerçeski ekmek: iki buçuk kilalık arpa unundan, kerpiç gibi, ekmekler. Tükända onnar yapardı 25-30 ruble, bizä dä bu paada satardılar, ama panayırdı olä bir ekmek yapardı 100-120 ruble, hem o da bulunmazdı. Çoyu parası elindä olürdü aalıktan. Bän kendi aylık 120 rublemnän panayırdan vardı nasıl alayım bir ekmek, ama alırsam tükändan, param etişirdi 3-4 somuna. Taa zeedä getirseler dä ekmek tükäna, bendä onu almaa para etişmäzdi. Herbir üüreniciyä dä gündä düşärdi 100 gramcaaz ekmek tükändan, ama o üz gram için uşak lääzımdı ödesin bir ruble cebindän. Neredän alsındı aalık çekän aylä uşaana bir ruble?

Bän ilktän bir-iki hafta kadar alırdım klasıma kendi paramnan üzär gramcaaz o tükän ekmeendän da verirdim uzanan elceezlerä parasız, bununnan uşacıklar baari mayayı kaçırmazdılar... Ama pek tez benim param bitärdi da kendimä ne düşärdi almaa, onu da çıkardamazdım. Lääzımdı bekleyim ay bitkisini da kabuledeyim para, ama imää lääzımdı hergün.

Geçärdi zor aylar, bän görerim, ani klasımda azalırdı uşaklar, giderim evlerinä. Birisini bulêrim anasının kucaanda ölü, ama uşaan gözleri açıktılar, yannaşık yatan ölü bobasına bakardılar, anası da aalayararak sorardı bana:

– Neçin bän ilkin ölmedim, da gözlerim gormesinnär bu cendemi? Sölä, sän üürediciysin!?

Bu karı aalêr, bangır-bangır, buularak, benim dä gözlerim doldukça hep dolêrlar yaşlan, savaşêrim dayanayım aalamayım, lääzım bişey cuvap edeyim, ama yok ne soleyim, neylän yardım edeyim. Kendim oldu bir hafta duyêrim, nasıl aalık boşumu emer. Karının kucaanda uşaan adı Martincik. O benim birinci klasımda en geerki sırada otururdu. Ačan çekettik bukvaları yazmaa, bu çocuk hepsindän meraklı kendisini kullanırdı.

Bän annadırdım, nasıl karandaşı tutmaa, sora gösterirdim, nicä çeketmää. Yazardık ilkin sade ölä yukarda, sora deerim:

– Hadi, te şindi diidirin karandaşınızı tefter yapraana da yavaşaçık çekediniz yazmaa kendiniz. Bän dä, gezip, bakardım işi. Hepsinin önnerindä eski kiyattan birär teftercik (onnarı kendim hazırlardım). Eski ar-

tık yazılmış kiyatları toplardık romın primariyasından da onnarın pak yannarına yazardık... Gezerim, bakêrım, nasıl küçüklâr kapanmışlar işâ, aazlarını, burnucuklarını burarak, çekerlâr ilk bilgi gizilerini – yazdılar “a” bukvayı...

Bir dâ en geeridân kopêr bir aalayış. Bu Martincik iki sıra, tolu gibi, yaşlarlan yanacıklarında baarêr bana adımca:

- Nüklay İgnatoviç, Nüklay İgnatoviç!
- Naşey oldu, Martin, dur, sus, aalama!
- Ya gel tez burayı!

Giderim yanına.

– Sölâ, yavrum, aalama, sölâ, ne isteersin, ne zorun?

– Te buracıkta bu “a” bukvacık hiç olmêr, hiç yapamêrım. O iki elceezlerinnân siler yaşlarını, önündâ teftercik tâ artık nem göz yaşlarından.

– Şindi olacak, Martincik, aalama, ya biz onu şindi ikimiz alalım elâ da gör, nasıl gozâl “a” bukvacı yapacez. Hadi, bân sana yardım edecâm.

Uşak uslanêr, alêrim elceezini, da ikimiz barabar yazêrız bukvacı. Seviner, ani ikimizdâ oldu, gülümseer. Bakêrım ona da brakêrım elini, o bakêr benim gozümâ:

- Nüklay İgnatoviç, hadi taa biricik yazalım!
- Hadi, küçüüm, hadi, yavrum, yazalım!

Yazêrız ikimiz taa bir, bân tutêrim terli elceezini... Sora yazêrız taa bir, taa bir. Bân brakêrım elini, isteerim kendicââ çeketsin. Ama o bakınêr, çeketmeer. Bezbelli, pek korkunç bu başlantılar. Bân teklif ederim:

– Ya, şindi, Martin, savaşı kendicâân yalnız biricik yazmaa!

O diidirer karandaşı kiyada, bakêr bana. Boncuk yaşlar genâ inerlâr gözlerinâ, sanêr yazamayacak, ölecâ da durêr...

- Hadi, çeket, çeket, – ürek vererim bân, – çeket, olacak.
- Çekedecâm, ama sân, Nüklay İgnatoviç, gitmä yanımdan.
- Gitmeyecâm, gitmeyecâm, te buracıkta durêrim, çeket!

Martincik bir bana bakıp, bir kiyada, zar-zor, iiri-büürü yazêr bukvacı. Annıcından dört-beş damna ter inerlâr kaşlarına. Seviner. Bana bir bakış atıp, gülümseer...

Allahım, deerim aklımca, sanki, dunnedâ var mı taa zor iş ilk adımnardan!?

– Te görermiysin? – sordum bân Martincââ, onunnan barabar sevineräk, bak, ne gozâl bukvacık oldu. O sadece gülümseer, dalêr karandaşın ucunu, çes-çevrâ iki-üç kerâ bakêr o ilk bukvasına, sora genâ, gozümâ bakıp, deer:

– Aha, oldu!

– Hadi şindi yaz artık kendin taa bukvacık, – deerim bân da giderim bakmaa öbür uşakları, nasıl yazêrlar... Bir dâ genâ işiderim Martinin cürâ sesçeezini, yarım aalayışlan beni yanına çaarêr:

– Nüklay İgnatoviç, Nüklay İgnatoviç, neçin gittin yanımdan, te genä olmadı, gelsänä çabuk burayı.

Brakêrim hepsini, alatlan giderim Martincää, yanında durmaa. Olmalı, benim yannaşık bulunmam, ona büyük yardım verir...

– Alayım elini mi? – sorêrim.

– Diil, – deer Martincik, – sade dur yanımda burada.

Bän durêrim başı ucunda, uşak yazêr taa bir bukvacık, genä terleer, dalêêr dudacını, bu iş ona, bezbollahi, taş çıkarmaktan taa zor gelir.

– Tä, deerim, genä oldu, ne islää oldu!

– Oldu, ama sän buradaysın deyni. Açan sän gittin, te o bukvacık gormiysin, nasıl buruk, ne çirkin oldu...

Şindi benim sevgili Martiniciim dururdu mamusunun kucaanda ölü. Benim aklımdan geçtikçä onun işleri, buulêrim yaşlarımnan, yok saburum, kavrêêrim can erimi da oturêrim toprak pata, yırtık hasırın üstünä. İçersi bom-boş, suuk, suvanmadık. Karı bakêr bana da deer:

– Var birkaç odun, ama sobayı yakmadım, neçinki sıcakta bu iki ölü tez başlayacaklar bozulup-kokmaa...

Karının benizi sarı, yanakları şiş. Belliydi, ani ona da ölüm pek yakındı. Güyimniydi o bir yırtık enni kürklän, başı da dartılıydı kara yamalı çemberlän. İkimiz dä susardık, sonunda bän lafettim:

– Dışarda suuk, – deerim, bulamayarak başka ne solemää. – Bu avşam sizin içerdä taa da suuk olacektır, nasıl geceleyecän? Diil mi taa islää gidäsınız komşuya?

– Gitmeyecäm, – deer karı, – isteerim burada öleyım kocamın hem kısmetsiz evlatçımın yanında.

– Lafetmeyin ölä, – deerim bän, – siz bekim kurtulursunuz.

– Neylän isteersiniz kurtulayım? – sordu insan. – Bilerim, ani ekmek getirmediğiniz. Kendinizin dä yanaklarınız şiş, sanêrim, diildir tuuyandıktan...

– Yok, – deerim, – elbetki, şindi kimseydä ekmek yok, bän taa ötöögün avşamdan trofa da aazıma atmadım.

– Bana, tovarişçi oçtili, – dedi Martinciin anası, – ekmek şansora diil läözüm. Bän sabaadan, en çok yaarına avşamadan ölecäm... Salt bir iş Canabinä yalvaracam, – o yutkundu derin da genä soledi, – pek yalvaracam gömäsin bizi üçümüzü bir erä, brakmayasınız çok vakıt icerdä, zerä te komuşu Tanas yalnız yaşardı, öldü hayatta da ölüsünü köpeklär imiş...

Yoktu nasıl ayrılmaa bu insandan, yoktu nasıl brakmaa onu yalnız ölümä karşı iki ölü arasında. “Bän sana isteerim yardım edeyim, – deerim, – sabur et biraz, bän tez gelecäm”.

Kendim giderim tükäna, yalvarêrim satıcıya versin bana bir kila ekmek da geldiynän sırım kabuletmää o 9 kila payok unumu, tutsun bir kilasını te bu aldım ekmek için. Tükancı Moka Todur kayıl oldu da verdi. Hiç bän onu unutmayacam, çok acızgan bir adamdı. Aldım o bir kila ekmää da getirdim Martinciin mamusuna. Açan içeri girdim, onu

dolaşmaa gelmişti komşuykası Saroglu Danilerin İrinkası. Verdim ek-mää karının elinä. O hiç inanmayarak baktı büyük gozlerinnän bana, kırdı ekmehtën yarısını da tıkanarak başladı imää, bir parça da verdi komşuykasına.

– İsan kendin, Mani bulü, sana oçtili verdi, i da, beki, düzelirsin...

– Yok, mari İrinka, bän şansora oralı... Al sän dä baari dat. Bän dedim:

– İrinka, al Mani bulünü da ko o gecelesin sizdä. Burada görersin tit-si, hem suuk.

– İslää, tovarişçi oçtili, – kayıl oldu İrinka, – bän bu avşam fırını yak-tım, bizdä sıcak. Hadi, mari bulü,– dedi İrinka da verdi kariya elini, ama o kalkamazdı. Bän yardım ettim da ikimiz koltuklu geçirdik kariyı komşulara. Ardımıza kapuları islää kapadık, zerä geçä kopeklär vardı nasıl isinnär olüleri...

Ertesi günü İrinka geldi bana şkolayada söledi:

– Tovarişçi oçtili, Martinciin mamusu bu sabaa geçindi.

Bän läazımdı yapayım borcumu – gömeyim bu geçinmişleri ölä, nicä sımarladıydı raametli üürenicimin anası ölüm atimdäykän. Bu iş için gittim küü başlarına selsovetä. Orada predsedatel Monti Hergeleci çok zaamet koymuştu küülülerimizin hatırı için: hazırlamıştı maasuz aaç-lıktan ölenneri gömmää deyni bir çift öküzlän taliga. Girerim kabinetä – küü başı oturêr bir koltuklu skemnedä, kırmızı çireli. Belliydi, ani o aaçlık çekmeer beni görüp, yalpak sordu:

– Ne zorunuz, tovarişçi oçtili? Bendän biraz sakınırdı, neçinki ona ba-kınca, bän üüsek kiyat bilirdim hem, üüredici olarak, sovet adamı sayı-lırdım.

– Te, deerim, klasımda artık üürenicilerin yarısı öldülär. Aaçlık hep-simizi kaybedecek, taa nasıl, ne kadar dayanacez bu kara kırana? Lää-zım bir tülrü insanı kurtarmaa.

– Yok ne yapmaa, kardaşım, ölä vakıt geldi, – kısıdan kesti çorbacı. – Hepsi öler, biz dä burada kalmayacez.

– Bir üürenicimä çok canım acıyêr, – dedim bän, – o artık ölü, ana-sı-bobası da ölü. İsteerim onnarı üçünü bir mezara gömeyim. Bunu sı-marladı uşaan anası öleceendän bir gün ileri, pek yalvardı bana..

– Gommäk için yardım edecez, bu bizim borcumuz.

– Hem mezar kazmaa deyni isteerim bir yardımcı veräsiniz. Zerä er don, bän yalnız kazamayacam, kendim dä, nicä görersiniz, aaçlık çeke-rim.

– Akıl verecäm, çalışmayasınız boşuna ayırı mezar kazmaa. Taa ii göm onnarı o büyük hendek içinä hepsinnän barabar. Bän geçennerdä al-dım rayondan kavga-çekiş bir traktor da kazdırdım bir uzun kuyu – ete-cek ilkyazadan bütün küüyü gömmää.

– Saa olasınız, – dedim, – çok käämil izmet yapmışınız saygılı küülü-lerimizä...

– İ-fena, bu gündä bişey olmêêr kolay, – dedi Hergeleci, kaşlarını bu-
rarak, neçinki annayıverdi, ki o kendisiydi bu açlın baş kabaatlısı.

– Git, – izin etti o, – koş öküzleri taligayada götür göm ölülerini.

Üklederim benim sevgili üürenicimi, anasını hem bobasını taligayada
götürerim onları bitki yollarına.

Etiştim mezarlaa, görerim yıraktan o uzun kuyuyu – akına hazırda
yutmaa bütün Kıpçaa. Nasıl da “saygılı” başımız kararlarmıştı. o uzun
mezarın yarısı artık ötäâ-beeri gömülüydü: atmıştılar ölüleri da azbu-
çuk örtmüştulär kaarlan karışık topraklan. Bän dä bu kuyunun taazä
ucunda araladım kaarlan, topaçları da erleştirdim ölüleri yannaşık, na-
sıl karı smarladıydı da gömdüm onları taa çok kaarlan, nekadar top-
raklan.

Ardıma getirdilər taa ölü, sora taa hem taa... Martincik kaldı topra-
amızın koynusunda, ama benim üreemdä o kaldı nicä bir açılmadık göl
tomruu. Canımda kaldı o 32 yaradan en kannısı, en çok azgınnısı.

Geçti artık 20 yıl, ama o açlık kıranı diil ani unudulsun, ama gün-gün-
dän hep taa derin batêr fikirimä, durmamayca sızlêêr, acıyêr. Bilerim
hem duyêrim, ani o ateş hiç süünmeyecek da içimdä, kendim dä topraa
karışmayınca.

Kış gidärdi derin, Kolada üstleri taa yaadı kaar. Basarabiyada açlık
için artık işidilmişti başka yabancı memleketlerdä dä. Başladıydılar in-
sana neredänsä yardım kolvermäâ: arpa, papşoy, booday, kuru kartofi.

Bu işleri getirmiştilär küüyä, da bir adamın evindä paylaştırdılar
ayledä her bir cana. Kimä düşärdi, kimä düşmäzdi... Yoktu kim aarasın
ardını, ucunu. Kim yufkaydı, yolu belliydi – ölüm, kim dä taa diricäy-
di-hırsızlık, aarifliklän seremceyi geçirirdilər. Ama bu arada politika
işleri dä hiç durgunmazdılar, gidärdilər ölä, nicä “boba” Stalin göster-
mişti.

Eni yıldan sora çekettiydi seçim kampanyası, angısı geçti 1947-dä
fevralın 16-da. Türlü lozunglar yazdık iiri bukvalarlan aullara, duvarla-
ra. Hepsinä seçim işlerinä koşardılar bizi, üüredicileri. Kim lozung ya-
zardı, kim seçim listelerini yazardı, onlara verirdilər gündä yarım kila
ekmek parasız. Tutêrim aklımda o lozungları: “Vperöd k pobede kom-
munizma!”, “Otdadim svoi golosa za blok kommunistov i bespartiyneh –
borţov za našu şçastlivuyu jızn!” Biz yazardık, ama yazıların özünü kim-
sey annamazdı, kimsey da onları okumazdı. İnsannarın hiç yoktu halı
hem vakıtları politikayı annamaa. Onnar ölürdülär açlıktan, satardı-
lar bir çanak una evlerini, ne taa paalı vardı sandıklarında, ani anmak
için kalmıştı dedelerdän kuyumculuk işleri, çiişlär – hepsi, hepsi olduy-
du satılık imeelik için. Kalmadıydı küümüzdä ne paalı ruba, ne bir eski
kilim, ama zavalı hayvannar-tamızlıklar gittiydilər bıçak altına taa yan-
var, fevral aylarında. Hayvannar çoktan indiydilər ekmeksiz, da insan-
nar artık başladıydılar imäâ kopekleri hem kedileri. Onnar ilkyaza do-
oru tuuyan çıktıydılar, neçinki idiydilər gomülmedik ölüleri, ama şindi

onnara sıra geldiği kurban olsunlar açlara, neçinki ozamannar inirdi ne var diri, ne var inir hem ne inmäz – hepsi, hepsi...

Açan geldi o seçim günü, neredänsä koşmuştlar bir çift beygir taligaya, gezärdilər küü içində urnalarlan, ki açlıktan gezämeyän hastalar da oy atsınlar, golos versinnär gelecek komunizma için.

Kimi dä ayırırđık, e? Bir kegebist zındannarın kopoyu, adıydı Mor-doveť, birisi da partiya sekretarı Potapov – eski amazçı, satkın. Onnar ikisi dä çoktan ayrılmıştlar, cannarını çoktan şeytana satmıştlar, ama şindi bu seçimnik oynamasınnan insannarın gözlerini boyardılar, kendilerininä üz yapardılar.

Kim evdä oyunu atardı, ona verirdilər yarım kila ekmek parasız, ama kim kendisi gelirdi seçim evinä, ona verirdilər bir kila ekmek. Kim o seçim günündä taa diricä bulundu, beşär-altışar kerä gelip, oy attılar da aldılar çoyunun açlıktan raametlileri için birär kila ekmek.

Seçimnär geçtiyän, gazetalar yazdılar, ki bakmadaan, amı insan imäk tarafından biraz zor çeker devletinä, sovet kuvedinä seçimnerdä büyük sevgi hem çok kayıllık göstermiş, üzdä 99 oylarını atmış, ama üzdä 95 seçmişlär onnarı, kimi komunist partiyası ilerlemiş.

HATALI İLKİYAZ

Mart ayında kaar başladıyı erimää. Bän giderim yayan rayona Tarakliya. Bakêrım, yol boyunca bir karartı görüner, yaklaşêrım – o bir ölüydü, bezbollahi, durmuş yolda dinnenmää da oracıkta da çömelik kalmış, onu kaar gömmüştü. Savaşım tanıyayım, kim olduunu, ama üzü hiç belli diildi. Gargalar imiştilär burnusunu hem çıkarmıştlar gözlerini. Giderim biraz taa ileri, görüner taa bir ölü. Etişincä rayona, esmer kaarın içində altı ölü insan gördüm: adam, karı, uşak... Bunnardı hepsi benim küülülerim. O kışın kıpçaklılara verildi cana birär-ikişär kila imelek Taraklı kenarında. İnsan bu yolca gidärdi kabletmää paycaazını da imelek erinä yol boylarında bulurdu kendi hatalı bitkisini...

Bu katastrofali zamanda Kişinöva gelmişti yukardan Moskovadan Kosıgin, Sovet Birliin baş bakanı, çünkü sıralık yapmaa. Ama belliki o açları hepsini birdän doyursun yoktu nasıl, açlın kökü çok derinä batmıştı. Da o düşünür versin insana ilkin toomnuk ekin, da çiftçilar eksinnär merayı, zerä toprak işlenmäzsä, açlık vardı nasıl uzansın gelän yıllara da, nekadard da onnar bereketli olsalar. Hep o ilkiyazın kasabandan küüyä geldiği meditiına institutundan studentär. Onnardan işittiydik, ani açlık hastalına distrofiya denirmiş. Onnar açtlar birkaç evdä bolnița, topladılar distrofik uşakları da ilaçlardılar onnarı. Angı uşaklar da heptän anasız-bobasız kalmıştı, onnarı da alırdılar detdomnara. Butakım bir detdom açıldıydı bizim Kıpçakta da Kösä Petilerin evindä. Taa sora büyüklerä deyni da açtlar küü kenarında kantina – ölä bir türlü imäk evi, orada gündä bir kerä verilirdi açlara birär çanak bulamaç, bir filcan çay, bir parça ekmek. Butakım iş sansın başladıydı düzenmää,

ölümler azaldılar. Ama açan hava heptän sıcakladıydı, april ayında herbir evä daattılar toomnuk için terekä. Da te şindi aç insannar bir payını başladılar imää, bu beterä çok birdän imektän genä başladıldılar, sineklär gibi, sünmää.

Nasıl da belalar büyük olmasa, havalar açıldıkça, insan, çiftçi diil mi çıkardılar kırı işlemää. Ekärdilär ellän, kazmaylan, hirleñlän. O yılın meraları taa çoyu kaldıydı ekilmedik, boş. Kısmetimizä yazınsı oldu islää bereketçik. Ne ekildi, ne erä kondu, on kat zeedelendi. Eni berekettä da, kim birdän savaştı doyunmaa, şıştı dä öldü. Boşuna laf kalmamış: “Aaçlık ayırmêêr – doorudan urup, öldürer”. Bu haliz ölä dä var, kendi gözümñän gördüm. Allah kısmet etmesin da kimsey ölä iş görmesin...

Ama bizim eni kuvet “eski boyarlık boyunduruundan kurtaran” sovet kuvedi işini birtakım haydardı. Ona aaçlık yoktu, zorlar yoktu. Hepsini yapardılar ölä, nicä bobaka Kremlidän izin edärdi, niceydi ilerdän düzülü plannar. Çiftçilik işleri, duumak, ölmäk – hepsi, hepsi plana girärdilär. Bilmeirim kaç insan vardı plana aaçlıktan gebermä, ama nasıl annaşıldı bu öldürmök planı tamannanmıştı. Da, bezbollahi, tamannansın deyni, ilkyazın may ayında çeketti bir eni soyuculuk kampanyası, zayım almak. Bu zor ölümlü yılda sanki bu mu etişmäzdi bizä? Ama yok ölü, diri – zayım ver. Kim bir iştä bulunurdu, onu zorlan yazdırırdılar zayıma bir aylık kazancına da sora on ayda o parayı tutardılar. Ama aaçlıktan ölä çiftçilär sayılırdılar Stalindä en “zenginnär”. Onnar lääzımdı zayımı birdän ödesinnär. Bu üzerä zayım toplamak için küülerä üüşärdi bir sürü polnomoçnılar-soyucular rayon başlarından, askerdän, miliñiyadan, başka küülerdän hıstırılma satkinnar. Bu haytalık sürüsü başladı, evdän-evä gezip, yazdırmaa küülüleri zayıma. Kim evdä kayıl olmazdı yazılmaa, onu çaarırdılar ştaba. Orada ölü-diri yazdırırdılar, bakmadan, ani insanda hiç yoktu neredän bir para çıkarsın. Bu betvalı aaçlıkta da Kıpçaktan plana görä lääzımdı zayım çıkarsın 100 bin rublä. Dünnäädä en büyük, en kaavi devlet Sovet Birlii aarardı aaçlıktan ölenlerin koynularında ekmek. Bundan taa görülmedik ayıplık, gözboyacılık, ani kalkmıştı devlet uuruna, yoktu ömür dünnäädä. İslää baktıynan, bu zavalı kıpçaklılardan diildi lääzım alınsın 100 bin zayım, ama verilsin devlettän onnara 200 bin kırk yıla ödünç da toplasın insan kendini, ayaklansın beladan. Ama “yukarsı” taa ii bilirdi. Tamannanmamıştı aaçlıktan gebermök planı. Da şindi savaşırdılar almaa küülüdän bitki varlıcaa eni bereketä karşı da butakım öldürmää taa birkaç bin kişi. Ölä dä oldu. Ölüm planı zeedesinnän tamannandı.

Zayıma deyni ştabın başı koyulmuştu Kıpçaan eni predsdateli, eski strebitillerdän birisi – Monti Hergeleci. Bu hazırđı en duşmannı plannarı da tamannamaa, sadece kendisini beendirisin. Taa romın vakıdında hep yukarı sokulurdu, gardist olmuştu, ama taa yukarı çıkamadı, neçinki romın başları duymuştu, ani o iki üzlü, amazı. Öbür kuvet yok olduynan bu kuvedä sokuldu, çingildi, oldu strebitil, nasıl masalda.

Çok vakit saklanıp, kaçırdı trudarmiyadan, ama sarfoşçu, sakat rus küü başı onu yaklaştırmıştı kendinâ da açan kendisi, doldurup cebini, tıdı Rusiyaya, erinâ Hergeleciyi brakıvermişti. Zakonca onu hiç kimsey ayırmadıydı. Kendi-kendisini koymuştu küü başı, da şindi, bilektän yukarı ennerini suvayıp, toplardı kaavi, ama “yoksul” devletâ zayım parası. Ştabı da bulunurdu selsovetin yapısında. Hergeleci toplamıştı burayı aktivistleri-üüredicileri, komsomolları, rayondan gelmä soyuculuk sürüsünü. Bu kişilerâ paylaştırdıydılar Kıpçaan evlerini 10-15 ev herkezinâ. Monti söledi, ki küüdän lââzım çıksın 100 bin. Bän dä o avşam oradaydım, neçinki üürediciydim da istâr-istemâz aktivist sayılırdım. Bana da verdilər 10 ev taman benim sokaamda. Yaptık listeleri, kimâ düşârdi gidelim, hepsinin dä uurunda koyduk kaçır ruble lââzımdı versin. Koydum bän dä ölä, nasıl sayardım kimin kolayı var, elim kalkmazdı koyayım komuşulara çok zayım, onnar hepsi çok yoksuldular. Ama küü başı baktı listeleri da gördü, ani Stalinin planı çıkmayacak, da başladı kınaş gözünnän, (Monti yılıktı), kendisi doorutmaa, taa zeedeletmäâ. İstedik söyleyim insanın zorunu – çöyü kalmış karı başına, adamnar Sibirdä, kimi içerdä artık vardı ölülär gömülmedik.

– Yok neyâ canınız acısın! – baarırdı Hergeleci. Te o karının aulunda görmüş bir-iki tauk, öbüründä varmış bir keçi, ko satsınnar da ödesinär... Bu cansız bilirdi hepsindä ne var, ne yok. O istârdi kimseydä bişeycik olmasın, ozaman onun kefi tamandı. Kimseydä bişey olmasın – buydu komunizma proletar politikası.

Kıpçaan Karşı maalesindä vardı bir eski çorbacı adam, adı Alaza Todur, çalışkanmış, işçiymiş, taa eveldän varlıklı yaşarmış. O aulunda tutardı çok mal. Bu zor günnerdä da nesâ kalmıştı onda: birkaç kuş, bir-iki koyuncuk. Onnarlan savaşırdı aylesini açlıktan kurtarmaa. Olmalı, onda ilerki yıldan korunmuştu biraz piinircik. Monti Hergeleci onu kulak sayardı, koymuştu adama ödesin zayım bir binnik. Elbetki, adam yoktu neredän alsın bu parayı. Todur da eveldän bilirmiş, ani Monti habarcı, almış bir parça piinir da gitmiş avşamneen onun evinâ, yalvarırmış azaltsın biraz onun zayımını:

– Monti be, yapma ölä, ol adam! Yok biz neredän alalım bir binnik. Tä getirdim sana bir parça piinircik, ii gunnerâ umutlan koruduydum, al da yap ölä, ani baari yarısını ödeyelim, hepsi sendän biter...

– Koy te orayı – izin eder Monti, ama aklınca düşüner yapmaa bir maskaralık, angısınnan kendisini büülmää rayonun üzündä hem kalan zayım toplayıcıların önündä.

Todur Alaza sanêr, ani iş oldu, küü başınnan annaştı. Brakêr piiniri onun sundurmasında da gider evinâ. Ertesi günü Alaza Toduru Monti çaarêr ştaba, biz dä oradaydık. Da kos-koca toplantının önündä girişer bu gözboyacı “pak üzlü” küü başı yaşlı adamı en çirkin lafalrlan süüyüp-utandırmaa. Sora hepsimizâ, danışıp, paysın etti kendini metetmäâ, çünkü o ömüründä yokmuş aldı birkimseydän habar.

– Bakınız siz, tovarişçilər, ne isteer yapsın bu Alaza Todur, kulak, eski boyar kuvetlerin kuyruu. Bir parça piinirlän isteer beni satın alsın. Aalem burada açlıktan öler, o da piinir iyer, taa da devletä zayım istä-meer ödemää. Ödeyecän iki okadar, kart köpek!

– Biz dä çocuum, açlık çekeriz, – savaştı dädü doorutsun kendini, ama Hergeleci, yabanı gibi, kestirdi:

– Çekersiniz, ama biriniz taa ölmedi! Hepsi Alazalar sapa-saasem.

– E, ölelim, sana ozaman mı islää olacek, ne senin mi mezarını doldu-raceydık? Ozaman kimdän zayım binniini alaceydınız? – sordu adam, da gözlerindän yaşlar şıpır– şıpır akmaa başladılar...

– Ölün! – baardı, nicä köpää, Hergeleci, sizensiz dä buluruz kimdän za-yım almaa. Ama biläsiniz, ani bän, Monti Hergeleci, bir parça piinirä satılmêêrım.

– Sän piinirä dä, bir kör kuruşa da satılırdın, ama şindi eni kuvet-tä kendinä üz yapêrsın, duyêrsın, ani bir küü bütün açlıktan öldürüp, kaba skemnän olacek çok vakıtlara – dedi Todur Alaza da çıktı. Hep olä, aalayarak, da gitti evinä.

– Bän seni kegebeyä verecäm! – dişleri arasından süzdü Monti ada-mın aardına. Ama o gitti, hiç işitmedi da ne yaydı aazını duşman. Todur sade betva edärdi, stavrozunu yaparak.

– Sibirdä kemiklerin çürüyecek, te ne!..

Ertesi günü işittik dädü Todur Alaza geçinmiş, ama diil açlıktan. O ölmüş güç gücenmektän hem büyük kahırdan, geçirämemiş bu aar kötül-ü bir onmadık küü geberdicedän, eski dilencidän.

Bir hafta işledi zayım ştabı gecä-gündüz, da üz binnik vergi Kıpçak zavalılarından deriylän karışık koparıldı. Hepsi zayım toplayıcıları o günü ştaba selsovetä toplaşmıştılar. Ştabın başı Monti hesapladı, ne toplamış, da büyük sevinmeliklän söledi, ki var 100 binnik.

– Şindi, – ekledi o, – bän telefon ederim raykoma, ani planı tamanna-dık. Avşama kadar Kışınöv da bilecek, ani kıpçaklı aktivlär (can alıcılar) işledilär gecä-gündüz. Maşalla, kafadarlar, ura! – baardı o ama kimsey kavramadı onun urasını...

Taman bu arada bän göz attım pençereyä da baktım sokaa – selso-vetin yanından yolca götürärdülär gömmää bir açlıktan geçinmiş. Ölü diildi sandıkta, çan klisedä urmazdı, kalabalık ardına gitmäzdi. İki adam, zabun hem traş olunmadık, başkabak koymuştular raametliyi bir merdiven üstünä. Ölü yarı çıplaktı, sade ayıp erlerini örtmüştülär bir partallan. Merdivenin önündä bir arasına girmişti, nicä boyunduruk içinä, ilerki taşıyıcı, ardinkısı da hep olä merdivenin geerideki arasında, gidärdilär mezarlaa dooru gömmää. Ölünün bir kemikli eli hem bacaa sarkardılar merdivendän...

Benimnän barabar baktılar sokaa başkaları da zayım toplayıcıları, ama hepsi yaptılar kendilerini, ki görmeerlär, ne vardı orada, ama ne

gözâl yaraştıydı bu tantanalı gündä zayım tamannamasında bir “gözâl ölü gömülmesi”.

Taa sora belli oldu, ani bu ölü kısmetliymiş, neçinki onu iki dost götürärdilär bitki yoluna. Ama taa çoyu, ani geçinmiştilär aachlıktan “sevgili” zayım kampanyasında, dururdular içerlerdä gömülmedik, küüyün köpeklerinä iyinti...

Alaza Todurun da lafi dooru çıktı. Hergeleci çalışmakları için, öldürmäk planını tamannamak için oldu kolhoza baş da ona başladı gelmää diil Alaza Todurun bir dilimecik piinircii, ama kadalardan taazä piinir, binniklärlän para, “Volga” maşınasında gezinmäk, saaya-sola insannarı kakmalamak, düümäk, kimi olsa süümäk, kegebenin elinä verip, Sibirä aşırnak.

Kolhozun sürülerinä Hergeleci olduydu saabi, istediini, tutup-kesärdi, beendiini läazımını dostlarına baaşlardı. Türlü baaşışlar insanın sırtından gün aşırı Kişinöva habar gidärdilär, kendi oollarını, hısımnarını institutlara, universitetlerä sokmak için.

Ama taa ozaman küü başını kabarttılar. Açan çıktı sıcaklar, da içerlerdä ölümlär başladılar bozulmaa, kokmaa, o geldi rayondan, sevineräk bir yalabık medaliylän güüsündä. Tez koştı talıgayı da komsomolların yardımınnan toplardılar ölümleri içerlerdän. Zayım kurbannarı erleşirdilär o uzun mezara, angısı cellat saabi hazırlanmıştı “sevgili” küülülerinä. Gömärdilär, ama etiştirämezdilär, neçinki ardına başkaları ölürdü, da küüyün içi hep ölä çirkin kokardı. Küü başı, çaarıp-çaarıp adamnarını, baarıp-süüyärdi onnarı, neçin ölä kötü işleerlä, ölümlär gömülmedik kalêr, sokaklar da kokêrlar. Ama birisi bulunmuş da, Alaza Todur gibi, söylemiş onu üzünä:

– Diil ölümlerdän pis koku geler, tuvarişçi prisidatili, ama senin güüsündä medalindän, – demiş o adam.

– Bir talıgaylan etiştirämeeriz, – aalaşmış bir başkası.

– Koşun taa bir, – pirenenirmiş baş.

– Neredän koşalm, açan bütün küüdä sade bir çift öküz var, kendiniz bilersiniz, ani insan malları aachlık beterinä kaybetti.

Ama bir sabaa Kıpçak kaldı bitki çift öküzlersiz. Onnarı gecä için kapardılar selsovetin damına, ama bir gecä unutmuşlar kitlemää, da öküzleri çalmışlar, kırda kesmişlär onnarı imeelik için.

Küü başı ateş saçardı izmetçilerinä:

– Uyumuşunuz, köpeklär, çaldırdınız öküzleri, şindi sırtlan taşıyace-niz ölümleri.

Konstantin Vasilioglu

OLİMPİADA SİMU

Dokuzuncu klası bitirdiktän sora tätü beni aldıydı brigadasına. İlktän bän sade ustaların istediklerini yapardım: verärdim ellerinä kerpiç, tuula, taş... İlk günneri ba yollardılar beni naşeyssä ükletmää, ba indirmää.

Günnär sade işidilärdi: “Simu, ver nacia. Simu, ver enser. Simu, örtü üstündän düştü çokan, uzat onu bizä. Simu, getir bana bir kazan rastvor. Simu., Simu., Simu...”

Bir-iki haftadan sora bän başladıydım tutunmaa büklerin işindän dä: duvar kaldırmaa, enser kakmaa, örtünün üstünä keremet dizmää. Orak ayın onbeşindän bän artık kendibaşına işleyärdim. Beni kimär kerä yalnız fermaya, brigadaya küçük işleri yapmaa yollardılar. Bana deyni diildi lääzım aarama merdiven. Bana deyni diildi lääzım taliga ya da maşına... Genç diil mi – git, Simu, yap onu; ... git, Simu, yap bunu... Bän dä, sesleyip, gidärdim, yapardım, tamannardım...

Kaldıynan bir hafta şkola çeketmesinä, işi artık braktıydım. Başladıydım hazırlamaa şkola avadannıklarını: etişmäz kiyatları, tefterleri, türlü lääzımın şeyleri. Hep ozaman bän annadıydım, ani şkolada genä üürenecez gagauz dilini. Buna bän sevindiydim, neçinki pek sevärdim bizim dilimizi hem literaturayı. Sevärdim peydalanan Tanasoglunun, Baboglunun, Kösenin hem başka yaratıcıların yaratmalarını, angıları o zor vakıtlarda da brakılmazdılar yazmaa kendi ana dilindä.

Nicä da olmasa, ana dilindä taa ii, taa derindän annêersin herbir lafin maanasını. Ana dilinnän barabar başladı peydalanmaa gagauzların artık unudulan adetleri, sıraları... Ana dilinnän barabar sansın dirildilär halk yaratıcıları da: resimcilär, kompozitorlar, teatrucular...

Halizdän üürenmää çekettik, nicä da başka yıllar, sentäbrinin birindä, baa bozumun bitkisindä, açan baalarları may bitirdiydik bozmaa hem kırlarda pek az kaldıydı toplamaa meyva, patlacan hem biber.

İlk çetin bitkisindä üürediciykamız verdiydi bizä yazmaa ana dilindä yaratma. Sade bir tema verdiydi: “Bizim yardimimiz kolhoza”.

Elena Konsrantinovna birkaç gündän sora getirdiydi yaratmalarımızı. Birkaç yaratmayı okuduydu klasın önündä. Yaptı analiz. Örnek için ayrıılma yaratmalar hepsicii uygundular. Üüredeciya hem klasta oturanların taa çoyu beendiydilär benim yaratmamı.

Gittikçä diil sade bän, ama başkaları da başlardılar taa havezlän okumaa gagauz dilindä peydalanan yaratmaları. Onuncu klasta vakit geçärdi pek hızlı. Sade etiştirärdim saymaa haftaları. Sansın bişeycik taa etiştirämeydik yapmaa, açan hiç kimseyä sormaz geldiymi Eni yıl. İkinci çetin bitkisinä kaldıydı birkaç gün da Elena Konstantinovna genä verdiydi ana dilindä yazmaa yaratma. Temanın adını koyduydu: “Uşakların kış iilenceleri”. Bu yaratmayı yazdıydık klasta iki derstä. Temayı, nicä bana göründüydü, açıkladıydım hertarafça. Bitirttiydım yaratmamı bir şiircääzlän, angısının adını koyduydu “Topalak cengi”. Ozaman klas seftä annadıydı, ani bän şiirlerdä deneerim kuvedimi. Bän şindi dä kâr tutêrim aklımda o şiirceezi:

*Kaar yaayêr bizdä çoktan.
Biz çikêriz uroktan.
Dışarı hızlı fırlêêriz,
Topalak çokça yapêriz...*

*Çocuklar – iki bölüm...
Ortada salt yok ölüm.
Topalak cengi biter,
Açan sesli çan öter.*

Benim yaratmamı klasın önündä okuduktan sora Elena Konstantino-
vna dediydi:

– Onuncu klasların arasından bizim şkolanın üzünü rayon gösterecek
Popazoglu Simu. Sanêrim, ani orada o kendi üzünü dä, bizim üzümüzü
dä kirletmäz.

Dışarda yanvardı, büyük ay. Yaklaşardı eskiyçä Kolada. Kaar, dooru-
dan sölediyän, bir bıçak arkası kadar kalındı. Havalar, nicä ihtârlar
söleerlär, güzdän kalmaymışlar. Güneş yısıdardı. Kaar birkaç gündän
sora kaldıydı sade çukurların içindä. Ama uşaklar Koladaya hazırla-
nardılar: eni Kolada türkülerinin peetlerini üürenärdilär, tekrarlardı-
lar eski türkülerin laflarını, kamçı, uultulara deyni uçluk hazırlardı-
lar. Ama bu büyük problemaydı. Kär küüdeki beygirlerin kuyruklarını hep-
tän kırkaydılar – genä etişmeyeceydi hepsinä uçluk uultulara hem kam-
çılara deyni.

Kaldıynan olimpiadaya birkaç gün, bän başladıydım düşünmää, ak-
lımdan geçirmää, sayıklamaa, angı temalar var nicä olsunnar. Bana
gelärdi, ani yok nicä olmasın bir tema Vatanımız için, dilimiz için, adet-
lerimiz için hem dä dostluk-kardaşlık için. Bundan kaarä, aktardıydım
taa bir kerä hepsini gagauz kıyatlarını. Gözdän geçirdiydim hepsini çık-
mış gagauz dilindä yaratmaları, ki, läözüm olarsaydı, bilmää avtorlarını
hem onnarın içineliklerini. Kalmadıydı bir dä gagauz gazetası aktarı-
madık.

Olimpiada läözımdı çeketsin sali günü, ama sölediydilär toplanmaa
pazertesi günü. Bän saat üçtä artık şkola-internattaydım. Birkaç vakıt-
tan sora başladıydı gezinmää hayatlarda hem kapunun önündä başka-
ları da. Gelennär brakardılar çantalarını içerdä da istär-istemäz dooru-
lardılar sport meydanına, neredä işidilärdi şamata. Orada küçükklar bir
eski topu atardılar biri-birinä.

Makar ki yanvardı, ama taa çoyu uşakların hem gelän olimpiadacıla-
rın rubaları incäydi, güz rubalarıydı. Gençlerin çoyu başkabaktılar.

İlktän olimpiadacılar biraz vakıt siiretilär küçükleri, ama sora onnar
da oyuna katıldılar.

Sport alayanı üç taraftan sarardılar çorbacıların evleri, aulları. Da
onuştan bu alay kär karannıkta da uşaksız kalmazdı. Orada herkerä
şennikti. Orayı toplanardılar şkolacılar da, maalä uşakları da, büyüklär
dä. Ama kavga orada olamazdı. Herkerä annaşardılar dostça. Çünkü
taa çoyu karşılaşardılar burada her gün.

Gittikçä oyun kızışardı. Bir dä peydalandı gençlerin bir eni çocuk, an-
gısını kimsey bilmäzdi. Bu belliydi ondan, ani hepsicii ona baktılar, nicä
ani seftä görerlär. O çocuk, çok düşünmeyip, dedi:

– Hadi, çocuklar, oynayacez futbol. Kim isteer oynamaa, dizilin bir sıraya.

Boyuma görä, bän dizildiydım sıranın önünä. Ondan sora o çocuk, uzadıp bana elini, söledi kendi adını. Bän dä söledim kendi adımlı. Hiç bana sormayıp, hepsinin önündä genä ansızdan dedi:

– Bän olacam bir komanda başı. Simu da olacek öbür komanda başı. Eşsizlär geçerlär benim komandama, eşlilar dä Simunun komandasına.

Komandalar çekettiynän oynamaa, sport alayın dolayında insan, siiredecilär, zeedelendiydi. Siiredecilär belliydi, ani oldular iki pay: yarısı tutardı bizim tarafımızı, yarısı da tutardı onnardan. Yakın yaşayan çorbacılar ilktän uzaktan siiredärdilär, ama, ortalık kızıştıynan, başladılar toplanmaa futbol alayın dolayına. Bän durardım tokatlarda. Oyunun çeketmesindä bän, var nicä demäa, boşuna durardım, neçinki bizim koruyucular tokatlara pek sokultmazdılar Vasinin oyuncularını. Ama biraz vakıttan sora oyun başladı kızışmaa. Vasi, komanda başı, oynardı pek çemrek, pek uygun aldadardı benim oyuncularımı da onu dayma-dayma vardı nicä görmäa benim tokatlarımın yanında. Ama topu tokatlara sokulmazdı. O pek üfkelenärdi, sertlenärdi, açan top mutlak läazımdı tokatlarda olsun, ama o neçinsä biraz saa tarafa, ya biraz sol tarafa, ya birkaç santimetra tokatlardan üüsek, uçup-gidärdi ya da dooru auçlarıma düşärdi.

Bir da ardımdan, birkaç metra uzaktan, ansızdan işittim bir ses:

– Bak, Simu, bak, zerä Vasi toplan dooru üstünä geler!

Hiç yoktu vakıt, geeri bakıp, görmäa, kim haberledi bu korkunçluk için. Bu vakıt Vasi halizdän dä, nicä yavruşka, doorulmuştu benim tokatlarıma dooru. Kimseycik onun önünä çıkamazdı, ama genä, nicä dä çok kerä bu oyunda, top sade kokaladı tokatları, ilişip benim uzadılmış parmacıklarına, gitti bir-iki karış tokatlardan yukarı.

Da genä işittim hep o sesi ardımdan:

– Brä dä korktum, Simu, ani sän kaçıracan bu topu tokatlara.

Açan baktım geeri dooru, aulun başında, angısı çıkardı dooru sport alayına, tokatçın dışanda, bendän ölä bir iki-üç metra uzakta durardı bir gençecik karagöz kızçaaz. Kızçaaz, nicä annaşıldıydı sora, yaşardı bu evdä, şkolaya yannaşık. Kızçaazın boyu ortancaydı, kıvraktı, leventti hem dä pek gözäldi.

Bän birdän ona sordum:

– Ee, sän näändan bilersin beni? Kär adımlı da?

– Bän seni bilmeerim. Ama adını sport alayın dolayından uşaklar baarêrlar. Olmalı, sizinkilär, – dedi kızçaaz.

– Ee, senin adın nasıl, ya? – sordum kızçaaza.

Cuvabın erinä, pıvlayıp, kalaamın yanından, uçup-girdi tokatlara Vasinin topu. Vasinin acıyannarı başladıydılar sıklık etmäa hem baarmaa:

– Enseeriz! Enseeriz! Bizimkilär enseer!

Topu tokatlardan çıkarınca, kızçaazın izleri dâ suumuştular. Bundan sora Vasinin komandası, biraz üreklenip, birkaç minuttan sora, gözle-rimnän aararkan kızçaazı, ansızdan soktuymdu tokatlarıma taa bir top.

Bana deyni oyun artık bittiydi, neçinki aklımdan hiç çıkmazdı o kız-çaaz. Hep sansın önümdä durardı. Nasıl-nicä biz oyunu bitirdiydik 2:1 sayılan. Vasinin komandası ensediymi.

MARINKA

Avşam ekmeeni idiktän sora internatın büük zalında maasuz bizä deyni yaptıldılar bir dinnenmäk-tanışmak avşamı, neredä olduydu tür-lü oynunna, türlü yarışmalar, annadıldıydı ana dilindä türlü şiirlär, tür-lü cümbüşlär... Ozaman seftä işittiydim ölä çok şöleyiş hem bilmeycä.

O avşam seftä yaşamamda gördüydüm, nicä oynanılêr oyun “Pošta”. İsteyennerä daattıldılar kiyatçıklarda yazılı nomercikleri. Herkezi bol-durcuklan ya da iinäylän läazımdı tuttursun o nomerleri kendi güü-sünä.

Gösterdiydilär hepsinä poştacıyı da, angısının sırtında asılıydı çanta, kiyatları taşımaa deyni. Biraz vakıttan sora oynunların arasında başla-dıydı işidilmää poştacının sesi:

– Kim otuz sekizinci? Neredä beşinci nomer? İrmi üçüncü, kablet ki-yadını. Bu onnarın nomerleri, angılarına artık yazmıştılar kiyatları ta-nışmak için. Herbir kiyatçıkta kısacıktan vardı nicä okumaa:

– Bän 12-ci. Adım Sofi. İsteerim seninnän tanışmaa.

– Bän 25-ci. Adım Petri. Bekleerim seni hayatta.

– Bän 33-cü. Adım Todur. Beendim seni taa ilk bakıştan.

– Bän 47-ci. Adım Doni. Nomerik asılı yakamda. Pek beendim senin kırırcık saçlarını hem çakır gözlerini. Bekleerim cuvabını.

Bir dâ, bän taa etiştirämediydüm bakınmaa, nicä işittiydim kendi no-merimi. Ama birdän– birä kendimi toplayamadıydım da poştacı taa bir kerä baardıydı bütün zala:

– 40-ci! Sana var kiyat!

Yaklaştım poştacıyada kablettim bana kiyatçı. Orada ufacık bukva-cıklarlan, kız elinnän yazılıydı: “Bän 75-ci. Bekleerim teklif edäsin val-sa. Marinka”.

Çekindim bir tarafa da sol taraftan saa tarafa dooru geçirdim gözdän hepsini kızçaazları, ama onnarın arasında 75-ci nomeri bulamadım. Beni başladı işlemää: “Sanki, kim bu olsun? Nasıl sanki? Gözäl mi? Çir-kin mi? Uygun mu? Kalın mi? ... Kär gerää gibi vakıt butakım bän kafa-mı kırdıydım”.

Bir dâ, düştä gibi, işidildi muzıka, “Tuna valsın” sesi. Naşey yapmaa? O vakıdadan bän ölä dâ bulamadıydım taa 75-ci nomeri. “Neredä onu bulayım?” – düşünërim.

Bin türlü bän düşünärdim, sayıklardıım, ama ölä dâ akılca bulamaz-dım, kim var nicä olsun o 75-ci nomer, neçinki kimsey zalda bulunan-nardan beni bilmäzdi. Valsın sesi kaavileşärdi. Alaya çıktıydılar artık

ilk oyuncular, ama bän hep taa görmäzdim bana läözümni 75-ci nomeri. Bän artık bilmäzdim naşey yapmaa, açan ansızdan uz benim önümdä, bir-iki metra uzakta peydalandıydı 75-ci nomer. Bän onu birdän gördüydüm, neçinki kalanını bän çok kerä artık gözdän geçirdiydim. Bän uzak bir fikirimnän kuşkulandım, şüpeledenirdim, ama bilmäzdim, ani bu hep o kızçaaz, angısının beterinä bän kaçırdıydım tokatlarıma Vasinin ilk topunu. Hem taa da bir iş: bän bilmäzdim, ani bu kızçaazın var nicä olsun ilişiklii bizim literatüra olimpiadamıza.

Ama şindi o giyimniydi başka rubalarlan. Onun sırtında kara etekli, biyaz bluzacık, angısının sol enin kolanında, saat kayışcın altından görünärdi gözäl bir, örülü kenarlı basmacık. Bluzacın üstünä Marinka giymişti kırmızı koftasını. Bu koftanın benizindän mi osa ürek dalgalanmasından mı, ani seftä yapêr bu adımı, angısını kimsey bilmeer, neylän bitecek bu valsimiz, ama üzü onun, nicä dä koftanın benizi, hep ölä kırmızıydı, sansın yanardı. Saçları omuzlarından beldän aşaa, iki kara yılan gibi, kayıp-inärdilär. Bän taa uzaktan denediydim, ani kulacıklarında onun asılıydı küçücük paalı küpeciklär. Boynusunda da asılıydı bir dizi sedef boncuk. Ayaklarında orta ökçeli emenilärdi. Kafası onun iilikti. Gözleri bakardılar aşaa – bezbollahi, sayardı kendisini kabaathı.

Ona bakarkan hem ona karşı ilk adımnarı yaparkan, neçinsä beni dä seftä yaşamamda tuttu ydu ürek dalgalanması. Valsi bän sevärdim, seftä onu oynamazdım. Kızlardan çok kerä vardır işittim, ani oynarmışım islää hem ilin. “Ama neçin bän titireerim, sansın oyunda yapêrim ilk adımnarı?” – düşünärdim bän, gideräk Marinkaya karşı. “Tuna valsın” muzıkası götürärdi beni uzaklara, kaldırdı üüsek göklärä... Bän kär uçardım.

Bir-iki adım yaptıktan sora bän denedim, ani Vasi dä benim sol tarafımdan doorutmuştu kendisini hep o tarafa. Ozaman bän adımnarımı sıklaştırdıydım da Marinkanın yanına etiştirdim bir kipim taa ileiri. Ama bu Vasiyi durgutmadıydı. O da yannaştıydı benim yanıma da beklärdi, angımızlan gidecek oynamaa bu kızçaaz. Marinka yaptıydı küçük adımcını benim tarafıma. Bakıp taa bir kerä boldurcuklan iliştili sol güüsünä 75-ci nomerä, verdim saa elimi da çıkardım onu alaya. Saa elimi, nicä dä läözüm, koyduydum kızçaazın arkasına, beldän yukarı. Sol elimi uzattıydım önümdä bir tarafa aucumnan yukarı, angısının üstünä, kelebek gibi, konduydu Marinkanın yımışacak, sıvacık elceezi. Onun o yımışacak elceezi, nicä 220 volt sarsıladı.

Saa elimnän bän çektim Marinkayı kendimä, dönärkän kaçırmayım deyni. Kızçaaz, ansızlıktan, kaldıydı urulsun benimnän burnu-burnuya. Açan burnum diidiydi onun yanacına da bän yakından baktıydım onun üzünä, gördüydüm hem annadıydım, ani kendi yaşlarına görä o pek gözäl bir kızçaaz. Bu vakıt sansın diil neredänsä dinamiktän, ama içimdän, üreemdän, canımdan çıkardı o büülü, sarfoş edän muzıka.

Marinka bu vakıt naşeyse annadardı, gözlerini ba bana kaldırıp, ba

iki tarafa bakınıp. İkidä-birdä o yalvardı bana prost edeyim onu o top için, ama bu laflar gecärdilär benim kulaklarımın yanından, hiç onnara ilişmeyip... Bän ozaman taa seftä görärdim Marinkayı, hiç bişeycik onun için bilmäzdim, ama aklımda o büülü muzıkaylan dolaşık işidilärdi onun gözäl adı: “Marinka, Marinka, Marinkacık”...

Ne demää – pek beendiymdim Marinkayı. Pek istärdim, ki vals hiç bitmesin, da biz taa sabaayadan butakım tutunulu dönelim bu aydınnık zalda. Bana pek hoş gelärdi, ani bän işiderim, duyêrim onun taazä, gençecik soluunu, duyêrim kendi aucumda onun el titiremesini. Kär vardı nicä akıldan bozulmaa, açan çekärdim onu kendimä da duyardım onun cetin güüşçeezlerini.

Muzıka sustu, ama bän Marinkadan ayrılamazdım, sansın yapışmışım ona. Muzıka hem Marinkanın gözellii beni sansın büülediydilär, baladıydılar Marinkaya. Üräännän sansın duyardım, ani bu avşam bän onunnan artık buluşamayacam, lafedämeyecäm. İlkin annılarımız diidiydilär, sora da yanaklarımız sürüştüydülär biri-birinä, da bän, ayrılacaazaman, işittim ansızdan:

– Bän seni bekleyecäm...

Başka bir dä laf söleyämediydi, neçinki kimsä ona sesettiymi bu vakıt, da o, ayrılıp, gittiymi. Bän ölä dä etiştirämediym sormaa, nezaman hem neredä o beni bekleyecek. 75-ci nomer, nicä ansızdan peydalandıydı, ölä dä ansızdan kaybeldiydi önümdän. Bän valstan sora geçtydim kendi erimä.

VASI

Sade o avşamdan sora bän annadıym, ani düşmäzdi ozaman ayrılayım ondan. Vasi, nicä gölgä, Marinkanın yanında durardı. Biraz vakıttan sora işidildiymi eni muzıka “Rok-n-rol”. Gençlerin taa çoyu bilmäzdi onu dooru oynamaa, ama tepinärdilär erlerindä, bir fasıl düüyärdilär ayaklarını hem saurdardılar kollarını. Bän istediymdim Marinkayı teklif etmä bu oyuna, ama erimdän kımıldanınca, Vasi artık çıkardıym Marinkayı alaya oynamaa. Marinka belliydi, ani istämeer onunnan oynamaa, ama, bezbelli, inkär edämediymi, çevirämediymi Vasiyi geeri.

Vasi oynadı Marinkaylan bu oyunu, ama kaldıym yanında. O oyundan sora oynadılar taa bir oyun. Vasi ondan sora da Marinkadan hiç ayrılmazdı, durardı onun yanında hem dayma naşeyseydi ona annadardı. Bän başladıym azetmemää bu çocuktan. Hiç beenmäzdim, nicä Vasi lääzımnı-lääzımsız işlerä seslän güler. Vasi hep bakardı Marinkanın dooru gözlerinä. Belliydi, ani pek çalışêr Marinka beensin onu. Kimär kerä, açan kızçaaz onu pek seslemäzdi, Vasi tutardı onun kolundan da enikunu silkardı onu, seslesin deyni. Bu vakıt Vasi Marinkaya diimesin, dokunmasın deyni, hemen gelärdi yaklaşıp ta bir yumuruk çekeyim onun ensä kökünä, ama bulamazdım kendimä kuvet, dooruluk bu adımy yapmaa deyni. Bän kendi-kendimä sayardıym, ani bu ayıp, ani bu bi-

şeyä gelmeer, bu esapsızlık Vasinin tarafından tä bölä zorlan alıp-oyna-
maa kızçaazlan, sündüklär gibi, durmaa onun yanında... Bän bulardım,
ani Marinka kendisi läázım sölesin ona, ani aazetmeer ondan, beenme-
er onu. Bän hep beklärdim, nezaman bunu yapacak Marinka. Ama Vasi
hep durardı onun yanında, baalı gibi. Hem hiç düşünmäzdi da ondan
ayırılmaa bu avşam.

Bilmeerim, ne annadardı Vasi Marinkaya hem ne üzerä o bir par-
maannan diidiydi onun yanacına, ama bän hazırdım, gidip tä tepeleyim
onu erindä. Kär içim kaynayırdı. Sade ozaman bän bitkiyädän annadıy-
dım, ani Vasiyi bän kıskanêrım. Ama genä bulmadıydım kendimä kuvet
yapmaa bu adımı.

Hem diil ani korkayım Vasidän. Bän Vasidän taa üüsektim, taa ba-
taldım hem, nicä bulêrım, taa kaaviydim. İş diildi bunda. Ama ozaman
bän taa bilmäzdim, ani kendi kısmetin için läázım kimär kerä düüşmää
dä, kuvedini dä gösretmää.

Muzika sustu. Oynunar bitti. Gençlär daalıştılar. Zaldan çıktıktan
sora bakındım iki tarafa, istedim göreyim Marinkayı, ama o birerdä gö-
rünmäzdi. Vasi beni beklärdi hayatta. O elinnän gösterdi, ki gideyim
onun yanına. Durardı o yalnız, da onuştan bän korkusuz sesledim onu.
Onun aazında artık tütardı tutuştırulmuş ığara. Ona yaklaştıynan,
bana da uzattıydı bir, ama bän itirdim onun elini geeri, deyip, ani tütün
çekmeerim. Benim laflarımdan sora Vasi koyduydu elini benim omuzum-
da biz ikimiz yannaşık çıktıydık dışarı. Dışarda, şindi dä taa tutê-
rım aklımda onun laflarını, o bana dediidi:

– Tokatlarda käämil durêrsin, Simu. Ama sän kızçaaz läázımmış duu-
asın. Demeerim, ani bu prost, ama pek yımışaksın, kär mamaligaysın.

Bilerim, pek kızdıydım bän onun bu acı laflarına, ama düüşmää is-
temäzdim. Biraz uslandıynan, sade sorduuydum ona üfkeli:

– Neçin?

– Neçin ki tütün çekmeersin. Bütün valsta sän Marinkaya ölä bir dä
laf söyleyämädin. Havada uçêrsin, çocuk.

– Da sora senin işin ne? – genä dargın ona sorduuydum.

– Havada uçmaklan, dost, iş yapılmaz. Kızlar, karılar severlär kuvedi,
açan adam tutêr kendisini çetin, açan adam girgin hem açığöz. Yumu-
rukklar da sıkılmış olsun, açan läázım hem eri.

Bilmeerim, ne istediidi söylemää Vasi bitki laflarınnan, ama o beni
pek acıladıydı. Her taraftan baktıynan, onun kär vardı dooruluu da.
Kendi-kendimä göstermää deyni, ani bän dä diilim o yımışaklardan.
Vasi gittiktän sora, dooruldum Marinkaların evinä. Yaklaştım tokat-
çaa. Aul içindä saldı köpek. İçerlerdä taa safkklar yanardı, ama perdelär
çekiliydilär, da içerdekilär görünmäzdi. Bän durardım salkım acın
altında. Köpek hep salardı. Bän umutlanardım, ani Marinka, duyup, çı-
kacak, ama bir vakıttan sora tokatçın üstündä göründüydü çorbacının
gölgesi. Tokatçaa dayandıynan, gölgä sordu karannaa:

– Kim orada? Ne lääzım?

Ama bän aazımı genä açamadıydım. Genä kendimdä kuvet bulamadıydım da söleyim, ani bu bän, isteerim Marinkaylan lafetmää. Çorbacı taa bir kerä sordu karannaa, kim orada, ama bän ölä dä kıyıştıramadıydım çıkmaa o kalın salkım aacın ardından. İşıtmeyip cuvap, adam bir vakıttan sora gittiydi geeri.

Ondan sora bän dä döndüydüm içerimä. Benimnän bilä içerdä vardı taa üç çocuk başka küülerdän. Vakıt artık onikiyâ yakındı, ama uyumaa istemäzdim: sınaşıktım evdä geç vakıdadan uroklarımı yapmaa. İçerdä sıcağı. Bän geçtim pençerenin yanına, duvar boyuna, soyundum da yattım kendi erimä. Çocuklar, görüp, ani bän yattım uyumaa, kendileri dä soyundular, süündürdülär şafkı, ama lafetmeyi çok vakıt kestirmediydilär. Onnar her sayıklardılar, nasıl temalar var nasıl ertesi günü versinnär.

İçerdeki sıcak biraz vakıttan sora beni yımıştattı da ansızdan dalmıştım bir derin uykuya. O avşam, tutêrım aklımda, gördüydüm düşümdä, nicä biz Marinkaylan, karı-koca, gün vakıdı baa bozêrız. Yanımızda, baa içindä bizim uşaklarımız, Soficiklän Dimucuk saklambaç oynardılar. Dimucuk – ölä bir dört yaşında, Soficik tä iki yaşında yakın. Soficik lääzımdı saklansın da, başka er bulamayıp, saklandıydı derin bir çitenin içinä, angısı yanı üstünä durardı baa çotuuna dayalı. Dimucuk başladıydı onu aaramaa. Bir dä çiten çeketti tukurlanmaa. Ölä o tukurlanarak çıktı yol üstünä. Bu vakıt bizä dooru, tozadarak, gelärdi bir maşına. Bu vakıt näändansaydı ansızdan peydalandıydı Vasi-futbolcu da, kaldırıp yol üstündän Soficii, pindi maşınaya.

Bän yola çıkınca, maşına yollandı erindän da gitti. Bän çok vakıt kaçtım o maşınanın ardına, ama ölä dä etişâmedim onu, angısı dönemecin ardına kaybeldiydi önümdän. Soficiin mamusu, Marinka, gördüynän bunu, çok aaladı, düündü, ama faydasız.

Bu vakıt içer kapusu gırçaladıydı, da bän, gözlerimi açıp, gördüydüm önümdä Vasiyi, angısı bir kıpım ileri düşümdä kaptıydı bizim uşamızı da hiç bilmäzdim ne yapmaa.

Düşüneräk, ne sanki bu olsun, bän kalktım erimdän aar üreklän, yaptım gimnastika da, alıp peşkiri, gittim yıkanmaa. Serin su taazelettiydi kafayı, açtıydı gözlerimi, aydınattıydı fikirimi.

İlersi günü dışarda kâr güz havasıydı, ama gecä sepelemişti kaar. Dolaylar biyazımıştı. Kırlar, aulların içlerinä sansın döşemiştilər biyaz bezleri, angılarını kâr korkasındı kirletmää. Aklıma geldi ydi bir şiirceezin lafları:

*Tä geldi bizä yanvar:
Örttü dünneyi kaarlar.
Bim-biyaz daalar, baalar..
Kaarlan sarınmuş kırlar...*

İleri dooru şiirdä yazılıydı, nicä tabiatta bir dä ses işidilmäzmiş: sı-

cakçı kuşlar, uçup-gitmişlər, tavşamnar saklanmışlar... bu vakıt:

*Sade saksan gaargaya
Annadêr eni yalan.*

Dışarı baktıynan, aacın tepesindä halizdän dä, iki tarafa sallanarak, sakırdardı biyaz yannı saksan, angısı, nicä şiirimdä sölärdi gaargaya ölä:

*Temen, kurusun dilim,
Karpuz idim beş dilim...
Dün küüyün kenarında,
Eski dermen altında
Gördüm bir sarfoş sıçan,
– Bu da mı, deycän, yalan?*

Kär şiirdän çıhma saksan, beni seslemiş gibi, indi en aşaaķı dala da genä başladı naşeysä annatmaa dolaylara, makar ki yoktu kim onu seslesin bu vakıt.

YARATMA

Sabaalen bizi genä doyurduydular. İdiktan sora hepsi olimpiadacılar kaldılar erindä. Bizä karıştıydılar çadırlılar hem aşırıdan sabaalen gelennär. Onnarın aardına girdi jüri başı da bildirdi, kim nereyi läüzüm gitsin. Marinka oturardı bendän kıynaş saa tarafta. O bakardı bana dooru. Bakışlarımız, kaya-kaya, karşılaştıydı. Marinka, gülümseyip, saladı kafasını, angısı gösterärdi, ani o bana seläm verer hem dudacıklarının oynatmasından annadıydım, ani o dedi: “Sabansêrsın, Simu!”

Bildirdiktän sora, juri başı bizimnän, büüklärlän, doorulduydu bir klasa, onun yardımcısı da – yannaşık klasa.

Sekizinci-dokuzuncu klaslar läüzümdılar yazsınnar takrir, ama biz yazardık yaratma. Kapuyu kaparkan, jürinin yanından sıyrılıverdi klasa futbolcu Vasi. Ardına o kapadı kapuyu da hepsicii oturdular erlerinä. Klasın taftasında artık gözäl bukvalarlan yazılıydı temalarım adları. Bän, nicä dä başkaları, birdän-birä geçirdiydim gözdän hepsini temaları. Bulup sevgili tamamı, bän ilinnendiydim hem uslandıydım.

Çok oyalanmayıp, birdän tutunduydum ilk temadan. Genä, nicä dä başka kerä, kurduydum kendimä deyni yaratmanın planını hem bulduydum, temayı açıklasın deyni, epigraf. Ondan sora doldurduydum daadılmış yaprakların üç tarafını, neredä gösterdiydim, kimim bän hem neredän.

İmzada gösterdiydim “yanvarin 8-zi” hem yılı. Sora, yapraa aktarıp, ilk sıracıkta gözäl bukvalarlan yazdıydım: “Ne gözäl yaz Bucakta!”

Temanın adını yazdıktan sora pak yapracıkları koyduydum bir tarafa da tutunduydum kirliyä yazmaa, açıklamaa ayırılmış temayı. Bu olimpiadada bän taa bir kerä annadıydım, ani pek severim Vatanımı, ani Bucak bana deyni, nicä ana, paalı. Aklıma getirdiydim birkaç söyleyiş, angıların taman eriydi: “Vatan – kär ana, yabancılık – karı fena”, “Va-

tan, nicä tatlı bal, onu koruyan – helal!” Bulêrim, ani insansız Vatan – o diil Vatan. Onuştan aklıma geldiği bir söleyiş: “Açan adam gagauz – çalışkan o, işi uz”.

Temayı da kâr açıklamaa bän çekettim o uzak vakıtlardan, açan bizim dedelerimiz, Balkannardan kalkınıp, konmuştular bu çöl, tolokalık, işlenilmedik erlerä... Ama sora, gagauzlar bu erlerä konduktan sora, zaametlerini saymayıp, başlamışlar sürmää, kazmaa, ekmää, dikmää, düzmää, tertiplemaa...

Şindi, makar ki taa iki asir dä geçmedi, nicä burada gagauzlar yaşêrlar, ama Bucak diişildi, döndü dünnein üzündä bu gözäl çiçekli başçaya. Bucak şindi oldu ölä gözäl, ani mayıl olasın. Yaratmamda yazdıydım, ani Bucak gözäl yılın herbir zamanında. Bucak, ana tarafım, bana paalı birtakım güzün dä, kışın da ilkyazın da.

İlkyaz – pek gözäl zaman!

İlkyaz – dirilmäk!

İlkazın tabiata

Büük sevda gelmäk.

(Bu ilkyaz için)

Ne var taa gözäl yazdan?!

Dolaqlar öter!

Uşaklar bu zamanı

Taa kıştan bekleer.

(Bu yaz için)

Güzdän taa gözäl zaman

Yoktur Bucakta!

Hepsicii sansın yaşêr

Büük meyvalıkta.

(Bu güz için)

Kış gibi gözäl zaman

Bilmeerim, dostlar!

Kaar kundaannan sarılı

Yorulmuş kırlar.

(Bu kiş için)

Bitirdiydim yaratmamı bölä:

Yok nicä beenmemää,

Yok nicä sevmemää

Bu büülü, çiçekli tarafi!

Bucak – pek paalı!

Vatana biz baalı.

Biz Bucaan bir gözäl korafi.

Yazarkan bu şiirceezi bän düşündüm, ani pek islää yaşamaa o adama, kim kendi köklerinän baalı Vatanına, kendi yaşamasına hem biler onun kahırını, zorunu... becerer sevinmää, şennenmää bir yortuda kendi halkınan, hazır versin kâr canını Vatanın hem halkın ilerlemesi

için.

Bitirdiktän sora çıkardım paka, birkaç kerä okudum yazılmışı da, götürüp yaratmamı, koydum masanın üstünä, neredä oturardı jüri.Bitkiyädän vardı taa bir saada yakın. Bendän sora birär-birär başkaları da başladıydılar çıkmaa.

Bendän sora tezdä çıktıydı Marinka da. Onun üzü şıladı, gözleri yalabıyardılar, yanacıkları, alma gibi, kırmızıydılar.. Belliydi, ani hepsini yaptı, nicä läüzim hem yannişlıksız. Bän taman doorulduydum ona dooru, açan klastan çıkardı Vasi. O beni ilerleyip, aldı Marinkanın elini, baktı onun gözlerinä da, soluunu içinä çekip, sordu:

– Hazır mı Marinka? “Beşi” urdun mu erä?

– Çetindän söyleyämeyecäm, ama hepsini tamannadım, ne istenärdi. Yannişlık ta läüzim olmasın, zerä paka geçirdiktän sora takririmi iki kerä düşünekli okudum, herbir lafçaazı gözdän geçirdim. Var umudum olsun “beş”, – dedi Marinka kabaatlı kızararak, benim üzümä baktıyanan.

Siirederäk Vasiylän Marinkayı, aklıma geldi düşüm hem annadıydım, ani o üzsüz Vasi herkerä duracak bizim aramızda. Marinka verärdi ona cuvap, ama bakardı bana dooru, çalışardı bakmaa benim gözlerimä... Benim sä dilim sansın bukaalydı, dudaklarım kuruduydu, çenelerim tutulduydu da hiç aazımı açamazdım... sade aklımca tekrarlardım:

*Marinka, Marinka, Mariya,
Uçêrsin benim gözümdä.
Gecä dä, gündüz dä durêrsın,
Durêrsin benim önümdä.*

Makar ki büyük umudum vardı, buluşup, onunnan lafetmää, söylemää, açıklamaa ona benim büyük sevdam için, angısı doldurduydu diil sade üreemi, canımı, fikirimi, ama bütün içimi; annadacam ona duygularımı..., ama bir dä büyük şüpä peydalandıydı, ani Vasi var nicä kapsın kısmetimi, dursun yolumda aykırı, neçinki o taa cetin tutardı kendisini, hiç brakmazdı Marinka kendisinä gelsin. Bän sä, nicä annadım sora, kâr havada uçardım, beklärdim kısmet kendisi karşıma düşsün, Marinka, kızılınnan kendisi üreciimä yol açsın.

Marinka ki bän onnarın yanındayım, makar ki beni dä kimär kerä lafa katardılar, bän dä naşesä sölärdim, armut aacından duşmuş gibi, ama olimpiada ölä da geçtiydi. Bän ölä dä Marinkaya sokulamadıydım, söyleyemediydim, açıklayamadıydım kendi duygularımı.

Hiç bir dä minuda aklımdan çıkmazdı Marinkanın boyu, onun gözellii, onun, şefteli gibi, yanacıkları, onun, güven gibi, gözçeezleri, onun o al dudacıkları.

Bitkidä hepsiciini, iki bölümü dä, topladıydılar bireri o büyük zala, neredä kablettiydim bän Marinkadan o kiyatçaa, angısında o beni ilk valsa teklif edärdi. Bu zalda bän seftä diidiydım onun yımışacık elceezlerinä, angıları beni sarsalardılar, nicä 220 volt. Bu zalda bän seftä

yaşamamda, var nicä demää, uçardım havada nicä kanatlı.

Benimnän naşeyssä olardı, makar ki zal doluydu arkalı uzun skemnelärlän, ama bana deyni onnar sansın hiç yoktular. Şindi zalın önündä durardı eşil çufaylan örtülü uzun masa. Zalda oturardılar üürenicilär, örtülü masanın karşısında da oturardılar jüri azaları: Dionis Tanasoglu, Nikolay Baboglu, Petri Çebotar hem başkaları. Üürenicilär dä, jüri dä durardılar önümdä, nicä gölgä. Bän açık görärdim sade bendän bir sıra aşırı oturan Marinkayı. Kär ensäm buruk kaldıydı – hep ona bakardım.

Bir da işittim jüri başın sesini, angısı söledi, kim nicä işlemiş hem kim gidecek olimpiadaya Kişinöva. Sıralanmışların arasında genä işittim kendi adımı. Vasi hem Marinka da läüzimdilar gitsinnär Kişinöva.

Bän bilmäzdim taa – ne bu, ama umut konaklandıydı benim üreemdä. Bitkidä hepsini olimpiadacıları kutladılar hem teklif ettilär taa çok okusunnar ana dilindä, taa çok işlesinnär, taa pek sevsinnär ana dillerini.

Bu vakıt açan olimpiadanın gidärdi bitki minutları, zalın kapusu açıldı da peydalandı orada bir genç adam, angısı neçinsä bakardı dooru Marinkaya. Bu vakıt Marinka da baktı kapuya dooru. Onnarın bakışları karşılaştılar da kapuda duran adam alatlattırdı Marinkayı. Onnar parmaklan, bakışlan annaşınca, jüri başı etiştirdi sölemää bitki duasını, ki gagauzlar gittikçä ilerlesinnär, olsunnar taa zengin, taa şeremet, taa açıkgöz.

Bän dışarı çıkınca, onnar ikisi artık o aulun başında tokatçıktan aul içinä girmiştilär, da Marinka, açan gördü beni, salladı bana elini uzaktan. Bir-iki adım ileri yapıp, taa bir kerä döndü bana dooru da genä oynattı sade parmacıklarını. Onnar ikisi dä alatlan girdilär içeri, ama bän, bir taş gibi, erimdä kaldım. Kendimä geldiydim, açan hepsicii artık daalışmıştilär.

Avşamadan vakıt taa vardı. Hava serindi.Yolları ayaz kurutmuştu. Hiç yoktu havezim ne avtobus aaramaa, ne dä treni beklemää. Çıktıydım şkolanın sport alayına, baktıydım taa bir kerä Marinkaların auluna, kapunun önünä, ama kimsey görünmädü. Bezbelli, Marinka batısunnan nereyisä gittilär. Aulun başında, neredä bän seftä gördüydüm Marinkayı, tokatçık kapalıydı. Ama üreciim, canım doluydu Marinkaylan. İçim çalardı:

*Marina, Mariya, Marinka,
Uçêrsın benim gözümdä.
Sokaa, tokatçaa bän bakerım –
Görerim seni önümdä.*

Bu kär ölä vardı. Bän hiç annayamadıydım, nicä yayan çıktıydım. Çadırdan da biraz vakıttan sora etiştıydım küüyä, sansın evimiz Çadırın yanındaydı. Gidärkän aykırıdan, sansın duman içindä bulunardım, kimseyi görmäzdim, bişeycik işitmäzdim. Küüdü sansın kiminnänsä buluştuydum, naşeyssä lafettıydım, ama bişeycik aklımda tutmêırım. Ölä aar bän geçirdiydim Marinkaylan ayrılmayı. Sarfoş gibi, gidärdim hem tek-

larlardım onun adını herbir adımda.

Evä etiştıydım, açan evdekilär artık ekmeeni imiştılar. Teklif ettiydi mamu koysun bana imää, ama bän, deyip, ani başım acıyêr, girdim içeri da yattım pat üstünä, hiç soyunmayıp. Kuvedim yoktu diil soyunmaa, ama kımıldanmaa kâr.

İçerdä sıcaaktı. Mamu yapmıştı o günü ekmek, da bän, yımışayıp, daldıydım derin uykuya. Düşümdä genä gördüydüm Marinkayı, o zalı, neredä biz oynadıydık o büülü valsı, neredä bän seftä gördüydüm onun, güven gibi, gözçeezlerini hem, gül yapraa gibi, pembä dudacıklarını, alma gibi, yanacıklarını.

DIPLOM ELİMDÄ

Ekzamennerdän sora, diplom açan artık elimdäydi, başladım toplanmaa. Kıyatları, tefterleri aktararkana, gözümä ilişti Marinkanın patredi, angısını o bana yolladıydı onuncu klası bitirdiktän sora. Kiyatta o bana sorardı, naşey yapmaa ileri dooru, nereyi gitmää üürenmää. Yazardı, ani beni taa sevärmiş, unudamazmış... Bilerim, ani ozaman taman gidärdi sesiya, vakıt pek kızgındı, da hiç tutmêêrim aklımda: yolla-dıydım mı bän ona cuvap geeri osa yollamadıydım mı, ama, gördüynän patredi, bän pek sevindiydım, içimdän sansın tok geçtiydi. Marinkanın gözleri bakardılar dooru benim gözlerimä, da benim aklıma geldiği hem avşam kiyatta yazılı laflar: “Bän seni bekleyecäm”. Bän düşündüydüm kendi-kendimä, ani şindi taman vakıdı buluşmaa Marinkaylan da annatmaa, nicä onu bän pek severim, nicä bu beş yılın içindä bän dayma onun için düşündüm, ama üürenmektän hiç yoktu vakıdım kiyat ta yazmaa, ani...

Açan aklıma geldi Marinkanın o tatlı dudacıkları, angılarından beni sade polis ayırttıydı, bän çetindän esapladıydım, ani dönecäm evä avtobuslan da mutlak uurayacam Marinkaya. Düşünärdim akılca, umutlanardım, ani o beni bekleer, o beni annayacak. Ama açan aklıma gelärdi o düşüm hem o futbolcu Vasi, bän ter-su içindä kalardım... Kendimä er bulamazdım. Düşünärdım gitmää ertesı günü, ama kendimä deyni an-sızdan esapladım, ani büün gidecäm. “Büün bän läözüm buluşayım Marinkaylan!” – düşündüm bän da, alatlan toplayıp partalcıklarını, doo-ruldum avtobus garasına. Kismetimä, avtobusta er vardı da bir saattan sora kasaba, neredä bän geçirdiydım beş yıl yaşamamı, kaldıydı geeridä.

Bütün yol bän düşünärdim, sayıklardım, nicä o beni karşılayacak, nicä kabledecek, nicä laflar ona soleyecäm, nicä anasinnan-bobasinnan tanışacam, nicä... Pek kabaatlı bulmasın deyni, diploma koyduydum yakına, göstermää, ani bu beş yıl bän iilenmedim, gezmedim haymana Kişinöv sokaklarında.

Nicä geçtik Çimişliyai, Komradı hem başka küüleri, bän hiç annayamadım. Sansın onnarı hiç görmediydım dä. Bir dä..., açan baktım dışarı, artık görünärdi Çadır. Lääözımdı inmää kasabaya girärkenä. Bän şo-

ferlän annaşım, da o durguttu avtobusu kâr internatın yanında. Şükür edip şoferä, doorulduydum o evin tokatçına, neredä, nicä bän esapladydım, lääzımdılar bana sevensinnär, kabletsinnär, nicä paalı musaafiri, karşilasınnar diil tuz-ekmeklän, ama süüş tauklan. Bän artık sayardım kendimi bu evin aylä azası. Ama üreciim diildi raat, doorusunu sölediy-nän.

ÜRECIİM DÜÜLER

Birkaç minuttan sora bän Marinkaların evin yanındaydım. Urdum tokatçaa. Canım düülärdi içimdä, hazırđı fırlasın. Aul içi görünmädzi. Uzakta saldı köpek. Kimsä sürüdärdi ayaklarını, yaklaştı tokatçaa. Bu diildi o adımnar, angıalarını bän beklärdim. Bunnar ihtär adımıydılar, angıları hiç bireri alatlamazdılar.

Kimsä pek çok oyalandı, osa bana mi ölä göründü, tokatçun rezesini açınca. Açıldıynan, bän gördüm bir elli-elli beş yaşında bir adam. Nicä annadım, o Marinkanın bakasıydı. Eländä onun sopacıktı. Ayaanı sürü-därdi. Adam gösterdi elinnän aula da, tokatçı kapadıktan sora, sordu:

– Kimsin sän? Bän seni bilmeerim.

Bän söledim adımı, ama ona benim adım bişey söylemädzi. O genä sordu:

– Sän kimsin, ya?

– Bän Marinkaya.

Adam neçinsä bundan başka bişeycik sormadı da, sopacınnan gösterip yolu, dedi:

– Geç ileri. Marinka evdä.

Bän gidärdim onun önücä. Yolcaazın iki tarafında da büüyärdilər meyva fidannarı hem açardılar türlü çiçeklär. Bän etişincä eşiklerä, peydalandı üüsek, gözäl giyimni, kısa saçlı, dolu güüslü kız. O pek benzärdi hem benzemärdi da o ilerki Marinkaya, angısını bän bilärdim patrettän hem olimpiadalardan. O şindi taa dolucaydı, taa üüsekti, taa... Kâr gülümsemesi dä diişmişti. Onun gözleri bakardılar dooru gözlerimä hem onnarda naşeysa yazılıydı, ama bän birdän annayamadıydım, okuyamadıydım o yazıları. Bezbelli, istemäzdim bu olsun aslı.

– Zamansêêrsın, Marinka! – dedim bän. – Tä genä geldim futbol oynamaa. Kendimä acıyan aarêêrım. Bekim, genä tokatlarda yardım edecän?

– Zamansêêrsın, Simu, – cuvap etti o. – Sade sän, olmalı, yanıldın. Bän sana acıyan olamarım. Ama, gelmişin mi, her okadar geç içeri.

Marinka gülümsedi bir fasıl, nicä bana göründü, ürektän şaşıp, dedi:

– Ya nesoy sän olmuşun!

– Nesoy? – hızlı soruverdim bän.

– Bilmeerim, büümüşün. Batal olmuşun...

– Sän dä olmuşun...

– Nesoy?

– Pek gözäl. Levent.

– Bän ilerdän dä gözäldim, – şaka esabı söledi Marinka.

– Var dooruluun, Marinka. Bän unuttum, ani sän herkerä gözäldin.

Bän pindim eşiklerin üstünä. Verandada masa başında oturardı kim-sä bir genç çocuk yanınnan bizä hem içärdi tütün. Çocuun saçları karaydı, gölmää yolluydu, donnarın paçaları dardı. Hem tutardı parmaklarının o ıgarayı ölä, nicä vardı nicä tutsun onu sade bir kişi – Vasi. Annadıynan bunu – kâr içim suudu hem beni örttü suuk ter.

Yaklaştıynan masaya, Marinka dedi o masa başında oturana:

– Bän sizi tanıştırmayacam.

Bu laflardan sora Vasi kaldırdı gözlerini bana, da bän artık yoktu naşey yapayım. Yapındım, ani pek sevindim, uzattım ona elimi da dedim:

– Zamanêêrsın, Vasi!

O pek sıktı benim elimi, sansın çoktan beklärmiş benimnän elleşmää. Gözdän geçirip beni başımdan, ayaamadan hem hertarafça, dedi:

– Bana geler, Simu, ani sän pek az diişmişin. Sade uzamışın biraz. Sana bu uzun donnar pek yaraşêr. Vasinin tarafından bu bir ezici şakaydı. Lääzımdı, mutlak, gülmää ya da cevap vermää. Ama benim pek gülecääm çıkmazdı.

Buna gülümsedi sade Marinka.

– Sän küsmä, Simu, bizim Vasi şakacı biraz. Marinka söledi bunu ölä, ani genä bizi Vasiylän yaklaştıрмаa. Ama bän Vasiyi hiç dayanamadım, hiç istämäzdim bilmää.

– Sän yanılêrsın, Vasi, – dedim bän. – Bän pek çok diişildim. Ama, nicä deerlär, bir taraftan, uzaktan taa ii görünärmiş.

Marinka benim laflarımı beenmedi, neçinki baktı bana aykırı, ama, birdän yımışayıp, dedi:

– Ya annat, Simu, neredä gezdin, nelär yaptın, nasıl yaşadın? Bizä Vasiylän pek meraklı olacek bilmää.

“Bizä Vasiylän, bekim dä onnar evli?” – genä düşündüm.

– Yok nicä olsun. Ölä alaydı, ozaman Marinka olmayaceydı bölä donaklı. Olmalı, Vasi musaafirlää geldi.

– Annadayım, ama buna deyni pek çok vakıt lääzım olacek, – dedim bän.

– Sän annat, Simu. Biz Marinkaylan alatlamêêrız, – cevap etti Vasi, göstererek, ani onun işi burada çoktan esaplanılmış onun tarafına.

Annattım bän onnara, nicä üürendim, nicä yaşadım bu yıllarda, da sora kendim dä başladım soruşları koymaa, makar ki belliydi soruşsuz da.

Lafedä-lafedä, annadıydım, ani Vasi hiç brakmamış raada Marinkayı bu yıllar, ani 10-cu klası bitirincä Marinka hep umutlanarmış, ani o cevap verecek da belli edecek onnarın ileri dooru yaşamalarını, ama Marinka hiç cevap ta kabletmemiş kendi kiyadına... Ama Vasi bu vakıt pek sık gidärmiş Çadıra, girärmiş onnara musaafirlää, geçirärmiş Marinkayı oynunnara hem oynunnardan sora evä. Ani herbir yortuda baaşlarmış Marinkaya çiçek, başka baaşışlar. Hem yaparmış bunu ölä, ani başkala-

rı da, evdekilär dä bilsinnär, görsünnär. Çok kerä baaşış getirärmış diil sade Marinkaya, ama mamusuna da, bakasına da. Taa sora başlamışlar açıkta gündüz sokaklarda peydalamnaa. Ilkin yannaşık. Sora kol-kola. Sora sarmaşık.

Bilennär, tanıyannar çoktan sayarmışlar onnarı gelin-güvää, karı-koca.

Lafetmektä annaşıldıydı, ani Marinka bitirmiş Kauldaki uçilişçayı da işleer şindi uşak başçasında, hem her bu vakıt üürener Tiraspol institutunda. Vasi, on klası bitirdiktän sora, bitirmiş tehnikum da şindi kolhozda mehanik işlärmiş.

Biz lafedärkän, Marinkanın mamusu danıştı Vasiyä:

– Git, güvää, çıkar maazadan bir çölmek şarap musaafirä.

Bän bu vakıt baktım saadıma da dedim:

– Saa olunuz hoşluunuz için, ama irmi minuttan sora gider benim trenim. Lääzım etistirmää ona. Beni evdä bekleerlär.

O aula girärkän, bän bunun için hiç düşünmädım. Mutlak bilärdim, ani bän burada geceleyecäm sevdacımın evindä, ama ortalık diiştiydi, da lääzımdı taa tez gitmää. Bän alatlan uzattım hepsinä elimi. Bana göründü, ani Vasi sevindi benim bu adıma, ama dedi:

– Neçin kalmêersin, Simu, geceleyäsin bizimnän? Sabaa yola çıkacedık. Bana da o tarafa gitmää lääzım.

– Saa ol teklifinä, – dedim bän, – ama artık vakıt gitmää.

Vasi geçirdi beni tokatçaadan. Marinka da çıktı sokaadan, ama bir adım geeridä.

– Saalıcaklan! – dedi Vasi.

– Saalıcaklan, Simu! – dedi Marinka. – Bän bulêırım biz taa mutlak buluşacez Çadırda.

– Elbetki, buluşacez, – dedim bän.

– Biz çok kerä taa buluşacez türlü topluşlarda, – ekledi Marinka.

SAALICAKLAN, MARINKA!

– Saalıcaklan, Marinka! Saalıcaklan, sevdam!

Bän pek islää annardım, ani ileri dooru biz hiç buluşmayacez. O tokatçın yanında bän seftä ölüylän karşılaştıydım. Bän gömdüydüm benim ilk sevdacımı, ilk duygularımı, ilk gençlik yannışlıklarımı.

Bir on-onbeş minuttan sora bän artık oturduydum trenä, vagonun bir geerideki skemnesinä da savaşırdım uzaklaşmaa yaşamamda ilk meazardan, nereyi kendi ellerimnän gömdüydüm gözelim duygularımı hem delikannılıımı. İleri dooru bän mutlak istärdim diıştirmää yaşamamı, unutmaa Marinkayı. Bän bilärdim, ani bu zor olacek, ama karıştırmama, bozmaa Marinkanın yaşamasını istemäzdim.

Tren gidärdi ileri. Bän yaklaşırdım küüyümä, şkolaya, neredä beklärdi beni eni iş, eni yaşamak, eni duygular.

– Zamanêersın, küüyüm! Zamanêersın, evim! Zamanêersın, şkola!

KAYIPLAR

Kayplar, adımar
Ömürümü ölçer.
Can erindä sancılar
Raatlıktan mi çekiler?

Göz uçların buruşuu,
Gülmenin mi izleri?
Açık, yorgun bakışlar
Zamanın mi neetleri?
Yakın dostlar siireldi,
Zorlar bizi denedi.
Paalı üzlär silindi,
Kalannar kaavilendi.
Kayıplar, arkadaşlar
Dayma girer düşümä.
Borçlulu o bakışlar,
Suuk ürektän atılma.

YORGUN YOLCUYUM

Ecelimdä.
Neredä kahr omuzumda,
Neredä kısmet umudumda.
Yorgun ecelimdä
Yolcuyum.
Can acıyan
Ömürümdä
Kiminnän zoru payettim,
Kimä elimi uzattım.
Acıyan ömürümdäyim –
Can.
Neetimä hatır
Güttüm.
Güzdän-güzä adımnadım.

Hatırlı neetlär
Güttüm.
Uymaz uuru –
Haydadım.
Yılma yolu bayırladım,
İilik sade inandım.
Uymaz haydadım
Uuru.
Yolum uzun
İlerdä.
Zeedesi kaldı geerdä,
Silinmiş kenarları.
Uçları biter
Göktä.

Valentina Bujilova

ÖMÜRÜNDÄ SENİN...

Gecä daatmış yıldızları göktä,
Baaşışları – sevda kıpımnarı,
İki cancaaz buluştular seftä,
Sonsuz bilä olsun ko yolları.
Tatlı baldan dadı dudakların
Gün duusuna dooru götüreceğ,
Canı yakan nazlı lafçaazların,
Uzun onnar, ama hep etmeyecek.
Göz yaşçaazı olmaa gözlerindä,
Hem annında – birkaç buruşucuk,

Gülüŝ – o kısmetli suratında,
Dünnäa türkülerdän – bir türkücük.

Baksana, ilkyaz resimnerindä
Var en gözäl hem en uygun resim,
Duruk çiicäaz – gülün yapracında,
Eriyecäm ömüründä senin...

VAR BİR KÜÜ

Var bir küü Bucak kırlarında,
Bakışınnan – göl maaviliinä,
Gülümseer dan meralarında
Yaşayannara, musaafirä.

Birleşmiş güneş hem gök bırda,
İki renk – altın hem da maavi,
Yalabık hem pak çiilerindä
Erleşmiş bu benizlär kaavi...

Gecenin maavi serinniindä –
Tap-taazä lüzgär dokunması,
Avazlarlan sesetmesindä
Çayırda – çekirgä baarması.

Aklından çıkmaz cömert ilkyaz,
Ayva hem kirez açmaları,
Gök – maavi... düşün... pembä –
biyaz...

Çiçeciklerin kokuları...

Aşaadan – tümsäa dooru yolcaaz,
Osoy – çok, ayır biriciini,
Çık ta bak! Akêr gözdän yaşcaaz,
Bir gördüünän küü güzelliini...

Kavaklar, süütlär, ergivannar...
Etlerin tikennener birdän,
Raatlını bulêr bırda cannar...
Bu duygu duuêr angı sırdan?

Allahım, diil erdeki bu hal –
Ayozlu Vatan görüntüsü:
Oynadêr üräa sade bir dal,
Ani buluda diiyer ucu...

Bol akêr sucaaz çoşmeciktän,
Dalgalı şirit hem maavicä,
Bu sucaaz – toprak çölmeciktän –
O soydan, ani doyamaycan...

Kurtulêr gururluktan cannar,
Sucaazdan içtiynän, paklayan,
Bu kıpımnarda cannar annar
Saalıklı gelän sızıntıdan...

Bu küüdä gümeciklär yaşêer,
Üzümdän – küüyün gercik adı,
Şıralı salkımnardan taşêr
Mas-maavi koyu tatlı dadı...

İÇİNDEKİLÄR

§ 1. Gagauz dilinin kökleri. Gagauzlar Ukrainada	4
§ 2. Sintaksis hem noktalama bölümnerindän en önemli haberlär: lafbirleşmesi hem cümlä, sintaksis baalantıları onnarın arasında, gramatika.....	6
§ 3. Cümlelerin baş payları, sadä cümlelerin çeşitleri	11
§ 4. Cümlelerin payları, katlı cümlelerin çeşitleri	21
§ 5-6. Ritorika nicä bilgi hem lafkoruluşun incäzanaatı. Dil yaratmaların kuralları hem kanonnarı. Ritorikanın dil kolaylıkları .	32
§ 7-8. Baasın incäzanaatı. Kurallar baasta. Diskusiya – baasın tivilizatıya soyu. Temanın termineri. Söz tutmak auditoriyaya görä ...	38
§ 9. Tekstin düzülmesi, sözün stilleri hem janraları	42
§ 10. Okumak sessiz	47
§ 11. Audirovaniye	55
§ 12. Çevermäk	60
§ 13. Kontrol takririn yazılmasına.....	67
§ 14. Takrir yaratmalı eklentisinnän	71
§ 15. Yaratma	75
§ 16. Tekstin düzülmesi, sözün stilleri hem janraları.....	75
Literatura okumakları.....	80

Kullanılmış literatura

1. Покровська Л.А. Граматика гагаузької мови. Кишинів: Lumina. 1990 – 61 с.
2. Правила орфографії та пунктуації гагаузької мови. Нова редакція. / Науково-дослідницький центр Гагаузії імені М.В.Маруневич, Головне Управління освіти Гагаузії, Комратський державний університет. Кишинів; Elan Poligraf, 2015; 73, 73 с.
3. Програма „Гагаузька мова для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання, рівень стандарту, авт. Мілков А.М., Кіор І.Ф.”, 2017 рік. 14 с.
4. Степан Булгар. Сторінки історії та літератури гагаузів XIX – поч. XX ст. Кишинів: Pontos, 2005; 320 с.
5. Hakikatçıların sesi: yaratma toplumu. Komrat: S.n., 2017 (F.E.-P. «Tipografia Centrala») 188 с.

Навчальне видання

КУРОГЛО Надія Іванівна, КІОР Іван Федорович,
МІЛКОВ Анатолій Миколайович, ДРАГАНОВ Петро Михайлович

Гагаузька мова

(рівень стандарту)

підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за державні кошти. Продаж заборонено

У підручнику використано ілюстративні матеріали з відкритих інтернет-джерел

Технічний редактор *Сергій Максимець*
Редактор *Федора Арнаут*
Коректор *Іван Кіор*
Дизайн і верстка *Мирослави Токарюк*

Формат 70x100/16. Ум.-друк. арк. 11,66 . Обл.-вид. арк. 8,0. Наклад 161 прим. Зам. №1406.

Видавець і виготовлювач видавничий дім "Букрек",
вул. Радищева, 10, м. Чернівці, 58000.
Тел./факс (0372)55-29-43. E-mail: info@bukrek.net
www.bukrek.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р